

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DEVLETİN ŞİDDET TEKELİ VE BİR “İSTİSNASI” OLARAK LİNÇ

Zeynep ÖZEN
121612007

Prof. Dr. Ozan ERÖZDEN

İSTANBUL
2024

Devletin Şiddet Tekeli ve Bir “İstisnası” Olarak Linç
State Monopoly of Force and Lynching as an Exception

Zeynep ÖZEN

121612007

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Ozan ERÖZDEN**

Kadir Has Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Gökçe ÇATALOLUK**

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Cansu MURATOĞLU KAÇAR

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih : 09 Temmuz 2024

Toplam Sayfa Sayısı : 156

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Linç
- 2) Meşru Şiddet Tekeli
- 3) Kitle
- 4) Toplumsal Onay
- 5) Cezalandırma

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Lynching
- 2) Monopoly of Legitimate Violence
- 3) Mob
- 4) Social Approval
- 5) Punishment

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1. DEVLETİN MEŞRU ŞİDDET TEKELİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ	3
1.1.1. Genel Olarak Meşru Şiddet Tekeli.....	3
1.1.1.1. Modern Devlet ve Meşru Şiddet Tekeli.....	3
1.1.1.2. Şiddeti Tanımlama Çabası ve Meşru Şiddet Tekelinin İçeriği	9
1.1.2. Şiddet Tekelinin Meşruluk Temeli ve Ortaya Çıkışı	13
1.2. LİNÇ.....	23
1.2.1. Genel Olarak Linç.....	23
1.2.2. Tarihsel Arkaplan	29
1.2.3. Lincin Unsurlarıyla Beraber Tanımlanması	36
1.2.3.1. Yasadışı Cezalandırma	36
1.2.3.2. Kitle	44
1.2.3.3. Toplumsal Onay	51
1.2.4. Lincin Temeli: Biz ve Onlar Ayrımı.....	58
1.2.5. Anahtar Bir Kavram: Vigilantizm	67
İKİNCİ BÖLÜM	71
LİNÇ: DEVLET YARGISINA KARŞI TOPLUMUN ADALETİ Mİ YOKSA HOMOJEN BİR TOPLUM YARATMA ARACI MI?	71
2.1. DEVLET KARŞITI BİR HAREKET OLARAK LİNÇ.....	71
2.2. HOMOJEN BİR TOPLUM YARATMA ARACI OLARAK LİNÇ ...	79
2.2.1. Resmî İdeoloji ve Linç	79
2.2.1.1. Türkiye'nin Geçmişine Linç Üzerinden Bakmak	82

2.2.1.2. “Savaş Sonrası Şiddet” ile Linç Olgusunu Açıklamaya Çalışmak.....	97
2.2.1.3. Toplum Sözleşmesi ve Linç	100
2.2.2. “Devlet” Gibi Davranan Halk.....	104
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	125

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASWPL	: The Association of Southern Women for the Prevention of Lynching
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
LYLA	: Lynching in Latin America
NAACP	: National Association for the Advancement of Colored People
OHAL	: Olağanüstü Hal

ÖZET

Max Weber'in devlet tanımına göre, sınırları içerisinde yalnızca devlet meşru bir şekilde şiddet kullanmaya yetkilidir. Bu tekel, toplum sözleşmesi ve uygarlaşma teorisyenleri tarafından, barışçıl bir beraberliğin ancak bu şekilde mümkün olabileceği gerekçesiyle meşrulaştırılmış, şiddet olaylarının modern devlet öncesine kıyasla ciddi ölçüde azalmış olması bu doğrultuda bir kanıt olarak gösterilmiştir. Bu açıdan bakıldığında çoğunluğun arkasına aldığı toplumsal onayla gerçekleştiği iddia edilen linç eylemleri, modern devletin meşru şiddet tekeli olma iddiasını sorgulamaya açmaktadır. Dolayısıyla linç eylemlerini konu alan bir incelemenin modern devleti ve onun meşru şiddet tekeli merkeze alarak yapılması gerekmektedir. Bu çalışmada da linç eylemleri, modern devlet merkeze alınarak incelenmiştir.

Literatürdeki linç tanımlarından yola çıkarak lincin üç esaslı unsurunun olduğu söylenebilir. Bunlar lincin, toplumun yasadışı cezalandırma eylemlerini ifade ettiği, bir kitle eylemi olduğu ve arkasına toplumun onayını aldığı iddiasıdır. Türkiye ve Türkiye dışında gerçekleşen kitlesel şiddet eylemleri, bu unsurları bulundurduğu takdirde linç olarak adlandırılmıştır. Türkiye'nin linç eylemlerinin sıklıkla gerçekleştiği bir ülke olduğu ifade edilmektedir ancak bu çalışmada incelenen, linç vakalarının fazla olduğu diğer ülkelerden, bazı özellikleriyle ayrılmaktadır. Çalışmada incelenen uluslararası literatüre göre linçler ceza adaleti sistemleri işlemeyen, güçsüz devletlerde meydana gelmekteyken, Türkiye mutlak devlet vurgusunun yapıldığı, güvenlik pratiklerine sık başvuran bir ülkedir. Bu nedenle Türkiye'de gerçekleşen linç eylemlerinin, farklı bir bakış açısıyla incelenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Linç, Meşru Şiddet Tekeli, Kitle, Toplumsal Onay, Cezalandırma

ABSTRACT

According to Max Weber's definition of the state, only the state is authorized to legitimately use violence within its borders. This monopoly has been legitimized by social contract and civilization theorists on the grounds that peaceful coexistence is only possible in this way, and the fact that the incidents of violence have significantly decreased compared to the pre-modern state has been shown as evidence in this direction. From this point of view, lynchings, which are often claimed to be carried out with social approval, call into question the modern state's claim to be the monopoly of legitimate violence. Therefore, an analysis of lynchings should be centered on the modern state and its monopoly of legitimate violence. In this study, lynchings are analyzed by putting the modern state at the center.

Based on the definitions of lynching in the literature, it can be said that lynching has three essential elements. These are the claim that lynching refers to the illegal punitive actions of society, that it is a mob action and that it has the approval of society behind it. Mob acts of violence in Türkiye and abroad have been labeled as lynching when they have these elements. It is stated that Türkiye is a country where lynchings occur frequently, but it differs from the other countries examined in this study, where lynching incidents are high, with some characteristics. According to international literature, lynchings occur in weak states with dysfunctional criminal justice systems, whereas Türkiye is a country that emphasizes that it is an absolute state and frequently resorts to security practices. Therefore, lynchings in Türkiye need to be analyzed from a different perspective.

Keywords: Lynching, Monopoly of Legitimate Violence, Mob, Social Approval, Punishment

GİRİŞ

Bu çalışmada bir araştırma sorusu olarak lincin, hoşnut olunmayan devletin adaletine karşı toplumun başkaldırısını ifade eden eylemler mi olduğu yoksa devletin biz/onlar ayırımından etkilenen ve onun ideolojisi doğrultusunda gerçekleşen eylemler mi olduğu sorusu sorulacak, linç eylemleri ile devlet arasındaki ilişki, devletin meşru şiddet tekeli baz alınarak incelenecektir.

Kitlenin arkasına aldığı toplumsal onayla gerçekleştirdiği cezalandırma pratiklerini ifade eden linç eylemleri, modern devlet çatısı altında düşünülmelidir. Max Weber, modern devleti “belli bir toprak parçasında, *fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran* insan topluluğu ¹.” şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre bir örgütlenmenin devlet olarak adlandırılabilmesi için sınırları içerisinde meşru bir şekilde şiddet kullanabilecek tek yetkili olması gerekmektedir. Dolayısıyla linç eylemleri, her şeyden önce modern devletin meşru şiddet tekeli olma iddiasını dolayısıyla devlet olma vasfını da sorgulamaya açmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın “Kavramsal Çerçeve” bölümünde devletin meşru şiddet tekelinin ne anlama geldiği açıklanacak ve devlet sınırları içerisinde neden yalnızca devletin kullandığı şiddetin meşru kabul edildiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Ardından bir kavram olarak lincin ne anlama geldiği araştırılacak, bu doğrultuda ilk olarak kavramın kökeni incelenecektir. Daha sonra literatürde verilen linç tanımlarından yola çıkarak, linci diğer şiddet biçimlerinden ayıran esaslı unsurlarının neler olduğu sorusu sorulacak ve bu unsurlardan yola çıkarak linç tanımlanmaya çalışılacaktır. Ardından kitle araştırmaları incelenerek, bireyin bir kitle içerisindeyken özel yaşamından daha farklı davranışlar gerçekleştirip

¹ **Max Weber**, Sosyoloji Yazıları, (Yayına Hazırlayanlar Gerth, Hans H., Mills, C. Wright), (Çev.: Taha Parla) 2. Baskı, İstanbul 2021, 104.

gerçekleştirmedeği ve daha kolay şiddete başvurup başvurmadağı soruları cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

İkinci bölümde ise çizilen kavramsal çerçeveden faydalanarak devlet ve linç eylemleri arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılacak, linç eylemlerinin devlete karşı toplumun adaletini ifade eden eylemler mi olduğı yoksa devletler tarafından kullanılan homojen bir toplum yaratma aracı mı olduğı sorusu cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak 2.1 “Devlet Karşıtı Bir Hareket Olarak Linç” alt başlığının altında lincin sıklıkla gerçekleştiğinin ifade edildiğı ülkelerdeki literatür taranacak ve bu ülkelerdeki linç olaylarının bir ortaklık etrafında birleşip birleşmeyeceğı tespit edilecektir. Ardından ulaşılan sonuçlar, devletin meşru şiddet tekeli üzerinden değerlendirilecektir.

Daha sonra lincin sıklıkla meydana geldiğinin ifade edildiğı bir ülke olan Türkiye incelenecek ve burada gerçekleşen linçlerin 2.1 alt başlığı altında incelenen ülkelerdeki linçlerle bir benzerlik içerisinde olup olmadığı, eğer değillerse bunun hangi sebeplerden kaynaklanabileceğı soruları cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Bu yapılırken devletin pratikleriyle ortaya koyduğı biz/onlar ayrımının, güvenlikleştirme pratiklerinin linç eylemleri üzerinde etkili olup olmadığı üzerinde durulacak ve en sonunda Türkiye’deki linç eylemleri devletin meşru şiddet tekeli üzerinden değerlendirilecektir.

Türkiye’de linç üzerine yapılan çok fazla araştırma bulunmamaktadır. Aynı zamanda farklı ülkelerde gerçekleşen linç eylemleri ve devletin meşru şiddet tekeli arasındaki ilişkiyi özel olarak ele alan bir çalışma da Türkiye’de daha önce yapılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma ile Türkiye’deki akademik literatüre özgün bir katkı yapılmasının sağlanması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DEVLETİN MEŞRU ŞİDDET TEKELİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1.1. Genel Olarak Meşru Şiddet Tekeli

1.1.1.1. Modern Devlet ve Meşru Şiddet Tekeli

Çalışma boyunca toplumun bir bölümünün cezalandırma eylemlerini ifade eden linç olayları incelenecektir. Bu inceleme boyunca esas olarak bu olayların devletin meşru şiddet tekeline karşı bir başkaldırı yani Max Weber'in devlet tanımından bir sapma mı olduğu yoksa devletin, meşru şiddet tekeli kısıtını kısa süreli kullandığı bir durum mu olduğu sorusu cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Bu tartışmayı yapabilmek için, ilk olarak modern devletin meşru şiddet tekelinin ne anlama geldiğine ve onunla bağlantılı özelliklerine değinilmesi gerekmektedir.

Max Weber, kendisinden önce gelen düşünürlerden farklı şekilde, devletin amaç ve işlevleriyle değil; onu diğer politik örgütlenmelerden ayıran kendine özgü araçları ile, yani fiziksel güç ve şiddet kullanımı² ile tanımlanması gerektiğini belirtmiştir³. Weber, devleti “belli bir toprak parçasında, *fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran* insan topluluğu.⁴” şeklinde tanımlar.

Weber'in tanımına benzer bir devlet tanımını Charles Tilly de yapar ve devleti “tanımlanmış bir toprakta temel yoğunlaşmış zor araçlarını elinde tutan ve bazı bakımlardan aynı topraklardaki öteki örgütlenmeler üstünde öncelik hakkına sahip

² Weber, 103-104.

³ Christopher Pierson, Modern Devlet, Chiviyazıları Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2015, 21-22.

⁴ Weber, 104

olan özgün örgütlenme⁵” olarak tanımlar. Anthony Giddens da modern devleti şiddet araçlarının tekeli üzerinde hak iddiasında bulunabilecek tek organ olarak tanımlamaktadır⁶.

Weber tanımında modern devlete gönderme yapar çünkü ona göre devlet ancak modern zamanlarda gelişimini tam anlamıyla tamamlayabilmiştir⁷. Bu çalışmada da devlet, meşru şiddet tekeli olarak incelenecek ve linç eylemleri bu çerçevede devletle ilişkisi bağlamında tartışılacaktır.

Weber’in bu tanımından çıkarılacak bir diğer özellik ise bölgeselliktir⁸. Bölgesellik de tıpkı meşru şiddet tekeli gibi, modern devleti premodern imparatorluklardan ayıran en önemli özelliklerden biridir⁹. Devlet ancak sınırları net bir şekilde çizilmiş bir toprak parçası üzerinde meşru şiddet tekeli kullanabilir¹⁰. Devletin şiddet tekeli kullanma hakkı da yalnızca bu bölge ile sınırlıdır. Bu uluslararası hukukun genel kurallarından biridir¹¹. Ancak devletin meşru şiddet tekeli kullanma hakkı yalnızca vatandaşlarıyla sınırlı değildir. Meşru şiddet tekeli, devletin sınırları içerisindeki herkes üzerinde kullanılabilir¹². Bunun uluslararası hukuk tarafından tanınan tek istisnası diplomatik görevlilere ve yabancı devlet başkanlarına tanınan dokunulmazlıktır¹³.

Devletlerin sınırlarının kesinlik kazanması beraberinde orada yaşayanların ulus şeklinde anılmasını da gerektirmiştir¹⁴. Ulus kısaca “Tekil bir iradeye sahip,

⁵ **Charles Tilly**, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, (çeviren: Kudret Emiroğlu), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, 225.

⁶ **Kalkan**, 152.

⁷ **Anthony Giddens**, Ulus Devlet ve Şiddet, Cumhur Atay (çev.), 2. Baskı, Kalkedon Yayınları, 2008, 30-31.

⁸ **Weber**, 104.

⁹ **Pierson**, 27.

¹⁰ **Diler Bulut**, Linç, Toplum ve Devlet, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2024, 54.

¹¹ **Dieter Grimm**, The State Monopoly on Force, **Wilhelm Hietmeyer / John Hagan** (edt.), International Handbook of Violence Research, Springer, 2003, 1048.

¹² **Duhan Kalkan**, “Devletin Güç Kullanma Tekeli ve Özel Askeri Şirketler”, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 6, 2022, 153

¹³ **Grimm**, 1048.

¹⁴ **Pierson**, 29.

açıkça belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde var olan kollektif birliktelik”¹⁵ olarak tanımlanabilir¹⁶.

Meşru şiddet tekeli, devletin egemenliği ile yakından ilgilidir¹⁷. Dolayısıyla kısaca egemenliğin ne olduğunun üzerinde durulması, bu çalışma bakımından yararlı olacaktır. Jean Bodin’in yaratıcısı olduğu egemenlik kuramı, en sert ifadelerinden birini Hobbes’un Leviathan’ında bulur¹⁸. Egemenlik kavramı, ilk defa Bodin tarafından “yurttaşlar üzerindeki en yüksek, en mutlak ve en sürekli güç” şeklinde tanımlanmıştır¹⁹. Egemenlik kuramı sayesinde egemenlik, onu kullananlardan bağımsız olarak anlaşılmalı; devlet, sürekliliğe sahip kurumsal bir bütün olarak düşünülebilmeye başlanmıştır²⁰. Egemenliğin ülke sınırları içerisinde herkes için bağlayıcı şekilde yasa koyma ve koyduğu yasalarla bağlı olmadan bunları değiştirme hakkını²¹ ve meşru şiddet tekeli, ülke sınırları dışında ise yurttaşları diğer devletlere karşı temsil etme hakkını ifade ettiği kabul edilmektedir²². Bodin aynı zamanda egemenliğin “savaş ve barış ilan etmek, para basmak, vergi toplamak vs.” gibi yetkileri de içerdiğini belirtmiştir²³.

Devlet otoritesinin kamusal alandaki mutlaklığını ifade eden egemenlik teorilerini takip eden egemenlik tanımlarında ise, egemenliği devletin alanına değil

¹⁵ Pierson, 29.

¹⁶ Ulusun tekil bir iradeye sahip olarak tanımlanmasının linç olayları üzerindeki etkisine ise, biz/ onlar ayrımı incelenirken değinilecektir.

¹⁷ Weber, 104.

¹⁸ Pierson, 30.

¹⁹ Mehmet Ali Ağaoğulları, Batı’da Siyasal Düşünceler, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015, 407.

²⁰ Mustafa Bayram Mısır, Egemenlik, Gökhan Atılgan / E. Atilla Aytekin (der.), Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, Yordam Kitap, 4. Baskı, İstanbul 2014, 58.

²¹ Grimm, 1046., Yunus Koç, “Yeniçağda Kavram Olarak Egemenliğin Analizi: Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau Üzerine”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 12, 2019 334.

²² Mısır, 56, Yasin Güven, Thomas Hobbes’un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, 2021 Konya (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), 8.

²³ Jean Bodin, Les Six Levres de la Reupublique, aktaran; Minci Kapani, Politika Bilimine Giriş, BB101 Yayınları, 2017, 67, 68.

halkın alanına yerleştirme eğilimi ortaya çıkmıştır²⁴. Bunun önünü açan düşünürlerden biri John Locke olmuştur. Locke; egemenin, egemenliğe dayalı otoritesini kullanabilmesi için, iktidarının sürekli bir biçimde yönetilenler tarafından onaylanması gerektiğini söylemiştir²⁵. Locke, buradan yola çıkarak devleti, bireysel özgürlüklerin güvencesini sağlamak için var olan sınırlandırılmış bir güç olarak tanımlamıştır²⁶. Jean Jacques Rousseau ise daha köktenci²⁷ bir biçimde, egemen olanın halk olması gerektiğini ileri sürmüştür²⁸. Bu düşünceler, ilerleyen bölümlerde görüleceği gibi, güvenliği sağlayamayan devlete bir tepki olarak gerçekleşen linçlerin meşrulaştırılması bakımından bir temel sağlamıştır.

Bunun dışında modern devletlerin geleneksel devletlere kıyasla izleme ve denetleme faaliyetlerinin oldukça gelişmiş olduğunu belirtmek²⁹ ve bu sayede toplumun yönlendirilmesinin modern devletlerde, geleneksel devletlere kıyasla çok daha kolay olduğunu da söylemek gerekir. Bu durum, ikinci bölümde üzerinde durulacağı gibi linç eylemlerinin temelini oluşturan biz/onlar ayrımının belirginleştirilmesi ve devletin güvenlikleştirme pratikleri bakımından etkili olur.

Devlet sınırları içerisinde buyruk-itaat ilişkisinin geçerli olabilmesi için siyasal iktidarın kendisini kabul edilebilir bir ilkeye dayandırması gerekir³⁰. Ancak bu şekilde yönetilenlerin gözünde devlet meşruluğunu, dolayısıyla da itaati

²⁴ **M. Nazan Arslanel / Ertuğrul Eryücel**, “Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 2, 2011, 2.

²⁵ **Pierson**, 31.

²⁶ **Koç**, 334.

²⁷ **Pierson**, 31-32.

²⁸ Egemenliğin halkta olması gerektiğini ileri süren görüşlerden biri liberal insan hakları yaklaşımıdır. Buna göre bireyler arası yükümlülüklerin özgür taahhüde dayandığı sistemlerde, bireyler kendi özgürlüklerini ve kişiler arası menfaat dengesini hiçbir merkezi devlet düzenlemesinin yapamayacağı ölçüde gözetirler. Bunun sonucunda devletler, kamu yararını tanımlama ve yaşama geçirme için zor kullanma güçlerini kaybederler. Bkz: **Mithat Sancar**, Devlet Akli Kısıncısında Hukuk Devleti, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, 39.

²⁹ **Anthony Giddens**, Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, 2021, 56-57, **Giddens**, Ulus Devlet ve Şiddet, 12.

³⁰ **Halis Çetin**, “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti- Meşruiyetin İktidarı”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 58, Sayı: 3, 2003, 64., **Harold J. Laski**, Teori ve Pratikte Devlet, Fol Yayınları, Ankara 2020, 20.

sağlayabilir³¹. Modern devletlerde bu anlamda bir meşruluğun varlığından bahsedebilmemiz için yasallık³², hukuk düzeni ve bu sistemin kurallarına göre buyruk veren bir iktidarın var olması bir önkoşul olsa da meşruluk esas olarak iktidarın halkın gözünde haklı olmasını gerektirir³³. Tarafsız bir bürokrasi ve yargı aracılığıyla korunan hukuk kuralları bu haklılığı sağlamak için yeterli değildir. Modern devlete esas haklılığını veren, onun halkın iradesini temsil ettiğine³⁴ ve eylemlerinin halkın iyiliğine³⁵ yöneldiğine duyulan inançtır. Modern devletlerde bu anlamda kollektif bilincin devlette cisimleştiği kabul edilir. Habermas modern devletlerin karakteristik yönünün, meşruluklarını kutsal temeller ile değil, politik kamusal ile oluşturulmuş, tartışımsal olarak açıklanmış bir ortak istenç ile sağlamaları olarak belirtir³⁶. Bu sebeple de devletler sürekli olarak eylemlerini meşrulaştırma ve halkın iyiliği için hareket ettiklerini topluma kanıtlama çabasındadırlar. Devletler genellikle ideolojiler yoluyla kendilerini halka kabul ettirmeye çalışırlar. Hatta zaman zaman bu ideolojilerin yasal düzenlemelere dönüştüğü de görülmektedir. Bunun sebebi devletlerin, otoritelerini, hukuki ve tutarlı bir şekilde uyguladıklarını gösterme çabasında olmalarıdır³⁷.

Anayasallık ve hukuk devleti ilkeleri, yukarıdaki açıklamalardan da görülebileceği üzere, modern devletin atıf yaparak kendisini meşrulaştırdığı en temel ilkelerdendir³⁸. Bu açıdan modern devlet, Max Weber'in meşruluk tasnifinde "rasyonel egemenlik" olarak adlandırılan kategoriye denk düşer. Bu kategoride

³¹ **Çetin**, 62. Zaten buyruk veren özneyi otorite haline getiren, yönetilenlerin onun meşruluğuna duydukları inançtır. Ayrıca Bkz **Kalkan**, 153.

³² **Weber**, 105.

³³ **Alessandro Passerin D'entrèves**, Devlet Fikri, Zoe Kitap, İstanbul 2021, 177.

³⁴ **Pierson**, 40.

³⁵ **Grimm**, 1043.

³⁶ **M. Cafer Şakar**, Carl Schmitt: Ontolojik Düşman ve Devletin Şiddet Tekeli, **Işıl Bayar Bravo/ Hamdi Bravo** (edt.), Başkası ve Şiddet, Fol Yayınları, İstanbul 2022, 28.

³⁷ **Grimm**, 1044.

³⁸ Pierson'ın Modern Devlet eserinde modern devletin bir özelliğini belirtmek için İngiliz-Amerikan hukukunda yerleşmiş olan "hukukun üstünlüğü" ifadesi kullanılmış olsa da bu çalışmada "hukukun üstünlüğü" yerine Türkiye'de yerleşik olarak kullanılan "hukuk devleti" terimi tercih edilmiştir. Ayrıca bkz: **Sancar**, 33.

iktidar geçerliliğini ve haklılığını, önceden belirlenmiş usul ve kurallara göre yapılan yasalara dayandırır³⁹.

Kısaca belirtmek gerekirse bir düzenin meşruluk dayanaklarının asli zeminini gösteren, bu düzeni kendine özgü formüllerle ve araçlarla somutlaştıran temel belge anayasadır⁴⁰. Anayasallık, devletin, toplum ve ekonomiden ayrı özerk bir alan olduğunu belirtmek dışında iktidarın “kişiler üstü” doğası, bürokratik örgütü gibi pek çok özelliğine işaret eder⁴¹. Hukuk devletin ne anlama geldiğine dair literatürde bir uyuşmazlık mevcut olsa da hem kavramın anavatanı olan Almanya’da hem de Türkiye’de, esas amacının devlet kudretini bireylerin özgürlüğü yararına hukukla sınırlamak olduğu vurgulanır⁴². Bu amacın gerçekleşmesi için bir hukuk devletinde biçimsel ve maddi araçlara başvurulur. Biçimsel araçların başında devletin bir anayasa ile çevrelenmesi, bütün devlet faaliyetlerinin hukuk kurallarına dayandırılması ve devletin bu kurallara uyup uymadığını denetleyecek bağımsız bir yargılama organının mevcudiyeti gelir. Bunun dışında söz konusu kuralların belirli maddi bir içeriğe de sahip olması gerekir. Bu maddi içeriğin belirlenmesinde ise özgürlük ve insan onuru esas alınır⁴³. Anayasallık ve hukuk devleti ilkeleri, devletin eylemlerinin öngörülebilir olmasını sağlar⁴⁴.

Ancak bu çalışmada da görülebileceği gibi, bu ilkeler, onlara atıf yapanlar tarafından gerçek niyetlerini saklamak için de kullanılabilir. Örneğin Lenin, anayasanın, gerçek gücü elinde bulunduran azınlığın devletin şiddet tekeline kullanarak sürdürdüğü iktidarını gizlemek için kullanılan bir göz boyama olduğunu belirtir⁴⁵. Mithat Sancar da benzer şekilde, hukuk devleti ilkesinin yalnızca

³⁹ Sancar, 86.

⁴⁰ Sancar, 16.

⁴¹ Pierson, 35.

⁴² Sancar, 30, 31, 34, 54.

⁴³ Sancar, 34-35

⁴⁴ Hukuk devleti ilkesi uyarınca egemenin de tabi olacağı gayri şahsi ilkeler ortaya konulur. Bu hem egemenin davranışlarının öngörülebilir olmasını sağlarken, hem de egemenliğin rasyonelleştirilmesini sağlar. Bkz. Sancar, 53.

⁴⁵ Lenin, Devlet ve Devrim, 1960 aktaran Pierson, 34.

yasallığa indirgendiği durumlarda, güç ilişkilerini gizlemek amacıyla bir maske olarak kullanılabileceğini ileri sürer. Normativizme yaslanan bir hukuk devletinde, şiddet, belirli grupların kararı olarak değil bir norm etkisi olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla norm etkisinin insanların iradesini görünmez kıldığı ileri sürülebilir. Aşağıda da üzerinde durulacağı üzere, modern devletle beraber, önceki dönemlere kıyasla şiddetin öngörülemezlik vasfını kaybettiği ileri sürülür. Artık kurallar genel ve soyut olduğundan modern öncesi emirler gibi kimseyi hedef almamaktadır. Bu sebeple de kanunlar baştan itibaren bir adalet karinesinden yararlanmaktadırlar. Bu unsurlar, Sancar'ın da belirttiği gibi, normun bir şiddet kamuflajı olup olmadığını dahi sorgulamayı imkânsız hale getirir⁴⁶.

1.1.1.2. Şiddeti Tanımlama Çabası ve Meşru Şiddet Tekelinin İçeriği

Yukarıda yer verilen modern devlet tanımlarının ortak noktasını meşru şiddet tekeli oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak söylenebilir ki, bir devlet yapısından söz edilebilmesi için devletin mutlaka, sınırları içerisinde meşru bir şekilde güç kullanabilme yetkisine sahip tek organ olması gerekir⁴⁷. Meşru şiddet tekeli bu açıdan bakıldığında politik bir kuralı değil, devlet olarak adlandırılan belirli bir örgütlenme biçimini ifade eder⁴⁸. Yani meşru şiddet tekeli yalnızca otoriter ya da totaliter devletlere özgü değil, aynı zamanda anayasal devletlerin de sahip olduğu bir özelliktir. Bu devletler yalnızca hangi amaçlarla ve hangi şartlarda güç kullanabilecekleri konusunda birbirlerinden ayrılırlar⁴⁹.

Meşru şiddet tekeli daha ayrıntılı olarak irdelenmeden önce, kısaca şiddetin ne olduğuna değinilmesi uygun olacaktır. Şiddet denen fenomenin ne şekilde tanımlanması gerektiğine dair hala bir görüş birliği olmasa da şiddetin

⁴⁶ Sancar, 45-46.

⁴⁷ Ezra Suleiman, Dismantling Democratic States. Princeton: Princeton University Press, New Jersey 2003, 24, 36. Joshua Horwitz / Casey Anderson, Guns, Democracy, and the Insurrectionist Idea, University of Michigan Press, 2009, 175.

⁴⁸ Grimm, 1044-1045.

⁴⁹ Grimm, 1048.

kendiliğinden negatif bir anlam taşıdığı genel kabul görmektedir⁵⁰. Bu çalışma boyunca görüleceği gibi, toplumsal veya siyasal yaşam içerisinde şiddete başvuranlar, bu eylemlerine meşru bir zemin yaratma çabasına girerler.

Şiddetin; saldırganlık, baskı, güç gibi kavramlarla karıştırılması, tanımlanmasının arkasında yatan zorluklardan biri olabilir. Şiddet bir kavram olarak güçten farklıdır. Bu şiddetin her zaman failin amacı ile ilişkili olmasından kaynaklanır. Şiddet eylemlerinde failin rasyonel bir amacı vardır ve bu da kurbanı boyun eğdirmek, onu zayıflatmaktır⁵¹. Aynı zamanda şiddet söz konusu olduğunda yaralama, öldürme ya da mala zarar verme gibi, başkasına verilen bir zarar söz konusudur⁵². Riches’in şiddet tanımı da bu doğrultuda, bir başkasına verilen fiziksel zararı ifade eder⁵³.

Şiddet tanımlaması yapılırken tartışılmaz ve ölçülebilir niteliklerinden ötürü en kolay tanımlanabilecek olan şiddet türü, fiziksel şiddettir. John Keane şiddeti, fiziksel boyutu üzerinden, ““huzur içinde yaşayan” bir kişinin bedenini, bilerek ya da kısmen bilerek, o kişinin istenci dışında fiziksel olarak ihlal etmek” şeklinde tanımlamaktadır⁵⁴. Robert S. Feldman da şiddeti aynı şekilde fiziksel boyutu üzerinde durarak, “fiziksel incitme eylemi” olarak tanımlar⁵⁵. Ancak Scheper-Hughes, Zizek, Schinkel, Bourdieu ve Galtung gibi isimler ise şiddeti daha geniş kapsamlı tanımlamakta ve bunu yaparken zararlı etkiler üreten bir toplumsal eylemin uzun vadeli etkilerine vurgu yapmaktadırlar⁵⁶.

⁵⁰ Sinisa Malesevic, Örgütlü Vahşetin Yükselişi, Fol Yayınları, Ankara 2023, 27.

⁵¹ Şakar, 25,26.

⁵² Artun Ünsal, “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, Cogito, Sayı: 6-7, 1996, 30.

⁵³ David Riches, Şiddet Olgusu, David Riches (der.), Antropolojik Açından Şiddet, Ayrıntı Yayınları, 1989, 13.

⁵⁴ John Keane, Şiddetin Uzun Yüzyılı, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1998, 16.

⁵⁵ Robert S. Feldman, Social Psychology, New Jersey: Prentice Hall PTR, 1998 aktaran Karadağ, 13.

⁵⁶ Malesevic, 30.

Dünya Sağlık Örgütü'nün akademik çalışmalarda sıklıkla kullanılan tanımına göre şiddet "Yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, kötü gelişme veya yoksunluk ile sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı yüksek olan, kişinin kendisine, başka bir kişiye veya bir gruba veya topluluğa karşı tehdit edilmiş veya fiili fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı kullanımı"⁵⁷dir.

Örneği verilen şiddet tanımlarının farklılıkları, herkesin üzerinde anlaşabileceği bir tanım vermenin zorluğunu/imkansızlığını ortaya koymaktadır. Bunun sebebi neyin şiddet kabul edilip neyin edilmeyeceğinin belirlenmesinde kültürün ve toplumsal normların da büyük etkisinin olmasıdır. Dolayısıyla şiddet tanımları bu normların tarih boyunca değişimiyle paralel olarak ciddi değişimler göstermiştir⁵⁸. Örneğin daha önceleri şiddetin fiziksel olmayan görünimleri (psikolojik şiddet, yapısal şiddet gibi) şiddet olarak dahi kabul edilmezken artık edilmektedir. Bunun dışında günümüzde şiddet tanımını yapmaya yetkili tek otoritenin devlet olması, şiddet tanımına ideolojik bir anlam da kazandırmaktadır⁵⁹.

Belirtmek gerekir ki şiddet, zaman zaman olumlu bir şeyleri ifade etmek için de kullanılmıştır. Örneğin Byung Chul Han, ilkel insanların doğanın şiddetini ve yabani hayvanların yırtıcılığını tanrısal olarak değerlendirdiklerini, dolayısıyla şiddetin ilk dinsel tecrübe olabileceğinden bahseder. Aztek toplumunda savaş tanrısı için insanların kurban edildiği ritüeller mevcuttur ve bu ritüellerde mutlaka bir rahip bulunmaktadır. Aynı şekilde Marquesas yerlilerinin de savaş zamanı daha güçlü olmak için başka bireyleri öldürüp güçlerini almaları gerektiğine inandıkları ifade edilmektedir⁶⁰.

⁵⁷ <https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach#:~:text=%22the%20intentional%20use%20of%20physical,%2C%20maldevelopment%2C%20or%20deprivation.%22> Erişim Tarihi: 19. 06. 2024

⁵⁸ Malesevic, 28, Karadağ, 6, 7.

⁵⁹ Güven, 19.

⁶⁰ Byung Chul Han, Şiddetin Topolojisi, Metis Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 2020, 23-25, Güven, 21.

Marksist, anarko-sendikalist- köktendinci teorilerde şiddetin yönetenlerin yönetilenleri ezdiği ve sömürdüğü öne sürülen siyasal, sosyal ve ekonomik sistemleri ifade ettiği ve bu sistemlerin ancak karşı şiddetle ortadan kaldırılabileceği ileri sürülmektedir. Faşist yönetimlerde ise savaş zamanlarında şiddetin, devletin gücünü arttıran ve insanlar arası kahramanlığı ve dayanışmayı pekiştiren bir araç olarak görüldüğü belirtilmektedir⁶¹.

Şiddetin ne olduğuna kısaca değinildiğine göre, devletin meşru şiddet tekelinin ne anlama geldiği üzerinde daha ayrıntılı olarak durulabilir. Şiddet tekeli, sınırları içerisinde yalnızca devletin meşru bir şekilde güç kullanma hakkının olduğunu⁶², devlet dışındaki kişi veya grupların ancak devletten izin aldıkları durumda meşru bir şekilde şiddet kullanabileceklerini⁶³ ifade eder⁶⁴. Bireyin şiddet araçlarına ulaşımı, devletin kontrol ve denetimine tabidir⁶⁵. Bunun bir sonucu olarak da yalnızca devletin izin verdiği gruplar silahlı bir şekilde örgütlenebilir. Bu gruplar ordu ile polistir ve tekelin yürütücü organlarını oluşturmaktadırlar⁶⁶. Polis, devletin egemenlik alanı içerisindeki düzeni ve güvenliğini sağlarken, ordu sınırların korunması için görevlendirilmiştir. Askeri darbeler bir istisna olarak bu ayrımı sorgulanabilir hale getirir⁶⁷. Sonuç olarak modern devlette yalnızca devlet meşru bir şekilde şiddet kullanma ve bu tekeli başka bir kişi veya gruba kullandırma hakkına sahiptir.

⁶¹ **Ünsal**, 30. Bu çalışmada da 2.1 “Devlet Karşıtı Bir Hareket Olarak Linç” alt başlığında bir şiddet biçimi olan lincin uluslararası literatürde zaman zaman güvenliği sağlama konusunda yetersiz olan devletlere karşı bir meşru müdafaa aracı olarak ifade edildiği, Türkiye’de ise devlet tarafından “biz”in bağlarını pekiştiren ve “onlar”dan gelen tehditleri bertaraf eden bir araç olarak kullandığı üzerinde durulacaktır.

⁶² **Elke Krahmann**, Private Security Companies and the State Monopoly on Violence: A Case of Norm Change?, PRIF Report No. 88, Frankfurt/M., 2009, 2, **Ünsal**, 30

⁶³ **Grimm**, 1044,1049.

⁶⁴ **Emek Bayrak**, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 68, Sayı: 1, 2019, 59.

⁶⁵ **Karadağ**, 2.

⁶⁶ **Norbert Elias**, Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devlet Tekeli ve Bunun İhlali, **John Keane** (der.), Sivil Toplum ve Devlet/ Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar, Yedi Kıta Yayınları, 2004, 200.

⁶⁷ **Karadağ**, 80.

Devletler, şiddet tekelinin meşruluğuna toplumu inandırarak kendisine direnilmesini engellemiş ve egemenliğinin sürekliliğini de garanti altına almış olurlar. Aynı zamanda şiddet araçları devletin kontrolüne tabi olduğundan, herhangi bir direnişçinin devlet kadar güçlü duruma gelmesi de zor görünmektedir.

Krahmann'a göre, ulus devletlerin "altın çağı" olarak adlandırılan 20. Yüzyılda tekelleşme zirve noktasına ulaşır. Krahmann, şiddet tekelinin bu dönemde nasıl kullanıldığından ve sağlandığından yola çıkarak, kavramın üç önemli özelliği olduğu sonucuna varır. İlk olarak, bu kavram kimin güç kullanma yetkisinin olduğunu ortaya koyar: Devlet ve onun kurumları. İkinci olarak, bu kavram, ne tür ve hangi oranda bir güç kullanımının meşru güç kullanımı sayılacağı konusunda bir anlaşmayı içerir; örneğin işkencenin hukuka aykırı sayılması ve orantılılık gibi ilkeler bu duruma örnek olarak verilebilir. Üçüncü olarak kavram, hangi durumlarda ve hangi amaçlarla şiddet kullanılabileceğini ortaya koyar. Bu amaç da aşağıda görüleceği üzere esas olarak toplumun güvenliğinin sağlanmasıdır⁶⁸. Bir başka deyişle devlet, şiddeti engellemek için meşru bir şekilde şiddet kullanılır⁶⁹.

1.1.2. Şiddet Tekelinin Meşruluk Temeli ve Ortaya Çıkışı

Bu bölümde modern devlette neden yalnızca devletin kullandığı şiddetin meşru kabul edildiği incelenecektir. Yukarıda da açıklandığı gibi, siyasi iktidarın buyurma ve itaat bekleme yetkisinin yönetilenlerin rızasına dayanması gerekmektedir. Siyasi iktidar bu rızayı, eylemlerini ve araçlarını meşrulaştırarak elde eder. Şiddet tekelinin meşruluk temelleri incelenmeden önce meşruiyetin ne olduğu konusunda kısaca durulması, söz konusu inceleme bakımından faydalı olacaktır. Bu kavram ilk başta bir eylemi olumsuz olarak nitelemek için kullanılırken zamanla günümüzdeki anlamıyla, bir eylemin veya sözün bir "ilk sebep"e uygunluğunun değerlendirilmesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Genel

⁶⁸ Krahmann, 2.

⁶⁹ Grimm, 1043.

olarak meşruiyet tanımlanırken ve yorumlanırken de kavramın bu “sebeplendirme” yönüne vurgu yapılır. Meşruiyet kavramı eylemlerin veya iddiaların toplumsal kabul görececek gerekçelere dayandırılması anlamına gelir. Bu gerekçeler zorunlu ve makul gerekçeler olabileceği gibi, ahlaki veya hukuki gerekçeler de olabilir⁷⁰.

Apter meşruiyeti, siyasal iktidarın otoritesini dayandığı ve topluma açıklayarak kendisini bu temellerle bağlı kıldığı bir ahlaki düzen olarak tanımlar⁷¹. Bu kavram aynı zamanda yurttaşların kurallara ilişkin uzlaşma derecesini ve siyasal iktidarın bu kurallara adil bir şekilde uyduğuna ilişkin inancı da içerir⁷². Flathman da meşruiyet tanımında kanunların haklılığına ve vatandaşın itaatinin rızalı olduğuna vurgu yapar⁷³. Meşruiyet sayesinde siyasi iktidar topluma bütünüyle yayılırken aynı zamanda iktidarının sürekliliğini de garanti altına almış olur. Toplumda meşruiyet sayesinde, siyasal iktidarın onların çıkarlarını temsil ettiğine dair bir inanç oluşmuş olur⁷⁴.

Devletlerin özünde, çoğunlukla olumsuz olarak nitelenen şiddet ve güç kullanımı bulunsa da kendisinin ve yönetme araçlarının sahip oldukları meşruluk sayesinde devletler, yönetilenlerin gözünde bir otorite haline gelirler. Meşruluk sayesinde vatandaşlar, devlet var olduğu sürece itaat eder ve devlet de bu itaat sayesinde işlevlerini yerine getirir⁷⁵. Laski'nin de belirttiği gibi, “insan zihni, zorlayıcı güce sahip olmanın, bu gücün adandığı amaçlara bakılmaksızın savunulabileceği fikrine karşı çıkar.”⁷⁶.

⁷⁰ Çetin, 67.

⁷¹ David E. Apter, *The Politics of Modernization*, The University of Chicago Press, 1965, 236 aktaran Çetin, 67.

⁷² Çetin, 67.

⁷³ Richard E. Flathman'dan aktaran Çetin, 67.

⁷⁴ Ayrıca Bkz: Çetin, 68.

⁷⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları / Levent Köker, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara 2018, 276., Lessay, 1988, s.219

⁷⁶ Laski, 16.

Laski'ye göre toplumu oluşturan bireyler, ancak kendilerini gerçekleştirmelerini mümkün kılan koşulları gerçekleştirebileceklerine inandıkları bir düzeni meşru bulurlar. Toplumu oluşturan bireyler çatışan arzulara sahip olduğundan, herkesin meşru yollarla ilerlemesini mümkün kılacak koşulları tanımlayacak ortak bir organa ihtiyaç duyulur⁷⁷. Bir başka deyişle yönetilenlerin itaati yalnızca düzen ihtiyacından kaynaklanmaz, bu düzenin onlara mümkün kılacağını düşündükleri şeylerden de kaynaklanır⁷⁸. Modern devletin meşru şiddet tekeli de aşağıda üzerinde durulacağı üzere, yönetilenlerin kendilerini gerçekleştirebileceklerini düşündükleri bir düzeni mümkün kılar.

Şiddet, 17. yüzyılda modern devletin nasıl kurulduğunun açıklanmasında ve sahip olduğu araçların meşrulaştırılmasında önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu dönemde ortaya atılan fikirler insanın özündeki yıkıcılığa odaklanmaktadır. Modern devletin, bu yıkıcılığı düzenleme amacının bir sonucu olduğu ileri sürülür⁷⁹.

Modern devletin en önemli unsuru olan şiddet tekelinin teorik olarak meşrulaştırılması da genellikle insanın özündeki yıkıcılığa odaklanan sosyal sözleşme teorileriyle olmuştur. Bu teoriler, merkezi bir devlet örgütlenmesinin bulunmadığı, kurallara uyulmasını sağlayacak örgütlü mekanizmaların olmadığı bir durumdan hareket ederler. Bu açıdan şiddet tekelinin meşrulaştırılması ve sınırlandırılması için uygulanacak kriterlerin, rasyonel bir canlı olan insanı doğal özgürlüklerinden ve kendi hakkını kendi aramaktan vazgeçmeye ve devlet çatısı altında yaşamaya iten koşullara göre belirlenmesi gerekmektedir⁸⁰. Çünkü bu koşullar sosyal sözleşmenin içeriğini oluşturur.

⁷⁷ Laski, 17.

⁷⁸ Laski, 18.

⁷⁹ Diler Bulut, 53.

⁸⁰ Grimm, 1047.

Hobbes'un toplum sözleşmesi teorisi, insanın en doğal özgürlüğü olan şiddet kullanma hakkından neden vazgeçildiğini, sürekli ölüm korkusunun hâkim olduğu, “en kötü durum” olarak adlandırdığı bir doğa hali kurgusuyla açıklar. Bu durum devletin bulunmadığı, herkesin birbiriyle savaş içerisinde olduğu bir haldir. Doğa durumuna sürekli ölüm korkusunun hâkim olmasının sebebi, insanların kişisel güvenliklerini sağlamak ve kendi iyilerini gerçekleştirmek için sürekli birbirleriyle bir savaş durumu içerisinde olmalarıdır. Bu güvensizlik ortamının sonu gelmez. Hobbes bunu insanlar arasındaki eşitliğe⁸¹ dayandırır⁸². Nitekim beden en zayıf olan kişi bile, aklını kullanarak ya da daha güçlü olanlarla birleşerek kendisinden daha güçlü durumdakileri öldürebilir durumdadır. Bu açıdan en zayıf olan ve en güçlü olan bile ölüm tehlikesi bakımından eşitlerdir⁸³.

Bu durumda her insan, diğerleriyle aynı şekilde bir doğal hakka sahiptir⁸⁴. Bu da “kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi muhakemesi ve aklı ile, bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapma özgürlüğüdür⁸⁵.” Yani herkes yaşamını sürdürmek için, ne kadar güçlü olursa olsun her türlü araca başvurabilir, en kötü olarak nitelendirilebilecek şiddet eylemlerinde dahi bulunabilir. Bu açıdan bu doğal hakkın mutlak bir hak olduğunu söyleyebiliriz. Ancak herkesin en kaba şiddete varıncaya kadar yaşamını koruma çabası, doğal bir hak olan yaşama hakkını gücünün hakkına dönüştürür.

Bireysel güvenliğin olmaması ve sürekli olarak, şiddetli bir şekilde ölüm korkusunun hissedilmesi insanları bir araya gelmeye ve ortak bir iktidarın

⁸¹ Bu eşitlik toplum sözleşmesi kurgusuna biçimsel tutarlılık kazandıracaktır. Bunun sebebi, sözleşmenin yapılabilmesi için, tarafların güçleri ve çıkarları bakımından eşit olmasının gerekliliğidir. **Cemal Bali Akal**, İktidarın Üç Yüzü, Dost Yayınları, 8. Baskı, 2016, 95.

⁸² **Akal**, 94., **Ferhat Ağırman**, “Hobbes Ve Rousseau’nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu” Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, 2018, 116., **Yavuz, Kılıç**, “Hobbes, Locke ve Rousseau’da ‘Doğa Durumu’ Düşüncesi, Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, Sayı: 2, 2015, 102.

⁸³ **Diler Bulut**, 53.

⁸⁴ **Kılıç**, 103.

⁸⁵ **Thomas Hobbes**, Leviathan, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1993, 96.

boyunduruğu altına girmeye iter. Herkes, her şey üzerindeki hakkını bir kişi veya kuruma devreder⁸⁶ ve ölüm korkusu bakımından eşit olan insanların yaptığı sözleşme sayesinde⁸⁷ devlet ortaya çıkar⁸⁸. Doğa durumunda kişinin sahip olduğu tek hak, bir doğal hak olan güç kullanma hakkı olduğundan ve kişiler bu hakkından feragat edeceğinden, devlet de güç kullanma tekelinden başka bir şey olmayacaktır⁸⁹.

Artık neyin meşru şiddet olup neyin olmadığına karar verecek olan, meşru şiddet tekeline haiz bir kurum meydana gelmiştir⁹⁰. Devlet suçluları belirleyecek ve suç işleyenleri cezalandıracaktır. Suç işleyenlerin cezalandırılacağına ilişkin bir inancın mevcudiyeti dahi toplumu oluşturan bireyleri şiddetten uzak tutacaktır⁹¹.

Nitekim Locke'un toplum sözleşmesi teorisinde de doğa hali, tehlikelerle ve korkularla dolu olarak tarif edilir. Bu dönemde insanların doğal hakları ve özgürlükleri mevcuttur, bu açıdan Locke Hobbes'tan ayrılır, ancak bu haklar ve özgürlükler her an bir başkasının saldırısına uğrayabilir durumdadır çünkü herkes, cezalandırma hakkını elinde bulundurmaktadır. Bunun sebebi ise doğal yasayı çiğneyen bir kişinin, bütün insanlık için bir tehlike oluşturması çünkü bu eylemiyle, bütün insanların barış ve güven içerisinde yaşamasının temel koşuluna zarar vermeye kalkmış olmasıdır. Fakat insanların kendi davalarının yargıcı olmaları, tarafgir olmaları, öç almaya yatkın olmaları gibi nedenlerle cezalarda hakkaniyetsizliğe yol açabilmekte ve bu da insanları savaş durumuna götürebilmektedir. Dolayısıyla insanlar savaş durumuna son vermek için bir araya gelerek cezalandırma yetkilerini uyuşmazlıklarında ortak bir yargıç olacak olan

⁸⁶ **Adnan Güriz**, Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, 306.

⁸⁷ **Ağaoğulları / Köker**, 213.

⁸⁸ **Diler Bulut**, 53.

⁸⁹ **Ağaoğulları / Köker**, 213.

⁹⁰ **Diler Bulut**, 54.

⁹¹ **Güriz**, 307.

devlete devrederler ve karşılığında da devletin canlarını, mallarını ve özgürlüklerini korumasını beklerler⁹².

Bu açıklamalardan yola çıkarak söyleyebiliriz ki sosyal sözleşme teorileri, birey ve devlet arasında adil bir değiş tokuş olduğu inancı üzerine kuruludur. Toplumu oluşturan bireyler, kişisel ihtiyaçları için güç kullanma haklarından devlet de karşılığında yaşam haklarını ve vücut bütünlüklerini koruduğu için vazgeçmişlerdir. Devletin bu yükümlülüğü yerine getirebilmesi için yetki alanında meşru şiddet kullanmaya yetkili tek varlık olması gerekir⁹³. Eğer devlet kendine düşen bu yükümlülüğü yerine getirmezse, sözleşmeye aykırı davranmış olur ve meşru şiddet tekeli yitirir⁹⁴.

Norbert Elias'ın düşünceleri de bizi, uygar bir toplum için şiddet tekelinin zorunluluğuna götürür. Elias'a göre uygarlaşma süreciyle beraber insan davranışı ve hissiyatı, belirli bir yönde değişir⁹⁵. Bu değişimle beraber yaşamın belirsizliği ve tehlikeliliği, bireysel şiddetin pasifize edilmesiyle ortadan kalkar⁹⁶. Meşru şiddet tekelinin devlete devredilmesi ise toplumun uygarlaşma sürecinin başlangıcını oluşturur⁹⁷. Dolayısıyla uygar bir toplumda kullanılan tek meşru şiddet, devletin kullandığı şiddet olacaktır⁹⁸. Ona göre modern devletin oluşumu, uygarlaşmış insan davranışlarıyla yakından ilgilidir ve özünde bir tekelleşme sorunudur⁹⁹.

Şiddetin günlük hayata hâkim olduğu bir dönemden, göreceli bir barış dönemine meşru şiddet tekeli sayesinde geçilmiştir. Örneğin Ortaçağ'a kadar

⁹² Ağaoğulları, 486, 487, 493, 494, 495.

⁹³ Grimm, 1044., Krahmann, 2.

⁹⁴ Grimm, 1047. 2.1 “Devlet Karşısı Bir Hareket Olarak Linç” bölümünde de görüleceği üzere, güçsüz devletlerde lincin bir meşru müdafaa aracı olarak kullanıldığını ileri süren argümanlar, esas olarak bu inanca dayanmaktadır.

⁹⁵ Elias, Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devlet Tekeli ve Bunun İhlali, 211,

⁹⁶ Diler Bulut, 57.

⁹⁷ Keane, 32-33, Ayşe Öncü, Elias ve medeniyetin öyküsü, Toplum ve Bilim, Sayı: 84, 2000, 12, Engin Topuzkanamış, Norbert Elias'ta Medenileşme Süreci ve Disiplin, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010, 230.

⁹⁸ Diler Bulut, 57.

⁹⁹ Norbert Elias, Uygarlık Süreci I, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, 65, 66.

Avrupa’da hukuki düzenlemelerle, ailelerin öldürülen aile üyelerinin intikamını alma hakkı korunmuştur¹⁰⁰. Ortaçağ’da ise bireylerin kendilerini şiddetin zevkine kaptırdıkları ifade edilir. Bu dönemde sudan sebeplerle işlenen cinayetler, yağma olayları, çatışmalar çok yaygındır¹⁰¹.

Bunun dışında Ortaçağ’da güç kullanma hakkı, bireysel bir imtiyaz olarak, yöneticiler tarafından ya bir gruba veya bireye ya da belirli bir bölgeye özgü olarak dağıtılmıştır. Şiddet araçları özel mülkiyetin konusu olmuştur ve her feodal beyin kendi yetki alanında şiddet tekeline sahip olduğu ifade edilir¹⁰². Soylular da özel savaş açma hakkını ellerinde tutmuşlardır. Belirtmek gerekir ki modernite öncesi herhangi bir devlette, yerel ve bölgesel iktidar sahiplerinin elindeki şiddet araçları, devletin sahip olduğu şiddet araçlarına baskın çıkabilecek düzeydedir¹⁰³. Sonuç olarak şiddet araçlarının modern devlette olduğu gibi merkezileşmemesi¹⁰⁴ ve devletin meşru şiddet tekeline sahip olmaması, Ortaçağ’da şiddet olaylarının şimdiyle kıyaslanamayacak kadar yaygın olması sonucunu doğurmuştur¹⁰⁵.

Ancak şunun da altını çizmek gerekir ki bu dönemlerde meşru şiddet, tek el altına alınmamış olsa da yönetme faaliyeti ister farklılaşmış toplumlarda ister farklılaşmamış toplumlarda olsun, her zaman şiddet ve güç kullanımı ile bağlantılı olmuştur¹⁰⁶. Bu yüzden modern öncesi toplumlarda da (sürekli olmasa da) askeri gücün varlığından söz edilebilir¹⁰⁷.

¹⁰⁰ **Manfred Berg**, “Linç: Küresel Bir Bakış Açısıyla, Amerika’nın “Ulusal Suçu”: **Zeynep Koçak** (der.), Kitleleri Yeniden Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, 121.

¹⁰¹ **Topuzkanamış**, 229.

¹⁰² **Karadağ**, 75, **Şefik Taylan Akman**, Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü ve Meşruiyet Sorunu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Ankara 2006 (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), 4.

¹⁰³ **Tilly**, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, 126.

¹⁰⁴ **Diler Bulut**, 54.

¹⁰⁵ **Önder Perçin**, Postmodernizm ve Şiddet Tekelinin Dönüşümü, Ankara Barosu Dergisi, Cilt: 81, Sayı: 1, 2023, 44.

¹⁰⁶ **Gamze Turgaylı Zengin /Atilla Göktürk**, “Kapitalizm ve Modern Devletin Yapısal Özellikleri Bağlamında Bir Değerlendirme” Social Sciences Studies Journal, Cilt: 6, Sayı: 57, 819, **Grimm**, 1045, **Perçin**, 30.

¹⁰⁷ **Sancar**, 29-30.

Şiddetin tekel altına alınması ile modern devletin ortaya çıkış süreci paralel işler. Bu açıdan feodalizmi sona erdiren sürece bakmak, şiddetin nasıl tekel altına aldığını ve modern devletin nasıl ortaya çıktığını¹⁰⁸ göstermesi bakımından aydınlatıcı olacaktır. Feodal düzenin sona ermesinde ticaretin gelişiminin büyük etkisi olmuştur. Bu sayede kral, burjuvazinin ekonomik desteğini alarak kilise ve feodal beylerle olan mücadelesinden galip çıkabilmiş ve zamanla ekonomik-askeri-siyasal gücünü merkezileştirmeye başlamıştır¹⁰⁹.

Gücün merkezileşmesiyle birlikte hem yasa yapma hem de bu yasaları uygulama, güç kullanma hakkı tek bir yerde, kralda toplanmış ve feodal parçalanmışlık sonlandırılmıştır¹¹⁰. Bu dönemde şiddette, hukuku koyma ve uygulama yetkisinde kendisini gösteren tekelleşme, mutlakiyetçi yönetimlerde doruk noktasına ulaşmıştır¹¹¹.

Charles Tilly, “Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu” isimli kitabında, devletlerin 17. yüzyıldan itibaren şiddeti tekel altına almak konusunda başarılı olduklarını belirtir. Ona göre, her ne kadar 15. yüzyıldan itibaren uluslararası ve iç savaşlar sayı ve yıkıcılık düzeyi bakımından artsa da bu süre zarfında bireysel şiddet de giderek azalmıştır. Tilly bunun, insanların zihinlerindeki dönüşümle ilgili olabileceği gibi, esas sebebinin devletlerin şiddet araçlarını denetlemek, yönetmek ve tekel altına almak konusunda artan eğilimleri olduğunu belirtir¹¹². Bu şekilde devletler, “sivil halkı şiddet araçlarından arındırırken, kendileri korkutucu boyutta zor araçları inşa etmişlerdir.”¹¹³.

Devletler şiddeti tekel altına alırken çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunlara örnek olarak silah üretiminin denetim altına alınması ve silah taşımanın yurttaşların

¹⁰⁸ Zengin /Göktürk, 820, Sancar, 16., Arslanel / Eryücel, 2.

¹⁰⁹ Karadağ, 75-76.

¹¹⁰ Sancar, 17.

¹¹¹ Sancar, 79.

¹¹² Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, 125.

¹¹³ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, 126.

çoğu için suç haline getirilmesi, özel orduların ortadan kaldırılması ve yasaklanması, sınırlar içerisindeki vatandaşlar ve yabancıların kurallara uymasını sağlamak için devletlerin silahlı güçler oluşturması verilebilir¹¹⁴.

Monarklar şiddeti tekeline alırken ilk adım olarak lordların gücünü kırmaya ve aristokrat şiddetin kökünü kazımaya çalışmışlardır. Lordlardan gelecek güvenlik desteğini artık kabul edemeyeceklerinden, kendi düzenli ordularını kurmaya başlamışlardır. Halkın silahsızlanmasını sağlamak için isyanları ve düelloları yasaklamış, halkın silahlarına el koymuş, halka açık yerlerde silah teşhirini yasaklamışlardır¹¹⁵. Devlet, sivil halkı şiddet araçlarından arındırırken, kendi sürekli silahlı örgütlenmelerini oluşturmuş, elindeki zor araçlarının oranını yurt içindeki rakiplerine kıyasla çok büyük oranda arttırmıştır¹¹⁶.

Tilly'e göre yöneticilerin sürekli silahlı örgütlenmelerini oluşturması, sürekli devlet yapısını üretmiştir. Bunun sebebi hem ordunun devlet içerisinde önemli bir hale gelmesi hem de bu örgütün kurulması ve işletilmesinin beraberinde hazine, iâşe hizmetleri, askere alma düzeni, vergi daireleri ve daha pek çok örgüt gerektirmesidir. Devletlerin büyük savaşlar için yürüttükleri hazırlıklar, genişlemeleri ve iktidarlarını pekiştirmeleri için ana sebepleri oluşturmuştur ve bu şekilde yeni örgütlenme biçimleri doğmuştur¹¹⁷.

Böylece modern devlet, yaptığı kanunlarla¹¹⁸ bireyler arası her türlü şiddet edimini yasaklayarak, gerektiğinde vatandaşları şiddet kullanmaktan alıkoyacak ve şiddet kullananları cezalandıracak bir uzmanlar grubuna sahip olarak¹¹⁹, toplumsal çatışmaların tarafların şiddete başvurmasına gerek kalmadan çözülebileceği, önceden belirlenmiş soyut ve genel kurallarla işleyen bağımsız ve tarafsız kurumları

¹¹⁴ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, 126-127.

¹¹⁵ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, 127. Ayrıca bkz. Bayrak, 67.

¹¹⁶ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, 128.

¹¹⁷ Tilly, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, 128.

¹¹⁸ Elias'a göre şiddet eylemlerini yasaklayan yasalar, şiddet tekeline bütünü. Bkz: Elias, Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devlet Tekeli ve Bunun İhlali 200.

¹¹⁹ Karadağ, 79-80.

oluşturarak¹²⁰, meşru şiddet üzerindeki tekeli güvence altına almış olur. Bunun sonucunda devlet, vatandaşların güvenliğini sağlamak konusunda tek ve asli sorumlu haline gelir.

Meşru şiddet tekeli aynı anda hem baskıyı hem de rızayı gösterir. Devlet, bireylerin şiddet kullanmasını yasaklayarak ve gerektiğinde onları engellemek için şiddet kullanarak, bireyler üzerinde baskı kurarken; bireyler, güvenliklerinin sağlanması amacıyla bu duruma rıza gösterirler¹²¹. Devletin şiddetini meşru hale getiren budur.

Ancak belirtmek gerekir ki, Weber'in şiddet tekeli tanımı, devletin, şiddetin tüm hukuki kullanım hakkını kendisinde topladığı anlamına da gelmez. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri ("ABD")'nde yurttaşların silah taşıma hakkı ve ailelerin aile hukukundan kaynaklanan ve yalnızca çocuğun üstün yararı doğrultusunda kullanılabilecek otoritesi de şiddet tekeline rağmen varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu konuda verilecek bir diğer örnek ise devletin vatandaşlarını şiddetten korumakta aciz kaldığı durumlardır. Bu durumlarda vatandaşlar meşru müdafaada bulunabilir¹²². Aynı şekilde devletin meşru şiddet tekeline sahip olması, devletin şiddeti toplumsal hayattan tümüyle tasfiye ettiği bir durumu da ifade etmez. Grimm bu amaç doğrultusunda ilerlemenin, bireysel şiddetin bütünüyle ortadan kalkacağı anlamına gelmediğini ve bunun devlet bakımından olanaklı olmadığını belirtir. Devletler şiddet araçlarına ulaşımı kontrol edebilir ancak bireyler, silah kullanmadan şiddet uygulayabilirler veya günlük hayatta kullanılan eşyaları silah olarak kullanabilirler. Bu yüzden bu olasılıklar, yalnızca hukukun konusu haline getirilebilir. Dolayısıyla söz konusu tekel fiziksel güç kullanımını bütünüyle tekel altına almaz, ancak meşru güç kullanımını tekel altına alır. Bu tekel, hukuki olan ve olmayan şiddet arasında ayrım yapar ve devletin meşru şiddet tekeli, devlet ancak bireysel şiddete karşı eylemsiz kaldığında

¹²⁰ Sancar, 39.

¹²¹ Diler Bulut, 55.

¹²² Grimm, 1048.

ya da kronik olarak başarısız olduğunda tehlikeye girmiş olur¹²³. Şiddet tekelinde önemli olan nokta, kimin meşru şiddet kullanıp kimin kullanamayacağı, hangi koşullarda kullanabileceği konusunda karar merciinin ve bu koşulların sağlanıp sağlanmadığını kontrol edecek merciinin devlet olmasıdır¹²⁴.

1.2. LİNÇ

1.2.1. Genel Olarak Linç

Yukarıda açıklandığı gibi modern devlet, meşru şiddet tekelini ele geçirmiştir. Bu tekel, bir güç kullanımı olan yargılama tekelini de içinde barındırır. Bu açıdan bakıldığında devlet dışında bir organın cezalandırma eylemini ifade eden linç olayları, hukuka aykırı olmasının yanında modernitenin de dışına konumlandırılır ve onun “ilkel zamanların hukuksuz ve barbar” bir kitle eylemi olduğu varsayılır. Bu varsayım, lincin değerlendirilmesinde de kendisini gösterir. “Barbar” bir şiddet eylemi olan linç; istisnai durumlarda gerçekleşir¹²⁵ ve her somut olayın kendine özgü koşullarından kaynaklanır. Ancak lincin istisnai olduğunu ileri süren görüş, günümüzde sıklıkla meydana gelen linç olaylarını açıklamak bakımından yetersiz kalmaktadır.

O halde sorulması gereken soru “Nasıl olur da linç eylemleri, meşru şiddetin tek kaynağı olduğunu iddia eden modern devlet çatısı altında, bu kadar sık bir şekilde meydana gelebilir?” olmalıdır. Acaba uygarlık ve modern devletler tamamen aksini iddia etseler de linç ile aralarında bir bağlantı kurulabilir mi? Yoksa linç eylemleri tam olarak da Max Weber’in devlet tanımını çürüten, devletin meşru şiddetin tek kaynağı olmadığını gösteren eylemler midir? Soruların bu şekilde sorulması, lincin altında yatan gerçek sebeplerin açığa çıkarılmasında da yol gösterici olacaktır. Bu şekilde hukuk dışı bir cezalandırma eylemi, eylemi meydana getiren kitle ve bu kitleyi harekete geçiren sebepler, linç eylemine maruz

¹²³ Grimm, 1044,1049.

¹²⁴ Pierson, 24., Grimm, 1049.

¹²⁵ Diler Bulut, 16, 102.

kalanın kimliği; modern devletin yargılama tekeli olma iddiası ve onun kurumları etrafında değerlendirilme imkanını elde edecektir¹²⁶.

Bir cezalandırma pratiği olan linçte yeni olan, cezalandırmanın ritüelistik bir şekilde gerçekleştirilmesi değildir. Bu olguya farklı zamanlarda ve toplumlarda rastlanılmıştır. Linçte yeni olan, onun modern devlete özgü bir fenomen olmasıdır. Nitekim modern toplumlarda meşru şiddet ve onun bir ayağı olan yargılama tekeline sahip olan, dolayısıyla cezalandırma yetkisine sahip olan tek organ devlettir. Yani linç kendisini, mevcut bir hukuk düzeninin yargılama yetkisine ve bu konudaki tekeline karşı çıkan kitlenin, hukuka aykırı eylemleri olarak gösterir. Zaten bu bölümde de görüleceği üzere, lincin farklı tanımlarında mevcut olan yasadışı cezalandırma tabiri, meşru şiddet tekelinin ve cezalandırma hakkının yalnızca devlette olduğunu vurgular. Dolayısıyla modern devlet öncesinde linç diye bir olgudan bahsedemeyiz. Böylece linç eylemleri ilk bakışta, devletin tekeline aldığı yargılama hakkının karşısına, toplumun yargılaması olarak kendisini konumlandırır¹²⁷. Ancak acaba bu durum, linç olarak ifade edilen her eylemde geçerli midir?

Çalışmanın ikinci bölümünde cevaplanmaya çalışılacak olan soru şu olacaktır: "Acaba bir kolektif şiddet biçimi olarak kitlelerin adalet iddiasını taşıyan linç, devletin yargılama tekelinin meşruiyetine ilişkin bir başkaldırı, dolayısıyla devletin aslında meşru şiddet tekeline sahip olmadığını ortaya koyan bir olgu mudur yoksa tam tersine bizzat devletin resmî ideolojisi, kurumları ve pratikleri aracılığı ile şekillendirilen ve "öteki"ye olan savaşta devletin meşruiyetini kaybetmemek için ihtiyaç duyduğu, devletin kısa süreliğine meşru şiddet tekeli topluma devrettiği ve devlet ile toplumun iç içe geçtiğini gösteren bir olgu mudur?" Bu soruya bir cevap verilebilmesi için her şeyden önce, linç kavramının

¹²⁶ Diler Bulut da "Linç, Toplum ve Devlet" isimli eserinde benzer bir soruyla hareket eder. "Linç, modern çağda hala nasıl var olabilir? Lincin medeniyetle ve hukuk devletiyle ne bağı olabilir?" **Diler Bulut**, 16.

¹²⁷ **Manfred Berg / Simon Wendt** (edt.), *Globalizing Lynching History Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective*. Palgrave Macmillan Publication, New York 2011, 4.

ne anlama geldiği, bu eylemin faillerinin ve mağdurlarının bir ortaklık etrafında birleşip birleşemeyeceği, lincin sıklıkla meydana geldiği ülkelerin ortak özellikleri olup olmadığı gibi soruların cevaplanması gereklidir.

Bir araştırma konusu olarak linç, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerini ilgilendirir. Kitleleri lince götüren bilişsel sebepleri açıklamak; gruba aidiyet, saldırganlık gibi kavramları anlamak için genellikle psikoloji, özellikle de sosyal psikoloji alt disiplininden faydalanılmaktadır. Modern Psikoloji alanında Gustave Le Bon'la başlayan gelenek, kitlelerin yıkıcı potansiyelini varsayar ve bunun psikolojik dayanaklarını araştırır. Kitleyi iktidarla ve gündelik yaşam pratikleriyle ilişkilendirip anlamaya çalışan çalışmalara da sosyoloji biliminde rastlanmaktadır¹²⁸. Linç kendisini fiziksel şiddet olarak gösterdiğinden, bunun modern devlette bir ceza karşılığı olduğundan ve linç eylemleriyle olması gereken hukuka atıf yapıldığı da zaman zaman ileri sürüldüğünden, linç eylemlerinin hukuk, özellikle de ceza hukuku, hukuk felsefesi ve genel kamu hukuku disiplinlerini de ilgilendirdiği söylenebilir.

Lincin doğru bir tanımının yapılabilmesi uzun zamandır tarihçiler ve linç karşıtı aktivistler arasında bir tartışma konusu olmuştur. Lince bir tanım getirmenin zorluğu, linci konu alan çalışmaların çoğunda dile getirilir¹²⁹. Bunun sebeplerinden biri, lincin kendisini çok farklı görünümelerde ve farklı sebeplerle ortaya koyması¹³⁰ olabilir. Çalışmada cevaplandırılmaya çalışılacak olan temel soru da bu zorluğun göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Christopher Waldrep, her olaya uyabilecek bir tanım getirmeye çalışılırken farklı linç eylemlerinin arkasındaki

¹²⁸ Diler Bulut, 78.

¹²⁹ John Ross, At The Bar of Judge Lynch: Lynching and Lynch Mobs in America, Texas Tech University, Unpublished Dissertation, 1983, 6,7. Ayrıca Bkz. Christopher Waldrep, "War of Words: The Controversy over the Definition of Lynching, 1899-1940", The Journal of Southern History, Vol. 66, No 1, 2000.

¹³⁰ Benzer bir görüş için bkz. Betül Baki, Türkiye'de 1991-2011 Döneminde Gerçekleşen Linç Eylemlerinin Analizi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, İstanbul 2013 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 3,4

çeşitli ve karmaşık nedenlerin gözden kaçırılabilceğinden endişe eder¹³¹. Ancak lince net bir tanım getirilmemesi lincin diğer şiddet ve özellikle kitle şiddeti eylemlerinden ayrılmasına engel olduğu gibi, bir araştırmada incelenip doğasıyla ilgili sorulan sorulara yanıt verilmesini de imkânsız hale getirir. Ross da benzer bir şekilde herkesin kullandığı ortak bir tanımın mevcut olmamasının çeşitli sorunlara yol açtığından bahseder. Bunun bir sonucunun da linç istatistikleri derleyen çalışmalarda ortak bir tanımın kullanmaması, dolayısıyla linç olaylarıyla ilgili net rakamlara ulaşılamaması yahut farklı farklı rakamlara ulaşılması, bunun da linç-karşıtı hareketi tutarsızlık eleştirileriyle karşı karşıya bırakması olduğunu belirtir¹³². Bu yüzden de bu çalışmada linçle ilgili net bir tanım vermeye çalışılacak ve örnek olarak verilen olaylar “Lincin Unsurlarıyla Beraber Tanımlanması” başlığı altında ortaya konulan tanım çerçevesinde değerlendirilecektir.

1830’dan önce “linç etmek”, ölümcül olmayan bedensel cezaları; kırbaçlamak, dövmek gibi cezaları ya da bir ceza yöntemi olarak toplum dışına atılmayı ifade ederken, 1860 sonrası, özellikle ABD İç Savaşı’nı takip eden Yeniden Yapılanma döneminde, çoğu zaman ölümcül cezaları ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır¹³³. Oxford İngilizce Sözlük’te linç, suçlu olduğu iddia edilen ya da mahkûm edilen bir kişi üzerinde hukuk dışı cezalar uygulamak olarak tanımlanmıştır. Sözlükte linçlerin başlangıçta, yasal yetkisi olmayan, sivil bir mahkeme tarafından gerçekleştirildiği, zaman içerisinde meşru bir mahkeme tarafından adaletin sağlanamamasına ilişkin bir tepki olarak, kitleler tarafından uygulanmaya başladığı belirtilmiştir¹³⁴. Britannica ise linci; “bir kitlenin, resmi bir yargılama olmaksızın, adaleti yerine getirme iddiasıyla, suçlu olduğu varsayılan bir

¹³¹ **Christopher Waldrep**, *The Many Faces of Judge Lynch: Extralegal Violence and Punishment in America*, Palgrave Macmillan, New York 2002, 182.

¹³² **Ross**, 10, 11.

¹³³ **Ross**, 7., **Murat Parker**, “Lincin Psiko-Politigi: Nedir, Niçin, Nasıl?” *Birikim Dergisi*, Sayı: 211, 2006, 28, 29.

¹³⁴ Oxford İngilizce Sözlük,

https://www.oed.com/dictionary/lynch_v?tab=meaning_and_use#38766325 Erişim Tarihi: 20.03.2024

kişiyi, genellikle işkence ve bedensel sakatlama uyguladıktan sonra infaz ettiği bir şiddet biçimi” olarak tanımlamıştır¹³⁵.

Türk Dil Kurumu’na göre de linç, “Birden çok kimsenin kendilerine göre suç olan bir davranışından ötürü birini, yasa dışı ve yargılamasız olarak öldürmesi” olarak tanımlanmıştır¹³⁶. Literatürdeki birçok tanıma göre ölümle sonuçlanmayan linçler, linç girişimi olarak ifade edilmektedir¹³⁷. Ancak bu, linç eylemlerinin her zaman öldürme saikiyle işlendiği anlamına gelmemektedir, en azından linç kitlesine dahil olan herkesin bu amacı taşıdığı söylenmemektedir. Linç olaylarının çoğunda öldürmenin amaçlanmadığı, ancak mağdurların ağır bedensel yaralanmaların sonucunda hayatını kaybettiği ileri sürülmektedir¹³⁸. Türkiye’de 2000 sonrası gerçekleşen linçlerin büyük çoğunluğu da ölümle sonuçlanmamıştır¹³⁹. Bu çalışmada da bir eylemin linç olarak değerlendirilmesi için ölümle sonuçlanması ve faillerin böyle bir amaç taşıması aranmayacaktır¹⁴⁰.

Lince yönelik araştırmaların çoğu, tarihçiler tarafından yapılmıştır. Özellikle ABD’nin Güney eyaletlerinde, Amerikan İç Savaşı ve Yeniden Yapılanma döneminde, siyahların beyazlar tarafından uğradığı linç olaylarını inceleyen çalışmalar, bu literatürün önemli bir kısmını oluşturur¹⁴¹. Bu coğrafyada lince ilişkin akademik üretim de diğer bölgelere göre daha fazladır. Bunun sebeplerinden biri, linç eylemleriyle ilgili uzun zamandan beri veri toplayan, Chicago Tribune gazetesi, National Association for the Advancement of Colored People (“NAACP”)

¹³⁵ <https://www.britannica.com/topic/lynching> Erişim Tarihi: 20.03.2024

¹³⁶ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 29. 05. 2024

¹³⁷ **Tanıl Bora**, Türkiye’nin Linç Rejimi, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2021, 11, **Murat Paker**, 28., **Baki**, 3, 4, **Ülgen Aslan Düzgün / Kübra Özkan**, “Toplumsal Şiddet Eylemi Olarak Linç”, Güvenlik Çalışmaları Dergisi, Sayı: 3, Cilt: 19, 2017, 47, **Diler Bulut**, 85.

¹³⁸ **Ross**, 14.

¹³⁹ **Baki**, 4., **Diler Bulut**, 90.

¹⁴⁰ ABD dışındaki çalışmalarda, özellikle Latin Amerika’yı konu alan çalışmalarda da öldürme sonucunun doğması aranmamıştır. Bkz. **Enzo Nussio, Govinda Clayton**, “Introducing the Lynching in Latin America (LYLA) dataset”, Journal of Peace Research, 2024, 3.

¹⁴¹ **Waldrep**, The Many Faces of Judge Lynch, 5., **Michael J. Pfeifer**, “The Northern United States and the Genesis of Racial Lynching: The Lynching of African Americans in the Civil War Era”, The Journal of American History, No. 3, Vol. 97, 2010, 621-635.

örgütü, Tuskegee Enstitüsü, Project HAL gibi oluşumların varlığı olabilir¹⁴². Bu tür oluşumlara başka ülkelerde pek rastlanılmamaktadır¹⁴³. Aynı zamanda ABD’de, hemen hemen her eyalete ilişkin ayrıntılı linç kayıtları mevcuttur. Buralardan elde edilen veriler, linçe ilişkin önemli analiz araçlarını oluşturmaktadır. Ancak diğer ülkelerde bu konuda daha az veri bulunması, lince başka ülkelerde rastlanmadığını anlamına gelmez¹⁴⁴. Günümüzde; Hindistan, Endonezya, Nijerya, Güney Afrika ve Meksika da dahil olmak üzere Küresel Güney’deki ve Latin Amerika’daki birçok ülkede, linç olayları çok sık bir şekilde meydana gelmektedir¹⁴⁵.

Linçe ilgili en çok tartışma yaratan sorulardan bir diğeri ise lincin Amerika’ya özgü bir fenomen olup olmadığıdır. Ünlü yazar Mark Twain, Amerika Birleşik Devletleri için “United States of Lyncherdom” demiştir¹⁴⁶. Sosyolog James E. Cutler, 1905 yılında “Lynch-Law; An Investigation into the History of Lynching in the United States” adlı kitabıyla, linçe ilgili yapılmış ilk büyük akademik çalışmayı ortaya koymuştur. Cutler bu çalışmada, lincin bir Amerikan fenomeni olduğunu ve başka hiçbir medeni ulusta lince rastlanmayacağını ileri sürer. Linç, kendine özgü Amerikan özelliklerden kaynaklanmaktadır. Bunlar sınırlardaki hukuksuzluk, kanunları halkın yaptığı inancı ve ırksal durumlardır¹⁴⁷. Amerikalı gazeteci Ida B. Wells de dünya nezdindeki başka hiçbir medeni ulusun,¹⁴⁸ bu kadar alışılmadık seviyede millileşmiş bir suç dizisiyle hüküm giymediğini söyler¹⁴⁹.

¹⁴² Ross, 10.

¹⁴³ James Elbert Cutler, Lynch Law: An Investigation into the History of Lynching in the United States, Longmans, Green, And Co., 1905, Christopher Waldrep (edt.), Lynching in America A History in Documents, New York University Press, New York 2006.

¹⁴⁴ Diler Bulut, 24, 95.

¹⁴⁵ Enzo Nussio / Govinda Clayton, “Introducing the Lynching in Latin America (LYLA) dataset”, Journal of Peace Research, 2024, 1.

¹⁴⁶ Mark Twain, The United States of Lyncherdom, 1901. <https://www.csun.edu/~twd61312/498%202018/The%20United%20States%20of%20Lyncherdom.pdf> Erişim Tarihi: 29.03.2024.

¹⁴⁷ Cutler,1, Ross, 32.

¹⁴⁸ Berg, burada medeni ulus ile kastedilenin Batı Avrupa olduğunu belirtir. Manfred Berg, “Linç: Küresel Bir Bakış Açısıyla, Amerika’nın “Ulusal Suçu”: Zeynep Koçak (der.), Kitleleri Yeniden Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, 118

¹⁴⁹ Berg, Amerika’nın “Ulusal Suçu”,117., Ross, 32., <https://www.blackpast.org/african-american-history/1909-ida-b-wells-awful-slaughter/> Erişim Tarihi: 29.03.2024

Ancak belirttikleri tarih itibariyle, bu açıklamaların hala geçerliliğini koruyup korumadıkları tartışılabilir, nitekim bu çalışmada da tartışılacaktır.

Manfred Berg bu açıklamalara karşı çıkanlardan biridir. “Linç: Küresel Bir Bakış Açısıyla Amerika’nın “Ulusal Suçu”” başlıklı yazısında ifade ettiği şekilde, linç, sadece ABD’ye has ya da yalnızca ırkçılık üzerinden açıklanabilecek bir şiddet türü olarak değerlendirilemez. İlk olarak belirtilmelidir ki, lincin ırksal kontrole yöneldiğine ilişkin baskın Amerikan görüşü, dünyanın geri kalanındaki vakalar ile pek de uyumlu değildir. Yapılan araştırmalara göstermektedir ki, dünyanın geri kalanında halk adaletinin fail ve mağdurları genellikle aynı ırka mensup ve aynı etnik arka plana sahiptir¹⁵⁰. Ancak bu çalışmada da görüleceği üzere Türkiye, bunlardan biri değildir. Berg’in de belirttiği gibi, eğer modern devletin meşru şiddet tekeli olma iddiasından hareket edersek, lincin ABD’ye has bir fenomen olmadığını kabul etmiş olur ve bu kolektif şiddet türünü küresel bir bakış açısıyla inceleyebiliriz¹⁵¹.

1.2.2. Tarihsel Arkaplan

Lincin kapsayıcı bir tanımını yapmaya giden yolda başlangıç noktasını, bu kavramın Amerikan Devrimi sırasında büyük bir topluluğun iradesini temsil ettiğini ileri süren bir grup insan tarafından gerçekleştirilen hukuk dışı cezalandırma eylemlerinden geldiğinin kabulü oluşturur¹⁵². Bu grup yaptıklarının meşru olduğuna inanır ve bu sebeple de cezadan muaf tutulma beklentisi taşır¹⁵³.

¹⁵⁰ **Angelina Snodgrass Godoy**, *Popular Injustice*, Stanford University Press, California 2006, 2., **Timothy Clark**, *Lynching in Another America; Race, Class, and Gender in Brazil, 1980-2003*, **Berg / Wendt**, Ayrıca Bkz. **Berg**, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 127., **Daniel M. Goldstein**, “Flexible Justice: Neoliberal Violence and “Self Help” Security in Bolivia”, *Critique of Anthropology*, Vol. 25, No. 4, 2005, 393.

¹⁵¹ **Berg**, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 121. Berg, Amerika’daki linç olgusunu küresel uygulamayla karşılaştırarak, onu genel uygulamadan ayıran özellikleri olup olmadığını tespit etmeye çalışmıştır. Bu yöntemle hem lincin her ülkede ortak olan özelliklerini saptamayı amaçlamış hem de Amerika’daki linç olgusunun özgün unsurlarının ne olduğu açığa çıkarmayı hedeflemiştir. Bkz. Berg, “Amerika’nın Ulusal Suçu”, 120.

¹⁵² **Frank Shay**, *Judge Lynch His First Hundred Years*, The Vail- Ballou Press, New York 1938, 15-26.

¹⁵³ **Berg**, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 118.

Söylentiler, Amerikan yazı diline 19. yüzyıl başlarında girmiş olan¹⁵⁴, modern anlamında kullanıldığı biçimiyle linç kelimesinin, gaddarlıklarıyla bilinen birden fazla kişinin soyadından türediği şeklindedir¹⁵⁵. Bunlardan biri İrlanda'nın belediye başkanı, koruyucusu ve köklü ailelerinden olan Lynch ailesinin bir üyesi olan James Fitzstephen Lynch'tir. James Lynch, 1493'te cinayet işlediği gerekçesiyle oğlunu mahkûm edip, kendi evinin penceresinde, herkese ibret olması amacıyla asmıştır¹⁵⁶. Galway'deki Lombard Caddesi'nde, Lynch idamını temsil eden bir anıt penceresi bulunmaktadır¹⁵⁷.

Artık resmi bir karar ve yargılama olmadan şiddetle cezalandırma ya da yargısız infaz anlamlarına gelecek şekilde anlaşılmaya başlayan linç kavramı, göç edenlerle birlikte Amerika'ya taşınmıştır¹⁵⁸. 16. ve 17. Yüzyıl ile, Avrupa'dan yeni dünyaya işgallerin başlamasıyla, yeni kasabalar kurulmaya başlamış, güvenlik ve mahkeme teşkilatı kurulma hızı kasaba kurulma hızına yetişememiştir. Merkezin güçsüz kalması, yargının yeterince örgütlenememesine yol açmış, halkın adaleti kendi eliyle tesis etme yoluna gitmesine ve lincin bu bölgede genel geçer bir cezalandırma yöntemi haline gelmesine sebep olmuştur¹⁵⁹. Bu dönemki linçlerin, toplumun kendisini savunmasına yönelik birer sosyal kontrol mekanizması olarak kullanıldığı ileri sürülmüştür¹⁶⁰.

¹⁵⁴ Ross, 21.

¹⁵⁵ Ross, 14, 15.

¹⁵⁶ Bora, 12, Düzgün / Özkan, 46.

¹⁵⁷ <https://thisisgalway.ie/the-history-of-lynch-memorial-window/> Erişim Tarihi: 29. 03. 2024

¹⁵⁸ Shay, 17, Ross, 75, Diler Bulut, 92., Zeynep Yılmaz, Hukuki Açıdan Toplumsal Şiddet Olarak Türkiye'de Linç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul 2012, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), 8, Serkan Gölbaşı, "Linç: Politika mı, Kültür mü?", "Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-III" Sempozyum Bildirileri içinde, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2007, 366.

¹⁵⁹ Yılmaz, 8-9

¹⁶⁰ Andrew S. Buckser, "Lynching as Ritual in the American South, Berkeley Journal of Sociology, Vol. 37, 1992, 19. Gölbaşı, 366, Burak Gökbalp, Yeni Medyada Milliyetçiliğin Söylemsel (Yeniden) Kuruluşu: Mülteci Karşıtlığı ve E-Linç, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı, Denizli 2022, (yayınlanmamış doktora tezi), 100-101.

Zaman içerisinde bu kavramın daha da oturmasına sebep olduğu iddia edilen iki kişinin Carolina bölgesinde yaşamış olan aynı aileden, dede torun olması şaşırtıcıdır: John Lynch (olağanüstü sertliğiyle ün yapmış bir yargıç¹⁶¹) ve torunu Thomas Lynch¹⁶². Dede-torun'un yargılama yapmadan çok sayıda kişiyi idam ettikleri ifade edilir¹⁶³.

Ancak Ross'a göre bu kişilerin isim babası olma ihtimalleri, yaşadıkları dönemler ve kavramın ilk ortaya çıkışını gösteren kanıtlar göz önünde bulundurulduğunda, pek de olası görülmemektedir. Çoğu araştırmacı, kavramın kökenini Amerikan Devrimi'nde aramıştır¹⁶⁴. Kavramın geliştirilmesine sebep olma ihtimali yüksek olarak görülen Virginialı Lynch'lerden ilki William Lynch, diğeri ise Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında yaşamış olan ve aynı zamanda bir yargıç olan Albay Charles Lynch of Virginia'dır¹⁶⁵.

William Lynch, halk tarafından; devletin adaleti sağlamada yetersiz kaldığı, yargı organları ile kolluk güçlerinin zayıf olduğu gerekçesiyle göreve getirilmiş bir çiftçidir¹⁶⁶. Lynch'in, linç yasasının mimarlarından olduğu ileri sürülür¹⁶⁷.

Amerikan Devrimi'nin başlamasıyla beraber haydutluk artmış, haydutlar; at hırsızlığı, kalpazanlık ve daha pek çok tür suça bulaşmışlardır¹⁶⁸. Resmi kolluk görevlileri ve mahkemeler, suça müdahalede yetersiz kalmışlardır. Bu yetersizlik nedeniyle Lynch ile komşuları bir araya gelerek, resmi bir yargılama yapılmasını beklemeksizin linç eylemleri ile cezalandırma sağlayıp, suçla daha hızlı bir şekilde baş etmeyi amaçlamışlardır. Böylece suçluyu ele geçirenin, cezasını da vermesi

¹⁶¹ Ross, 15,16, Bora,12.

¹⁶² Yılmaz, 8.

¹⁶³ Diler Bulut, 92.

¹⁶⁴ Ross, 16.

¹⁶⁵ Ross, 17, Nussio / Clayton, 3, Cutler da bu kişiler arasından en çok Charles Lynch'in "linç hukuku" tanımına uyduğunu belirtmiştir. Cutler, 23.

¹⁶⁶ Yılmaz, 8.

¹⁶⁷ Ross, 16-19., Bora, 12, Murat Parker, 28.

Diler Bulut, 93.

¹⁶⁸ Ross, 16.

yerleşik bir uygulama olmaya başlamıştır¹⁶⁹. Kanun dışı faaliyetleri arttıkça, Lynch ve adamları bir tüzük hazırlamışlardır. Bu tüzükte kanun kaçaklarının suçlarını sıralamış, yetkililerin bu suçları bastırma konusundaki yetersizliğini açıklamış ve “işlenen suça ya da verilen zarara uygun” bedensel cezanın uygulanması için bir araya geldiklerini belirtilmiştir¹⁷⁰.

Lynch ile yapılan bir konuşmanın izlerine, bir arazi araştırmacısı olan Andrew Ellicott’un günlüğünde rastlanmaktadır¹⁷¹:

"Yüzbaşı Lynch... çok iyi bilinen ve birkaç yıl önce güney eyaletlerinde, her tür adalet ve hukuk ilkesinin ihlal edildiği durumlarda, sık sık uygulanan Lynch yasalarının yazarıydı. Bay Lynch, yasa koyuculuğa başladığında ve sistemini yürürlüğe koyduğunda, Virginia eyaletindeki Pittsylvania'da ikamet ediyordu ... Lynch'in adamları, suçları resmi yargı organı olan mahkemelerimizin sıkıcı ve teknik formları olmadan hızlıca cezalandırmak amacıyla birleştiler ... Bu toplum tarafından yaratılan mahkeme, ilk olarak 1776 yılı civarında Virginia eyaletinde örgütlendi ve buradan güneye doğru yayıldı ..."

Ellicott, kendisini linç hukukunun yaratıcısı olarak ilan etmiş kişinin, hukuk tarafından tanınan hakları koruma konusundaki çabasına hayranlığını ifade etmekten de kaçınmamıştır¹⁷².

Ellicott'tan 25 yıl sonra, Southern Literary Messenger'ın o zamanki editörü olan Edgar Allan Poe, linç hukukunun kökenlerini araştırmaya başlamış ve William Lynch'in eski bir takım arkadaşına ulaşmıştır. Bu kişi de, Lynch'in adamlarının hazırladığı tüzüğün bir kopyasını Poe'ya vermiştir. Poe bu belge ile, 22 Eylül 1780'de imzalanan, "dürüst insanları adil haklarından ve mülklerinden mahrum etmek için bir araya gelen bir grup kanunsuz adama" karşı hukuk dışı intikam

¹⁶⁹ Murat Pakar, 28.

¹⁷⁰ Ross, 16,17.

¹⁷¹ Ross, 17-18.

¹⁷² Catharine Van Cortlandt Mathews, Andrew Ellicott: His Life and Letters, The Grafton Press, New York 1908, 220-222.

yemini eden söz konusu tüzük metnini yeniden üretmiş ve “linç hukuku”nun başlangıcı olarak kabul etmiştir¹⁷³.

Linç yasası deyiminin yerleşmesi bakımından önemli etkileri olduğu iddia edilen kişilerden biri de Charles Lynch’tir¹⁷⁴. Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında milis subayı (militia officer) olarak görev alan, yargıç olduğu söylenen, aynı zamanda bölgenin ileri gelenlerinin oluşturduğu bir grubun üyesi olan Charles¹⁷⁵, savaş sırasında evinde kurduğu bir mahkemede, at hırsızlığı ile suçlanan kişileri yargılamıştır. Charles, 1780’de Montgomery County’deki kurşun madenlerini ele geçirmeye yönelik bir Tory girişiminin bastırılmasında yer almıştır. Bu girişimde Tory partisine mensup olduğu varsayılan kişiler üzerinde, yine resmi bir yargılama olmaksızın; asmak, vurmak ve kırbaçlamak da dahil olmak üzere, şiddet içeren cezalar uygulanmıştır. 1782’de Virginia Genel Meclisi, Lynch ve diğerlerini yasal cezalardan koruyan bir af yasası çıkarmaya ikna edilmiştir¹⁷⁶. Bu dokunulmazlık sayesinde linç hukuku, resmen yürürlüğe konulmuştur¹⁷⁷.

İsim babası olduğu iddia edilen Virginia’lı iki Lynch’in ortaklaştıkları nokta, resmi bir yargılama olmaksızın, suçlu olduklarından şüphelendikleri kişileri cezalandırmaları, bunu yaparken benzer yöntemler uygulamaları ve arkalarına toplumun bir bölümünün desteğini almalarıdır¹⁷⁸. Onlar sayesinde yasaya dayanmayan fakat ona alternatif olan yeni bir yasa sunulmuş olur: linç yasası (lynch-law)¹⁷⁹.

¹⁷³ Southern Literary Messenger (cilt 2, no. 6, Mayıs, 1836, s. 389) <https://www.eapoe.org/works/misc/lynchlaw.htm> Erişim Tarihi: 21. 03. 2024 <https://www.merriam-webster.com/dictionary/lynch%20law#:~:text=%3A%20the%20punishment%20of%20presumed%20crimes,without%20due%20process%20of%20law> Erişim Tarihi: 17.03.2024 Ayrıca bkz: **Ross**, 18, **Waldrep**, The Many Faces of Judge Lynch, 21.

¹⁷⁴ **Ross**, 19-21, **Manfred Berg**, Popular Justice: A history of Lynching in America, Ivan Dee Chicago, 2011, 9, **Berg**, Amerika’nın “Ulusal Suçu”118, **Bora**, 12.

¹⁷⁵ **Waldrep**, The Many Faces of Judge Lynch, 15.

¹⁷⁶ **Ross**, 20. **Chritopher Waldrep** (edt.), Lynching in America, 36-37.

¹⁷⁷ **Deniz**, 12.

¹⁷⁸ **Ross**, 22.

¹⁷⁹ **Diler Bulut**, 92.

Takip eden yüzyıllarda meydana gelen Amerikan İç Savaşı ve Yeniden Yapılanma döneminde ise öldürme eyleminin meşru zemini hazırlanmış ve bunu takiben çok sayıda idam yaşanmıştır¹⁸⁰. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Amerika'daki linç olgusu, ırkçılıkla beraber ele alınmıştır. Bunun arkasında bazı sebepler vardır. Her şeyden önce bu dönemdeki mağdurların çoğunu (yaklaşık dörtte üçünü) siyahlar oluşturmuş ve bu olaylar çoğunlukla (10 linçten 9'u) Güney'de gerçekleşmiştir¹⁸¹. Bu dönemdeki linçlerin çoğunluğunun, yukarıda ifade edilen linçlerden farklı olarak, ırksal kast sisteminin ihlalini cezalandırmayı amaçladığı ifade edilmiştir. Bu sebeplerden ötürü bazı araştırmacılar, lincin ırkçı bir şiddet türü olduğunu ileri sürmüşlerdir¹⁸². Ancak linç söylemlerine hâkim olan tema, beyaz kadınlara tecavüz eden “vahşi-siyah”dır¹⁸³. Yani bu linçler, bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak incelenecek olan biz-onlar ayırımına dayansa da esasen suçluyu cezalandırma amacı taşıyan birer toplum hareketi olarak kendisini sunma niyetindedirler¹⁸⁴.

Bu dönemde köleliğin kaldırılmasından sonra sosyal, ekonomik ve politik alanlarda mevcut olan beyaz üstünlüğünün sürdürülmesinin tehlikeye girmesinin, ırkçı şiddetin arkasındaki en önemli nedenlerden biri olduğu ifade edilir¹⁸⁵. Linçle beraber sosyal kontrolün sağlanması amaçlanır¹⁸⁶. Walter White, lincin bir koruma aracı olduğunu belirtir. Ancak linç, bu dönemlerde sıklıkla ifade edildiği gibi beyaz kadınların korunması için değil, karın/kazancın korunması için bir araçtır¹⁸⁷.

¹⁸⁰ Diler Bulut, 94.

¹⁸¹ Gölbaşı, 368.

¹⁸² Waldrep, The Many Faces of Judge Lynch, 3,7.

¹⁸³ Berg, Amerika'nın “Ulusal Suçu”, 119. Siyah yazarlar bu söyleme, tecavüzün yalnızca linç olaylarının çok az bir kısmında söz konusu olduğunu belirterek karşı çıkarlar. Üstelik tecavüz suçlamalarının çoğunlukla temelsiz olduğunu ileri sürerler. Bkz. Frederick Douglass, Why is the Negro Lynched? John Whitby and Sons, Bridgewater 1895, 8-9.

¹⁸⁴ 2.2.2. ““Devlet” Gibi Davranan Halk” bölümünde verilen örneklerde de görüleceği üzere, Türkiye’de gerçekleşen linç eylemleri de benzer bir nitelik taşımaktadır.

¹⁸⁵ Ross, 3., Howard Smead, Blood Justice: The Lynching of Mack Charles Parker, Oxford University Press, New York, 1986, ix.

¹⁸⁶ Diler Bulut, 90, 94., Buckser, 19, Gölbaşı, 366, Gökalt, 100-101.

¹⁸⁷ Walter White, Rope and Faggot: A Biography of Judge Lynch, University of Norte Dame Press, Indiana 2001, 82.

Linç araştırmalarında uzun süre boyunca Güney’de Afro-Amerikalıların linç edilmesine odaklanılmıştır. Bunun sebebi, Jim Crow yasalarının¹⁸⁸ hâkim olduğu yerlerde, yukarıda ifade edildiği gibi, linçle ilgili geniş bir literatürün mevcut olmasıdır¹⁸⁹. Ancak zamanla farklı yerlerde meydana gelen ve farklı mağdur grupları üzerine yapılan linç araştırmaları çoğalmaya başlamış ve elimize ulaşmıştır¹⁹⁰.

Örneğin 18. yüzyılda sokak hayatının hâkim olduğu Londra’da, herkesin birbirinin polisi olduğu ifade edilmiştir. Bu “polis” gerektiğinde suçluları yakalamakta ve de adaleti sağlamaktadır. Bu dönemde kitlesel şiddet olayları ve linçlerle sıklıkla karşılaşılmıştır. Linçlerin konusunu ise genellikle adi suçlar oluşturmuştur¹⁹¹. Bu dönemde linçlerin arkasında yatan nedenin kolluk güçlerinin yetersizliği olduğu ifade edilmiştir¹⁹².

Aynı şekilde, 19. yüzyıl Almanya’sında da sokak adaletine rastlanmaktadır. Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkelerine sıklıkla vurgu yapılan bir ülkede, hukuk dışı cezalandırılmalara rastlanılması çok daha ilginç bir hal almaktadır. Bu dönemde köylerde, polisin beceriksiz olduğu ve mahkemelerin gereğinden fazla merhametli olduğu inancı hâkim olduğundan hırsızlık, soygun ve cinayet şüphelilerine kırbaç cezası verilmesi yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Bununla beraber Berlin’de, kitlelerin tecavüz şüphelilerini ve saldırganlarını sıkça dövdükleri gözlemlenmiştir. Yönetenlerin bile hukukla bağlı olduğu iddiasında

¹⁸⁸ Jim Crow yasası, ABD tarihinde, 1877’de Yeniden Yapılanmanın sona ermesi ile 1950’lerde sivil haklar hareketinin başlaması arasında Güney’de ırk ayrımcılığı uygulayan yasalardan herhangi birini ifade etmek için kullanılmıştır. Jim Crow, 1828’den itibaren sergilenmeye başlanan bir halk ozanı gösterisinin adıydı. Bu terim, Afro-Amerikalılar için aşağılayıcı bir sıfat olarak kullanılmaya başlandı ve onların ayrıştırılmış yaşamları için bir tanımlama haline geldi. <https://www.britannica.com/event/Jim-Crow-law> Erişim Tarihi: 29. 03. 2024

¹⁸⁹ **Berg**, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 119.

¹⁹⁰ **Berg**, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 119. Bu çalışmalar için bkz: **Berg / Wendt, Robert William Thurston**, *Lynching: American Mob Murder in Global Perspective*, Taylor & Francis LTD, 2011, **William D. Carrigan / Christopher Waldrep**, *Swift to Wrath: Lynching in Global Historical Perspective*, University of Virginia Press, 2013.

¹⁹¹ **Yılmaz**, 18, **Robert Brink Shoemaker**, *The London Mob: Violence and Disorder in an Eighteenth-Century England*, Hambledon Pr, 2004, 29- 40.

¹⁹² **Shoemaker**, 30.

olan bu ülkede failler, ceza almadan ve gazeteler tarafından alkışlanarak kurtulmuşlardır¹⁹³. “Sokak adaleti”, dönemin gazetelerinde “lynching” kavramıyla tanımlanmıştır¹⁹⁴.

Yine, Çarlık Rusyası’nda, halkın, fazla hoşgörölü ve yozlaşmış olduğunu düşündüğü devletin adaletine karşı bir güvensizlik duyduğu, bu nedenle en değerli varlıkları olarak gördüğü atlarının saldırıyla karşılaştığı durumlarda suçluyu acımasızca öldürdüğü ifade edilir¹⁹⁵. Aynı şekilde Fransa’da Fransız Devrimi sırasında da pek çok adi suçlunun linç edildiğini bilmekteyiz¹⁹⁶. Maksim Gorki, yalnızca 1917 yılında bile binden fazla linç vakasına tanıklık ettiğini belirtmiştir.¹⁹⁷

1.2.3. Lincin Unsurlarıyla Beraber Tanımlanması

1.2.3.1. Yasadışı Cezalandırma

Linç kavramının özünü oluşturan unsurların parçalara ayrılıp her unsurun ayrıca incelenmesi linç kavramının anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Böyle bir inceleme aynı zamanda hangi eylemin linç olarak adlandırılıp hangi eylemin adlandırılmayacağı değerlendirilirken de yardımcı olacaktır. Bu açıdan bu çalışmada linç esaslı unsurlarına ayrılarak her bir unsur ayrıca incelenmiştir. Yukarıda görüldüğü gibi lincin hem sözlük anlamları hem de kavrama isim verdiği düşünülen kişilerin davranışları, kavramın özündeki şiddet içeren yasadışı cezalandırma olgusunu gösterir niteliktedir¹⁹⁸. Zaten yukarıda incelendiği gibi, modern devletin meşru şiddet tekeline sahip olması, devlet dışında bir organ

¹⁹³ Berg, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 123.

¹⁹⁴ Berg / Wendt, 3.

¹⁹⁵ Christine D. Worobec, “Horse Thieves and Peasant Justice in Post- Emancipation Imperial Russia,” Journal of Social History, Vol. 21, No. 2, 1987, 281-293; Stephen P. Frank, “Popular Justice, Community, and Culture Among the Russian Peasantry, 1870-1900”, Russian Review Vol. 46, 1987, s. 257-259.

¹⁹⁶ Joel Michel, Popular Justice, Class Conflict, and the Lynching Spirit in France, Manfred Berg, Simon Wendt (edt.), Globalizing Lynching History Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective. Palgrave Macmillan Publication, New York 2011.

¹⁹⁷ Berg, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 124.

¹⁹⁸ Diler Bulut, 85.

tarafından gerçekleştirilen cezalandırma faaliyetlerini yasadışı kılmak için yeterlidir. Aşağıda literatürdeki farklı linç tanımları incelenecek ve bu sayede, hem lincin bir yasadışı cezalandırma eylemi olma özelliğinin hem de aşağıda incelenecek olan diğer özelliklerinin, linç tanımlarken nasıl kullanıldığını gösterilecektir. Bunun sonucunda 2.1.1.2 “Lincin Unsurlarıyla Beraber Tanımlanması” bölümünde net bir linç tanımına varılması hedeflenmiştir.

Berg’e göre de “linçten söz etmek, sadece devlet kurumlarının hukuku icra etme ve suçluları cezalandırma yetkisi doğrultusundaki çağdaş ilkenin doğruluğunu sorgulamaksızın kabul etmeyi gerektirir¹⁹⁹.” Yani kavramın özündeki yasadışılık unsuru, yukarıda da belirtildiği gibi lincin ancak modern devlette var olabileceğini, onda da ancak bir sapma olarak ortaya çıkabileceğini ortaya koyar. Berg’e göre, Weberci ideal tiplerden faydalanmak suretiyle devlet ile linç arasındaki ilişki, üç farklı ihtimalde değerlendirilebilir²⁰⁰. Bunlardan ilki, Berg’in evrim olarak adlandırılabilceğini belirttiği, devletin şiddet tekelinin henüz tesis edilmediği durumdur. Bu durumda devlet yargılama tekeline sahip olmayacağından, komünal adalet zorunlu olarak varolacaktır. Bu aynı zamanda sivil topluma yönelik ilk adımı da oluşturur. İkinci senaryo, devletin vatandaşlarının güvenliğini sağlayamadığı durumu ifade eder. Bu durumda linç ve *vigilantism*, zayıf devlete bir tepki olarak doğar. Bu bakış açısı, Afrika, Asya ve Latin Amerika’daki sömürgecilik sonrasında ortaya çıkan *vigilantism* araştırmalarının benimsediği bakış açısıdır²⁰¹. Üçüncü senaryoda ise bu çalışma ve Berg’in ayrımı farklılaşmaktadır. Berg’e göre üçüncü senaryoda, tıpkı ikinci senaryoda olduğu gibi, devlet meşruiyete sahip değildir. İkinci senaryo ile üçüncü senaryoyu ayıran temel nokta; ikinci senaryoda devletin, ceza adalet sistemini etkili bir şekilde işletememesi söz konusuysa, üçüncü durumda ceza adaleti sistemi işlemekte ancak toplumun büyük bölümü bakımından meşru kabul edilmemektedir²⁰². Bu çalışmada ileri sürülecek olan argümana göre,

¹⁹⁹ Berg, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 123.

²⁰⁰ Başka bir sınıflandırma için Bkz. Yılmaz, 22, 23

²⁰¹ Godoy, Popular Injustice, 1-19

²⁰² Berg, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 121.

toplumda devletin ceza adalet sisteminin etkili bir şekilde işlemediği ya da işlese bile meşru kabul edilmediği durumlar, yani Berg'in ikinci ve üçüncü senaryo olarak belirttiği durumlar, tek bir başlık altında toplanabilir. Nitekim devletin yargılama tekeline etkili bir şekilde işletemediği durumda yani vatandaşların güvenliğini sağlayamadığı durumda da devletin meşruiyete sahip olduğundan bahsedemeyiz. Hobbes'un teorisi incelenirken bu olgu üzerinde daha ayrıntılı olarak durulmuştur. Dolayısıyla bu başlıklar, meşruiyet yokluğu göz önünde bulundurulduğunda, tek bir başlık altında toplanabilir. Bu çalışmada, farklı bir senaryo daha olabileceği ileri sürülecektir. Devletin biz/onlar ayrımının ve güvenlikleştirme pratiklerinin linç eylemlerinin meydana gelmesinde etkili olabileceği; devletin güvenliği sağlamaya muktedir olmasına rağmen kimi zaman meşruiyetini kaybetmemek için linçe ihtiyaç duyabileceği ve bu gibi durumlarda devletin meşru şiddet tekeline linç kitlesine devrettiği, Türkiye'deki linç eylemleri açıklanması bakımından alternatif bir senaryo olarak değerlendirilecektir.

Daha önce de bahsedildiği üzere, linçe ilgili ilk büyük incelemelerden birini yapmış olan Cutler, linci, "Bir dereceye kadar toplumun onayını arkasına almış bir kitle veya birkaç kişi tarafından gerçekleştirilen, yasadışı cezalar ve bu grubun yaptıkları karşısında dokunulmazlık beklentisi ile hareket etmesi" olarak tanımlanmıştır²⁰³. Encyclopedia of the Social Science linci, "Bireylerin resmi bir mahkemenin ve yargılamanın varlığından bağımsız olarak, intikam amaçlanarak öldürülmesi veya onlara işkence edilmesi eylemlerini ifade eden kitle şiddeti" olarak tanımlamış²⁰⁴, Black's Law Dictionary ise linç hukukunu yasal yetki olmaksızın, işlendiği iddia edilen bir suç için ceza verilmesi olarak tanımlamıştır²⁰⁵.

²⁰³ Cutler, 276.

²⁰⁴ Francis W. Coker, "Lynching", Encyclopedia of the Social Sciences, Edwin R. A. Seligman-Alwin Johnson (edt), https://archive.org/stream/encyclopaediaoft030463mbp/encyclopaediaoft030463mbp_djvu.txt
Erişim Tarihi: 23. 05. 2025

²⁰⁵ Bryan A. Garner (edt.), Black's Law Dictionary, West Group, 2009, 1034.

Yukarıda, ABD’de linçle ilgili istatistikleri derleyen, Chicago Tribune gazetesi, NAACP örgütü, Tuskegee Enstitüsü gibi kurumların varlığından ve bu kurumların topladıkları istatistiklerde referans alınabilecek ortak bir tanımın mevcut olmamasının, bazı sorunlara yol açtığından bahsedilmişti. Bu sorunu çözmek için 11 Aralık 1940 tarihinde, NAACP, Tuskegee ve The Association of Southern Women for the Prevention of Lynching (“ASWPL”) kurumlarının temsilcileri bir araya gelmiş ve kapsayıcı bir linç tanımına varmıştı²⁰⁶. Bu tanıma göre bir eylemin linç sayılabilmesi için *birin öldüğüne ilişkin yasal bir kanıt olması, öldürülenlerin hukuk dışı bir şekilde öldürülmüş olması, öldürme eyleminin bir grup tarafından gerçekleştirilmesi ve bu grubun üç veya daha fazla kişiden oluşması, şiddet eyleminin adalete, ırka veya geleneğe hizmet ediyor olması gerekmektedir*²⁰⁷.

Bu noktada linç tanımlarına bir parantez açarak ara vermek ve yukarıda yer verilen tanıma linç karşıtı aktivistler tarafından yönetilen eleştirilerden bahsetmek gerekmektedir. Tanım çok teknik ve fazla doktrinel bulunmuştur. Aynı zamanda bu şekilde bir tanımın, günlük hayatta karşılaşılan linç olaylarını görünmez kılacağı ileri sürülmüştür. Bunun da linç karşıtı mücadelede en iyi müttefiklerden olan, kamuoyunun utanç tepkisi ve dünyadan gelen eleştirilerin önünü keseceği belirtilmiştir²⁰⁸.

²⁰⁶ **Christopher Waldrep**, “War of Words: The Controversy over the Definition of Lynching, 1899-1940”, The Journal of Southern History, Vol. 66, No 1, 2000, 75.

²⁰⁷ **Jessie Daniel Ames**, The Changing Character of Lynching: Review of Lynching, 1931-1941 with a Discussion of Recent Events in This Field, Atlanta, Ga.: Commision on Interracial Cooperation, Inc., 1942, 29-30.

²⁰⁸ **Marguerite Cartwright**, “The Mob Still Rides—Tuskegee Notwithstanding”, Crisis 60, 1953, 222, aktaran **Ross**, 12. Ancak bu endişe, linç karşıtı hareketin kitlesel protestolara dönüştüğü bir dönemde pek de haklı çıkmamıştır. Ancak Cartwright, ABD’nin linçsiz geçtiği ileri sürülen 1952 yılından bahsederken linç mentalitesinin bir anda ortadan kaybolmayacağını söylerken haklıdır. 1952 yılında, Ross’un ifade ettiği şekilde, “hukuki linç” diyebileceğimiz bazı olaylar söz konusu olmuştur. Scottsboro Boys davasında, mahkemelerin elindeki az kanıta rağmen sanığı ölüm cezasına mahkum etmesi gibi. Bkz. **Dan T. Carter**, Scottsboro: A tragedy of the American South, Baton Rouge: Lousiana State University Press, 1979. Veya kitlenin, mahkemeyi sanığın haklarını görmezden gelmesi ve derhal infaz etmesi konusunda göz dağı verdiği Jim Buchanan davasında olduğu gibi. Bkz: **Ross**, 12- 14.

Linç eylemin en az üç kişi tarafından gerçekleştirilmesi gerekliliği onun kolektif bir şiddet ve kitle eylemi olduğunu gösterir. Bunun üzerinde aşağıda durulacaktır. Ancak bu noktada söylemek gerekir ki bu ölçüt de çeşitli itirazlarla karşılaşmıştır. En az üç kişinin gerekmesinin ölçüt olarak belirlenmesi, keyfi bulunmuş ve ırk veya geleneğe hizmet etmek amacıyla ya da adaleti sağlama saikiyle iki kişinin bir kişiyi öldürdüğü durumlarda, bunun linç sayılıp sayılmayacağı soruları yöneltmiştir²⁰⁹. Zeynep Koçak, tek kişinin gerçekleştirdiği eylemlerin dahi, arkasına toplumun onayını aldığı durumlarda linç olarak adlandırılabilceğini ileri sürer²¹⁰. Ancak biz bu iddiaya katılmamaktayız. Nitekim biz, bu bölümde yer verilecek olan linç tanımlarını dayanak alarak, lincin bir şiddet türü olarak ayırt edici özelliklerinden birinin onun kitle eylemi olması olduğunu ileri süreceğiz. Dolayısıyla tek kişinin arkasında toplumun onayını alıp uyguladığı şiddet, linç olarak ifade edilmeyecektir. Sayı kriterine ileri sürülen bir başka itiraz ise, katillerin sayısının tartışmalı ya da bilinmez olduğu durumlarda eylemin ne şekilde adlandırılacağı olmuştur²¹¹.

Diler Bulut ise linci, “Kollektif bir şiddet biçimi olarak linç, suçlu olduğunu hükmettiği kişinin cezasını da kendi veren, adaleti hemen o anda, orada sağlama iddiasında olan kitlenin yasadışı uygulamasıdır, yargısız infazdır.” şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre linç, fiziksel şiddet ve cezalandırma yöntemi olarak kendisini gösterebilir. Bu cezalandırma “suçlu görüleni fiziksel olarak ya da psikolojik olarak yaralamak, ona gözdağı vermek, onu korkutmak, itibarsızlaştırmak, sindirmek, susturmak, yerinden etmek gibi yollarla kurbanın yaşamını düzenlemek ve denetlemek” şeklinde olabilir. Bulut, sosyal medya linçlerinin; sosyal medya ve onun araçlarının kullanılmasıyla günümüzde artan bir

²⁰⁹ Ross, 14, 30.

²¹⁰ Zeynep Koçak, Marjinal Bir Hukuk Terimi: Linç: Zeynep Koçak (der.), Kitleleri Yeniden Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017,144. Tek bir kişinin gerçekleştirdiği eylemin linç olup olmadığı sorusunu Waldrep de sormaktadır. “Eğer bugün beyaz bir adam kadınlığı savunmak amacıyla siyah birini öldürse ve bunu arkasına beyaz Amerika'nın onayını alarak yapsa, bu kişinin adil bir şekilde linççi olarak adlandırılması gerekmez mi?” Bkz: Waldrep, The Many Faces of Judge Lynch, 3,4.

²¹¹ Waldrep, The Many Faces of Judge Lynch, 3.

linç biçimi olduğuna dikkat çeker²¹². Ancak sanal linçler, bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmış ve yalnızca bedensel zarar ile sonuçlanan linçler değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Heidelberg Üniversitesi ve Heidelberg Amerika Araştırmaları Enstitüsü'nün 2010 yılında "Lincin Uluslararası Tarihine Doğru" başlıklı konferansının, konferans raporunun başlığında belirtilen linç tanımı, kapsayıcılığı en yüksek linç tanımlarından biridir. Bu sebeple de bu çalışmada esas alınan linç tanımlarından biri olmuş ve lincin unsurları belirlenirken dikkate alınmıştır. Bu tanıma göre, "Linç, kitlelerin, toplumun büyük bir bölümünün iradesini temsil ettiği iddiasıyla uyguladığı cezadır²¹³."

Yukarıda yer verilen tanımlardan ve açıklamalardan yola çıkarak, linç eylemlerinde bulunan "yasadışı cezalandırma" unsurunun ne anlama geldiğinin biraz daha açılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde net bir linç tanımına giden yolda ilk adım atılmış olur. Yukarıda belirtildiği gibi lincin, resmi bir yargılama olmaksızın, kitlelerin uyguladığı cezayı ifade ettiği ve yasadışılık unsurunu, devlet dışında bir organın şiddet içeren cezalandırma faaliyeti olmasından ötürü aldığı açıktır. Yukarıda yer verilen tanımlardan, linç eyleminde kitlenin, linç mağdurunun/linç edilenin işlediği iddia edilen bir suç şüphesiyle harekete geçtiği ve harekete geçmek için mağdurun suçlu olduğuna hükmettikleri de çıkarılmaktadır²¹⁴. Ancak burada açık olmayan husus mağdura isnat edilen suçun doğası ve linç faillerince cezalandırılanın tam olarak ne olduğudur. Her şeyden önce bir eylemin linç olarak ifade edilmesi için linç edilene isnat edilen suçun, ulusal ceza kanunlarına göre bir suç olarak tanımlanması aranmamalıdır. Nitekim eylemi meydana getiren kitlenin, kendisini oluşturan bütün bireylerin hukukçu olduğu ihtimal dışında, bu değerlendirmeyi yapabilmesi imkansızdır. Bu kadar şekilci bir

²¹² Diler Bulut, 16-17.

²¹³ https://www.uni-heidelberg.de/md/hca/forschung/hca_konferenzprogramm.pdf Erişim Tarihi: 25.03.2024

²¹⁴ Baki, 3-4.

suç yorumunun benimsenmesi, linç tanımını gereksiz daraltır. Önemli olan kitlenin cezalandırdığı davranışın hukuken suç olması değil, kitlenin cezalandırma saikiyle hareket etmesi ve linç mağduruna isnat edilen davranışın suç olduğuna inanmalarıdır.

Dolayısıyla linç eylemlerinden önce, failer tarafından suç olduğuna kanaat getirilen bir eylem meydana gelmektedir. Bu da linci tetiklemektedir. Failleri harekete geçiren suç şüphesi, linç eylemini herhangi bir kitle şiddetinden ayıran önemli noktalardan biridir. Burada tartışılması gereken husus, bir eylemin linç olarak kabul edilmesi için suç olarak ifade edilen tetikleyici olayın mutlaka sahip olması gereken kriterler olup olmadığı ya da bunların neler olduğudur. Linçler çoğu zaman adi suçların cezalandırıldığı iddiasıyla gerçekleşir. Zaten tetikleyici olayın adi suç işlendiği iddiası olduğu durumlarda, eylemlerin linç olarak ifade edileceği konusunda bir şüphe yoktur. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, isnat edilen adi suçun gerçek anlamda yani ulusal ceza kanunlarına göre bir suç oluşturması aranmamalıdır. Faillerin gözünde bu şekilde olması yeterlidir.

Bu noktada tartışmalı olan durum, adi suç isnadı olmayan durumlarda bir kitlenin arkasına toplumsal onayı alarak gerçekleştirdiği eylemlerin linç olarak kabul edilip edilmeyeceğidir. Yani linç kitlesinin cezalandırdığını iddia ettiği olgu her zaman bir adi suç mudur sorusu sorulmalıdır. Bu sorunun cevaplanması özellikle linç failinin ve mağdurunun aynı ırktan veya gruptan olmadığı olaylar, Türkiye’de ve Amerika’da gerçekleşen linçler gibi, bakımından önem arz etmektedir. Nitekim Türkiye’nin en korkunç linç olayları olarak belirtilen olarak 6-7 Eylül olayları (1955), Maraş Katliamı (1978), Çorum Katliamı (1980), Madımak Katliamı (1993)²¹⁵ olaylarında şiddetin yöneldiği kişilerin bir suç işlediği iddiası bulunmamaktadır.

²¹⁵ Diler Bulut, 111-112, Yılmaz, 60, Gökalp, 112.

Amerika'da, Amerikan İç Savaşı ve Yeniden Yapılanma döneminde gerçekleşen linçleri konu alan ve bu linçlerin arkasındaki sebepleri inceleyen literatür, lincin her zaman adi suçları cezalandırmayı amaçlamadığını, arkalarında çoğu zaman, ırksal kast sisteminin ihlalinin cezalandırma amacı olduğundan bahsetmiştir. Yani her ne kadar failer tarafından ortada bir adi suç varmış gibi lanse edilse de gerçekten cezalandırılan, beyaz üstünlüğüne meydan okunması olmuştur. Hatta Smead çoğu zaman linç edilen siyah kurbanların gerçek anlamda bir suçla itham bile edilmediğini belirtir. Bu durumda linç kurbanı bir suçlu olarak değil, bir ırkın temsilcisi olarak algılanır ve linç eylemiyle aynı grubun diğer üyelerine bir mesaj verilir. Ya da şu şekilde ifade edilebilir: linç kurbanı belirli bir gruba mensup olduğu için ve yazılı olmayan beyaz üstünlüğü yasasını ihlal ettiği için suçludur²¹⁶. Yukarıda verilen NAACP, Tuskegee ve ASWPL kurumlarının temsilcilerinin bir araya gelerek vardığı linç tanımında da linç eylemin mutlaka bir adi suçun cezalandırılması zorunluluğu aranmamıştır²¹⁷. Bu tanıma göre bir eylemin linç sayılabilmesi için, şiddet eyleminin adalet dışında, *ırka veya geleneğe hizmet ediyor olması*²¹⁸ da yeterlidir.

White, linç eylemlerinin beyazların çıkarlarının korunması için bir araç olduğunu²¹⁹ ve lincin bu çıkarlara aykırı davranıldığı durumlarda meydana geldiğini belirtmiştir. Parker de benzer bir düşünceden ilerlemektedir. Toplumda var olan düzenin değişme ihtimalinin doğması, bu düzenden herhangi bir çıkarı olanlar bakımından tehdit olarak algılanır²²⁰. Bu tehdit, toplumsal denetim mekanizmalarıyla ortadan kaldırılmaya çalışılır. Halk bu gibi durumlarda, bu denetimin devlet eliyle sağlanamayacağını düşündüğünde, linç gibi yasal olmayan şiddet yöntemlerine başvurur. Bu şiddet, aidiyet hissedilen ve çıkarı korunan grubun dışında kalan birine yönelir²²¹. Smead bu açıklamalarla benzer şekilde, linç

²¹⁶ Smead, ix-x.

²¹⁷ Christopher Waldrep, "War of Words: The Controversy over the Definition of Lynching, 1899-1940", The Journal of Southern History, Vol. 66, No 1, 2000, 75.

²¹⁸ Jessie Daniel Ames, The Changing Character of Lynching: Review of Lynching, 29-30.

²¹⁹ White, 82.

²²⁰ Ayrıca Bkz. Baki, 33-35.

²²¹ Murat Parker, 30.

eylemleriyle cezalandırılanın gerçek ya da hayali bir yasal ihlal olmak zorunda olmadığını belirtir, sosyal ya da ırksal bir ihlal de linç eylemleriyle cezalandırılıyor olabilir yani linç eylemlerini tetikleyen olay, sosyal ya da ırksal bir ihlal de kabul edilebilir²²².

Ancak Ross bu görüşte değildir. Ross'a göre linç olaylarında ırkçılık ciddi bir rol oynasa da ve bazı linç kitlelerinin birincil amacı ırkçı bir şekilde gözdağı vermek olsa da linç kitlelerinin büyük çoğunluğu, mağdurların "affı olmaz" suçlar işlediğine doğru ya da yanlış bir şekilde inandıkları için harekete geçmişlerdir. Ancak yine de bu tür durumlarda bile ırk olgusu, mağdurların belirlenmesinde önemli olmuştur²²³. Yani Ross bir eyleme linç diyebilmek için faillerde cezalandırılanın gerçek ya da hayali bir yasal ihlal olması gerektiğini belirtir. Ancak toplumun temelindeki biz/onlar ayrımı, ihlali gerçekleştirdiği iddia edilen mağduru belirlerken etkili olmaktadır. Biz de bu çalışmada Türkiye'deki linçler bakımından geçerli olan durumun bu olduğunu ileri süreceğiz. Yani faillerin gerçekten de adalete hizmet etmek amacıyla hareket ettiğini ve bir suçu cezalandırdıklarına inandıklarını ancak linç edilenlerin belirlenmesinde etkili olanın devletin resmî ideolojisi ve toplumun temelinde bulunan biz/onlar ayrımı olduğunu örnekler üzerinden göstermeye çalışacağız.

1.2.3.2. Kitle

Yukarıda üzerinde durulduğu gibi linç, kolektif bir şiddet türüdür ve devletin resmi görevlileri dışında, sivil bir kitle tarafından gerçekleştirilir²²⁴. Bu lincin ayırt edici bir özelliği olduğundan dolayı, onun daha iyi anlaşılabilmesi için kitlenin ve kitle şiddetinin özellikleri üzerinde durulması gereklidir. Kitlelerin incelenmesi, linçin, özellikle gerçekleşme anı bakımından, gerçek doğasını açığa çıkaracaktır.

²²² Smead, ix.

²²³ Ross, 4,5.

²²⁴ Nussio / Clayton, 3.

Kitleler, tarih boyunca farklı şekillerde algılanmışlardır. Onlar kimi zaman kontrol altına alınması gereken ve yıkıcılık potansiyeli taşıyan tehlikeli gruplar; kimi zaman, tıpkı Hobbes'ta olduğu gibi, devleti var eden çoğunluklar; zaman zaman karizmatik iktidarların iktidarını pekiştiren ve bu iktidara seferberlik eden unsurlar²²⁵; bazen egemenliğin sahibi, bazen de direnişin temsilcisi olmuşlardır²²⁶. Ancak kitle, evrensel bir olgu olsa da gizemini korumaktadır²²⁷. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın şu bir gerçektir ki, toplumdaki iktidar ilişkilerini açığa çıkarmak, toplumdaki ulus olma halini gözlemlemek ve uygarlaşmanın vadettiklerini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini ortaya koymak için kitleleri incelemek bir zorunluluktur²²⁸.

Kitleyi ifade etmek için İngilizcede farklı kavramlar kullanılmaktadır. Kitle *mass* anlamında, çok sayıda şey ya da insanı ifade etmek için kullanılır. Bu kelime, “yoğrulabilen ya da kalıba dökülebilen” anlamına gelen *massa* kelimesinden everilerek, “biçimsiz ve ayırt edilemeyen şey”i ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. 19. Yüzyıldan itibaren ise kelime daha çok toplumsal anlamını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Toplumsal anlamıyla kelimenin, tek bir insan gibi hareket edebilen ve bu sayede de amaçlarına ulaşabilen çoğunluğu ifade ettiği ileri sürülmeye başlanmıştır. Bu kelime kimi zaman olumsuz bir anlamı olan *Mob*'u anlatmak için de kullanılmıştır. *Mob* kelimesinin çoğunlukla linç kitlesini tanımlamak için kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu kelime ile, içerisinde şiddet barındıran, özel amaçlarla harekete geçmiş çoğunluk davranışı anlaşılmalıdır²²⁹. Oxford İngilizce Sözlük'te *mob* kelimesinin kullanılan ilk anlamı, “özellikle, kolayca şiddete dönüşebilecek davranış gösterebilecek büyük, öfkeli kalabalıktır²³⁰.”

²²⁵ Aykut Çelebi, “Teknik Yeniden Üretilbilirlik Çağında Kitle ve Kitlesellik: Walter Benjamin Üzerine Bir Deneme”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 17, Sayı: 69, Ankara 2014, 11, 12.

²²⁶ Diler Bulut, 71.

²²⁷ Ellias Canetti, Kitle ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2014, 15.

²²⁸ Diler Bulut, 69.

²²⁹ Diler Bulut, 70.

²³⁰ https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/mob_1 Erişim Tarihi: 13. 06. 2024

Kitlelere ilişkin araştırmalarda en çok başvurulan kaynaklardan biri olan LeBon, kalabalıkların irrasyonel, tutarsız, çabuk inandırılan, aşırı duygusal özellikleri olduğundan bahseder. Kitlelerin yıkıcılığının bastırılmasının tek yolunu, karizmatik bir liderin varlığında bulur. Kitlenin telkine yatkın olması, bir liderin etrafında toplanıp sr gibi hareket etmelerini kolaylaştırır. Kitle bireye kolektif bilinç aşıladığından kitle içerisindeki birey, özel yaşamından farklı davranışlar sergileyebilir²³¹.

Dolayısıyla bir kitlenin üç temel özelliği olduğunu söyleyebiliriz: “bulaşma, telkine yatkınlık ve anonimlik”. Kitle içerisindeki birey sorumluluk duygusu taşımaz, kitlenin yarattığı anonimlikten faydalanır ve iğdleriyle hareket eder. LeBon’a göre bu sebeplerden ötürü kitle; ilkel, alçak ve korkunçtur. Bunun sonucunda lincin öznesi ve nesnesi aynı hale gelir. Bireyler hem eylemi gerçekleştirdiğinden eylemin öznesi hem de kitlenin yargılarına kapıldıklarından eylemin nesnesidir²³².

Freud LeBon’un kitlelere ilişkin görüşlerini geliştirir, bilinç dışı ve dürtü kuramları ile ilişkilendirir. Freud, lider tarafından sevilme ihtiyaının tüm kitlelerde ve kitleyi bir araya getiren bireylerde ortak olduğunu savunur²³³. Ona göre bireyler, birbirlerinden ne kadar farklı olurlarsa olsunlar, bir kitleye ait olduklarında, o kitlenin yeleri olarak bir alt bilinç düzeyinde eşitlenirler. Kitle içerisinde birey, kitlenin ortak duygusuyla hareket eder, iradeden yoksundur²³⁴. Bu kitlenin devletin yürütücü organları tarafından denetimini zorlaştırdığı gibi aşırlıklara meyilli, tehlikeli bir hale gelmesine yol açar. Kitlenin telkine açıklığı onu, lider tarafından yönlendirilen mutlu bir sürü haline getirir²³⁵. Negri ve Hardt da kitlelerin özünün farksızlık olduğunu belirtir. Tüm farklar kitle içerisinde yok edilir. “Nüfusun tüm

²³¹ **Gustave Le Bon**, Kitleler Psikolojisi, Tutku Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2015, 24, 28, 29, 35-58.

²³² **Le Bon**, 29-59, **Diler Bulut**, 73-74

²³³ **Sigmund Freud**, Kitle Psikolojisi, Olimpos Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014, 68-71.

²³⁴ **Freud**, Kitle Psikolojisi, 41-52.

²³⁵ **Diler Bulut**, 74, **Freud**, Kitle Psikolojisi, 50

renkleri griye döner”. Söz konusu kitleler zaten tam olarak bu sebeple yani homojen ve ayrılmaz bir birliktelik oluşturduğu için beraber hareket edebilir²³⁶.

Çoğu kitle araştırmasında liderin varlığından bahsedilmesinin sebebi, linç gibi kolektif şiddet olayları sergileyen kişilerin saldırganlık denetiminde kullandıkları süpergolarını, sürüye ya da sürünün lider(ler)ine devrettiğinin ileri sürülmesidir²³⁷. Kişiler o anda yaşadıkları stres ve heyecandan ötürü, rasyonel bir analiz yapamayacak ve lider konumunda olan kişiyi takip edecektir. Liderin önceden belirli olmadığı durumlarda, kitlenin içerisindeki bir kişi lider konumunu üstlenebilecektir.

Freud, uygarlaşmanın yasaklamalarının toplum yaşamı için gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Bu da esas olarak insan içgüdülerinin bastırılmasına dayanır. Freud’a göre insanın en temel içgüdülerinin, örneğin saldırganlığın bastırılması, kitleye dahil olunmasını gerekli kılar. Nitekim kitle yukarıda sayılan özelliklerinden ötürü insana, ilkel doğasına dönme imkânı verir. Bu sebeple birey yalnız olduğu haline kıyasla kitle içerisinde daha rahat hareket edebilir. Kitle, bir kişiyi şiddet duygusuyla dönüştürmeye çalışırsa, birey de kitlenin ortak kanısına uyar. Bu durum uygarlığın en temel varsayımlarına aykırı olduğu gibi, dürtü kontrolü olmayan kitlenin yönetimi için bir liderin varlığını da zorunlu hale getirir²³⁸.

Ross, Georg Karlsson’ın kitle tanımının, linç üzerinde düşünürken gözden çıkarılmaması gereken bir tanım olduğunu belirtir. Bu tanıma göre kitle, üyelerinin dikkat ve duygularının bir nesne ya da faaliyet üzerinde öyle büyük bir yoğunlukla odaklandığı bir topluluktur ki, üyeler düşünerek kendilerini baskılama gücünü kaybederler. Kişiler tek başlarına olsalardı ve üzerine düşünselerdi asla yapmayacakları bazı eylemlere bir grup içinde olunca ortak olabilir hale gelirler.

²³⁶ Michael Hardt / Antonio Negri, Çokluk İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi, İkinci Baskı, İstanbul 2011, 12.

²³⁷ Freud, Kitle Psikolojisi, 50. Murat Parker, 31.

²³⁸ Freud, Kitle Psikolojisi, 47-48.

Stres ve heyecan içinde olduklarında liderin önerilerini takip ederler²³⁹. Yani aslında Karlsonn, LeBon ve Freud'un kitle tanımlarından çok uzaklaşmayan bir tanım getirir ve adeta bu tanımların doğruluğunu onaylar.

Kitleleri anlamaya yönelik bu açıklamalar, iki ana başlık üzerinden yürüten eleştirilerle karşılaşmıştır. Bunlardan ilki, kitle davranışlarının her zaman irrasyonellikle açıklanamayacak oluşudur²⁴⁰. Bunun ilk örneği, çalışmanın 2.1. alt başlığında incelenecek olan devlet yargısına karşı toplumun adalet anlayışını ifade eden linç olaylarıdır. Bu linçler, devletin güvenliği sağlamadaki yetersizliği üzerinde bir yargıya varıldıktan sonra gerçekleştirilmektedir. İkinci eleştiri ise telkinin kitledeki belirleyici işlevine ilişkindir. Kitlelerle ilgili bu bakış özne olmayı hiçe sayar, dolayısıyla kitleyi anlamak açısından eksik bir perspektif sunmaktadır²⁴¹. Canetti de kitlelerin her zaman olumsuz bir anlam taşımasına gerek olmadığını belirtir. Bunun sebebi kitlelerin içinde bir eşitlik fikrinin olmasıdır. Dolayısıyla kitleler, değişime yol açma ihtimalini ve özgürleşmeyi seçme imkanını içlerinde taşırlar²⁴².

Ancak günümüzde kitlelerin farklılığa ve eşitliğe vurgu yapan, olumlu çağrışımlardan çok yıkıcı eylemleriyle tanınan bir bütün oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bu yıkıcılık kendisini; linç olaylarında, bir grubun zorunlu göçe tabi tutulduğu durumlarda ve en nihayetinde kitlesel kıyımların yol açtığı çeşitli bireysel ya da toplumsal travmalarda göstermektedir²⁴³. Bireysel sorumluluğun kitle tarafından emilmesi, kitlenin bireyi farklılaştırması ve adeta bozması sonucunu doğurduğu gibi, şiddetin normalleştirilmesi riskini de beraberinde getirir. Duygularıyla ve kolektif bilinciyle hareket eden bireyin,

²³⁹ O. I. Jacobsen'in çevirisi aracılığıyla aktaran **Ross**, 23

²⁴⁰ **Ralph H. Turner, Lewis M. Killian**, *Collective Behavior*, Third Edition, 1972, 1-16, **Jack M. Weller, E. L. Quarantelli**, *Neglected Characteristics of Collective Behavior*, *American Journal of Sociology*, Vol. 79, No. 3, 1973, 670.

²⁴¹ **Christian Borch**, *Kalabalıklar ve Demokrasi: Kalabalıkların Siyaseti Üzerine Post-Liberal Düşünceler*, **Zeynep Koçak** (der.), *Kitleleri Yeniden Düşünmek*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, 76-77.

²⁴² **Canetti**, 29, **Diler Bulut**, 75.

²⁴³ **Diler Bulut**, 77.

kitlenin içerisinde yok olması, genellikle kolektif şiddetin temel nedeni olarak açıklanmaktadır²⁴⁴. Bu sebeplerle linç olaylarını anlamak için, 19. Yüzyıl klasik kitle tanımlarından hareket etmenin; 20. Yüzyılın sonunda itibaren kendisini göstermeye başlayan, kitlenin değiştirici ve devrimci gücüne vurgu yapan, homojen bir bütün değil heterojen bir bütünden oluştuğunu ileri süren çokluk tanımlarından hareket etmeye kıyasla daha açıklayıcı olacağı söylenebilir. Nitekim ileride görüleceği gibi, Türkiye’de gerçekleşen linç olayları da bu durumu açığa vurmaktadır.

Bulut bu tanımlara has olan, kitlenin irrasyonel oluşu, aşırı duygularla hareket etmesi ve iradesiz olması gibi özelliklerinin günümüz linç kitlelerini açıklarken de kullanılabileceğini belirtir²⁴⁵. Ancak bu çalışmada bu özelliklerin her linç kitlesi bakımından geçerli olmayabileceği ileri sürülecektir. Nitekim devletin meşru şiddet tekeline karşı gerçekleşen linçleri gerçekleştiren kitlelerin tamamen irrasyonel olduğunu söylememiz doğru olmaz. Yukarıda belirtildiği gibi bu linçler en azından devletin adaleti sağlamada yetersizliği konusunda bir yargıya varılmasını gerektirir. Bunun dışında son bölümde yapılacak olan araştırma da lincin yalnızca kitlenin irrasyonelliğinden, kolay galeyana gelebilmesinden²⁴⁶ yola çıkarak açıklamanın yetersiz olduğunu ortaya koyar. Nitekim Türkiye’de gerçekleşen linçlerde mağdurun belirlenmesinde; devletin resmî ideolojisi, “biz/onlar” ayrımı ve Türkiye’nin geçmişinde meydana gelen olayların şekillendirdiği toplumsal hafıza etkili olmuştur. Ancak bu durumlar gerekli koşullandırmaları sağlandıktan sonra yukarıda sayılan özelliklerinden dolayı bireyin kitle içerisinde harekete geçmesinin ne kadar kolay olduğunu ve kitle şiddetinin yıkıcılığının sonuçlarının ne kadar ağır olduğu gerçeğini değiştirmez. Dolayısıyla linç olayları incelenirken klasik kitle tanımlarını bir kenara bırakmak mümkün değildir.

²⁴⁴ Baki, 19, 20, 26.

²⁴⁵ Diler Bulut, 77, 78.

²⁴⁶ Popülist söylem de aynı şekilde linç olaylarını, “kitlelerin bir “anlık” kontrolden çıkması olarak” değerlendirmektedir. Bkz. Diler Bulut, 21.

Ross, kitleleri yedi sınıf, üç ana grup altında toplar: Örgütlü ve planlı kitleler, örgütsüz ama planlı kitleler, örgütsüz ve plansız kitleler. Örgütlü ve planlı kitleler iki başlık altında sınıflanabilir: huzuru sağlamak için kurulan yasa dışı örgütler (*vigilantes*) ve terörist örgütler. Örgütsüz ama planlı kitleler de üç sınıf altında toplanabilir: organize kitleler, özel kitleler ve gizli kitleler. Örgütsüz ve plansız kitleler ise linç gerçekleştiren kalabalıklardır. İki tipi vardır: feryat kitleleri (The Hue-and-Cry Mobs) ve yığınlar (Mass Mobs)²⁴⁷. Feryat kitlesi adını, Orta Çağ'da suçlunun varlığını komşulara duyurmak için atılan çığlıktan alır. Bu çığlığın 19. ve 20. Yüzyılda Amerika'da hala kullanıldığı ifade edilmektedir²⁴⁸. Yığınlar ise feryat kitleleriyle oluşmaya başlayan linç kitlesinin, sayıca, daha önceden tahmin edilemeyecek şekilde, artmasıyla oluşur²⁴⁹.

Smangs ise linç kitlesinin, izleyiciler ve linç edenler olarak ayrılabilceğini belirtir. İzleyiciler, linç eylemine meşruluk kazandırırken, linç edenler bu eylemi gerçekleştirerek “yürütme organı gibi davranmaktadırlar”²⁵⁰.

Lincin bir kitle şiddeti olmasının en önemli sonucu, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılabilceği gibi dahil olan kişilerin anonimleşmesi ve sorumluluğun grup üyeleri arasında dağılmasıdır²⁵¹. Deniz, linç olayları ve medya ilişkisini inceleyen çalışmasında, linç kitlesinin en çok “öfkeli kalabalık, kalabalık bir grup, mahalleli, çevredekiler” şeklinde, kişilerin kitle içerisinde anonimleşmesini yansıtan bir şekilde tanımlandığına dikkat çeker²⁵². Bunun en önemli sonuçlarından biri, linç eylemlerine katılan her kişinin tespit edilememesi ve bu durumun cezasızlığa yol açmasıdır.

²⁴⁷ Ross, 172-188, Koçak, Önsöz, xii

²⁴⁸ Yılmaz, 29.

²⁴⁹ Yılmaz, 30.

²⁵⁰ Mattias Smangs, “Doing Violence, Making Race”, American Journal of Sociology, Vol.121, No.5, 2016, 1337, 1338, Gökalp, 94.

²⁵¹ Baki, 22, 23.

²⁵² Deniz, 74, 75.

Kitleye dahil olduğunda sorumluluk bütünün arasında dağılır ve kişiler yaptırım aralarında paylaştığını düşünürler. Aynı zamanda lincin failleri, herkesle aynı şeyi yaptığından doğru şeyi yaptığı inancını da taşıyabilir²⁵³. Bireyler zaman zaman yaptıklarının yanlış olduğunu da düşünebilirler. Ancak bu durumlarda da topluluğa uyum sağlamak amacıyla şiddete başvurabilmektedir. Bu, histerik bulaşma olarak adlandırılır. Kitleyi oluşturan kişiler, suçlu olana ya da “biz”den olmayana karşı bir araya gelerek ve linç eylemleriyle onları cezalandırarak, yaşadığı toplumla bir bağ kurarlar²⁵⁴.

Freud da kolektif şekilde hareket eden kitle davranışının arkasında, aidiyet hissi ve birlik duygusunu geliştirme ihtiyacı olduğundan bahseder²⁵⁵. Eylemin kolektif bir şekilde işlenmesinden ötürü, topluluk arasındaki birlik hissi gelişir ve toplum eliyle düzen sağlanmış olur²⁵⁶. Smangs de benzer bir sonuca linç olaylarıyla ilgili varır ve linç eylemlerinin kimi zaman ritüel şeklinde gerçekleşmesini bu şekilde açıklar. Buna göre kişiler linç kurbanını sorgularken, ararken ve sonunda onu cezalandırırken birbirleriyle duygusal bir özdeşlik kurarak kolektif bir kimlik oluşturmaktadırlar²⁵⁷.

1.2.3.3. Toplumsal Onay

Linci diğer şiddet biçimlerinden ayıran temel noktalardan biri de gerçekleşmek için toplumun onayına ihtiyaç duyması ve faillerin, arkalarına bu onayı aldıkları inancıdır²⁵⁸. Linç, kendisini kamusal alanda göstermekte ve seyirciye ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan aslında modern devlet öncesinde rastlanılan, halka açık infazları andırmaktadır²⁵⁹. Linç, toplumu aynı halka açık

²⁵³ Murat Paker, 31.

²⁵⁴ Murat Paker, 32, Freud, Kitle Psikolojisi, 57, 68- 76.

²⁵⁵ Bkz. Freud, Kitle Psikolojisi.

²⁵⁶ Deniz, 18.

²⁵⁷ Smangs, 1337., Gökalp, 105.

²⁵⁸ Guy Lancaster, American Atrocity The Types of Violence in Lynching, The University of Arkansas Press, Fayetteville 2021, 17- 18, Berg / Wendt, Godoy, When Justice is criminal, 625-628, 639., Yılmaz, 5, Koçak, Marjinal Bir Hukuk Terimi, 80, Smangs, 1337.

²⁵⁹ Nussio / Clayton, 3.

infazlardaki gibi, suçlu olarak kabul edilen kişiye karşı bir araya getiren bir sosyal eylemdir. Bu açıdan lincin amacının, çoğunluğun oluşturduğu toplumsal düzeni korumak ve mevcut halini sürdürmek olduğu ifade edilebilir. Linç eylemleriyle birlikte toplumun onayladığı şeye duyulan güven ve “kamu düzeni” fikri gözler önüne serilmiş olur²⁶⁰. Linç eylemi yukarıda üzerinde durulduğu ve bu çalışmada sıklıkla ifade edileceği gibi, hukuka aykırı olsa da eylemi gerçekleştirenler nezdinde bir meşruiyete sahiptir. Linç eylemlerinin sahip olduğu bu meşruiyetin devlete rağmen mi yoksa devletten ötürü mü mevcut olduğu sorusu, bu noktada sorulması gereken önemli bir sorudur ve bu çalışma boyunca cevaplanılmaya çalışılacaktır. Ancak bu noktada söylemek gerekir ki, sebep her ne olursa olsun, failerin arkasına aldığı toplumsal onay linci, şiddet tezahürlerinin çoğundan ayırır.

Benzer şekilde 1901 Alabama Anayasa Kongresi’nin delegeleri, linç olaylarından “toplumun ahlaki duyarlılıkları”nı sorumlu tuttıkları için, toplumun lince karşı çıktığı durumda linç olaylarının pratikte sona ereceğine inanmışlardır²⁶¹. Jessie Daniel Ames de linç olaylarında eylemi meydana getiren “bireylerin” değil linci kanıksatan ve meşrulaştıran “çevrenin” suçlu olduğunu söylerken bunu kasteder. Linç edenler kendi topluluklarının örtük onayıyla hareket ettiğine göre, örneğin ABD’de Yeniden Yapılanma döneminde yayınlanan linç haberleri, beyazların gözünde şiddeti meşrulaştırmıştır. Bu haberler onları, lincin yaygın ve geniş çapta kabul gören bir şey olduğuna inandırmıştır. Ames’e göre beyazların sosyal ortamının bu tür bir şiddetten arındırıldığı durumda, beyazlar, linç etmekte tereddüt edebileceklerdir²⁶².

²⁶⁰ Diler Bulut, 85, 91.

²⁶¹ Waldrep, War of Words, 77.

²⁶² Jessie Daniel Ames, “Editorial Treatment of Lynchings”, Public Opinion Quarterly, II, January 1938, 77-80.

Sosyal ve ekonomik istikrarsızlık²⁶³ dönemlerinde linçlerin sayısının arttığı sıklıkla belirtilmektedir. Walter White buradan yola çıkarak, lincin kendi içinde önemsiz olduğunu, asıl öneminin ülkedeki ekonomik ve sosyal düzensizliği ortaya koyması olduğunu belirtmiştir²⁶⁴. Robert Thurston da siyasi istikrarsızlığın genel olarak linç olaylarını ve özellikle de ABD'nin güneyinde gerçekleşmiş olan linç olgusunu açıklarken bir anahtar kavram olarak kullanılabileceğinden bahseder. Argümanına dayanak sağlamak için, Jim Crow yasalarının kurumsallaşıp güneyli beyazların gözünde meşruiyete sahip olduğu durumda, linç eylemlerinin inişe geçtiğini ileri sürer²⁶⁵. Yani bu açıklamalara göre linç olaylarının arkasındaki temel neden, toplumun mevcut sosyal ve ekonomik düzeni onaylamaması ve bu yüzden de bu düzene karşı çıkan bir kitle şiddetine onay vermesidir.

Murat Paker ise linç olaylarının yalnızca ekonomik istikrarsızlığa bağlanamayacağını, bu yaklaşımın lince yol açan, diğer mekanizmaları örtme riskini barındırdığından bahseder. Örneğin ABD'de yapılan, pamuk fiyatları ve linç olayları arasında anlamlı bir ilişki bulmaya çalışan çalışmalar, Güney'e hâkim olan ırkçılığı ve bu bölgede siyahların uğradığı ayrımcılığı göz ardı etmiştir²⁶⁶.

Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi Ross, Amerika'daki istikrarsızlığın, beyaz toplum üyeleri arasında saldırgan davranışlara yönelik hassasiyetleri arttırdığını ve zamanla beyazların bu dürtülerini, ciddi suçlar işlediğini iddia ettikleri kişilere, özellikle de ırksal kast sistemine meydan okuyan siyahlara odakladıklarını belirtir. Linç failleri, ırkçı eğilimlerinden ötürü siyah insanların

²⁶³ 1882-1930 yılında Güney eyaletlerindeki pamuk fiyatları ve linç sayıları arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar için bkz: **Carl Iver Hovland / Roberst R. Sears**, "Minor Studies in Agression, VI. Correlation of lynchings with economic indices", *Journal of Psychology*, Vol. 9, 1940, 301-310, **Alexander Mintz**, "A re-examination of correlations with lynchings and economic indices", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 41(2), 1946, 301-310, **E. M. Beck/ Stewart E. Tolnay**, "The Killing Fields of the Deep South: The Market for Cotton and the Lynching of Blacks, 1882-1930, 1882-1930", *American Sociological Review*, Vol. 55, No. 4, 1990, 526-539.

²⁶⁴ **White**, viii.

²⁶⁵ **Robert William Thurston**, *Lynching and Legitimacy: Toward a Global Description of Mob Murder*, **Berg / Wendt**, 69-86.

²⁶⁶ **Murat Paker**, 30.

suçlu olduğu şeklinde kanaate varmaya meyillidirler. Ancak Ross faillerin dışında, kolluk güçlerinin de “biz”den olmayan mağdurları korumak için hayatlarını daha az riske attığına ve faillerin, mağdurlar “biz”e dahil olmadığında yasal sonuçlar konusunda daha az korku duyduğuna da değinmektedir²⁶⁷. Bu da aslında linç eylemlerinde faillerin arkasına aldığı toplumsal onayı görünür kılmaktadır. Bu noktada özetlemek gerekirse, ekonomik hoşnutsuzluk saldırganlık potansiyelini arttırıyor olsa da bundan kaynaklanan gerilim enerjisinin nasıl anlamlandırılıp “nerede/kime/ nasıl yönetileceği”, yukarıda da ifade edildiği gibi, “politik bir mücadele sorusudur²⁶⁸”. Bu dönemlerde azınlık gruplarının, politik elitler tarafından suçlanma ihtimalinin arttığı ve geniş kitlelerce “günah keçisi” yaklaşımını benimsediği görülmüştür²⁶⁹.

1893 yılında yayınlanan, “The Facts of the Case of the Horrible Murder of Little Myrtle Vance and Its Fearful Expilation at Paris, Texas, February 1st, 1893” isimli kitabın, linç edenin bakış açısıyla, linç hakkında yazılan en detaylı kitaplardan biri olduğu söylenir²⁷⁰. Bu kitap, linci meşrulaştırmak için o dönemden beri sıklıkla başvurulmuş söylemlerden birini barındırmaktadır: “Bu vaka açıkça, bir halkın, başından itibaren geçici olarak delirmiş olduğu bir vakaydı. O zamanki ahlaki ve sosyal şok, suçluyla başa çıkmada her türlü ölçülülüğü gölgede bırakmıştı”²⁷¹.

Bu tarihten sonra lincin tezahürleri de ciddi olarak değişmiş, önceden rastlanılmayan görünümüne rastlanılmaya başlanmış olsa da lincin bu şekilde

²⁶⁷ Ross, 5., Gölbaşı, 369

²⁶⁸ Murat Paker, 30. Ayrıca Bkz. Susan Olzak, “The Political Context of Competition: Lynching and Urban Racial Violence, 1882-1914”, Social Forces, Vol. 69, No.2, 1990, 395-421, Godoy, When Justice is criminal, 629, 630.

²⁶⁹ Donald P. Green, Jack Glaser, Andrew Rich, “From Lynching to Gay Bashing: The Elusive Connection Between Economic Conditions and Hate Crime”, Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 75, No.1, 1998, 85-88, Murat Paker, 30.

²⁷⁰ Ross, 28.

²⁷¹ Anonymous, “The Facts of the Case of the Horrible Murder of Little Myrtle Vance and Its Fearful Expilation at Paris, Texas, February 1st, 1893, P. L. James, 1893, 193-194.

meşrulaştırılması değişmemiştir. Nitekim çalışma boyunca verilecek olan örneklerde de görüleceği gibi, belirli toplumsal sorunlara linç ile tepki gösterilirken ölçü “biraz kaçırılmış” olsa da halkın sabrının, normal yollarla tepkisini ortaya koymak için fazlasıyla taşmış olduğu ifade edilir. Yani mağdurların bir şekilde suçlu olduğu, cezayı hak ettiği, cezayı verirken dozun aşılmasının, mağdurların işlediği iddia edilen suçtan ötürü affedilebilir olduğu düşünülmektedir. Yalnızca bu söylemde suçun nasıl tarif edildiği ve mağdurların özellikleri ülkeden ülkeye ve zamana bağlı olarak değişmiştir. Bu at hırsızlığı, cinayet, tecavüz de olmuştur, terörizm de.

Bu sebepten ötürü toplum nezdinde linç olaylarında, yasaların ürettiği yapay bir suçluluk dışında, failler bakımından hiçbir suçun söz konusu olmayacağı şeklinde yaygın bir kanaat söz konusudur. Bu kanaat, linç olaylarının temel dayanağı ve desteğini oluşturur. Kitlelerin yoğun bir hak ve adalet duygusuyla hareket ettiğine inanılması, toplumun linç edenlere sempati duymasına neden olur. Bu durum da linç edenleri geçmişten bugüne, yalnızca cezadan değil, çoğu zaman kınama ve yargılamadan da korur²⁷². Bu şekilde çoğu zaman ne hukuktan ne de toplumdan kaynaklanan bir sınırlamayla karşılaşmayan linç edenler, “daha yüksek bir yasa” adına, öfkelerini sınırsızca dışa vurmaktadırlar²⁷³.

Jacquelyn Dowd Hall da linçin diğer kolektif şiddet olaylarından ayrılan temel özelliğinin, kitlenin toplumdan aldığı onay olduğunu belirtmiştir. Toplumsal onay üç farklı aşamada verilir: Eylemden önce²⁷⁴, eylem sırasında ve eylemden sonra²⁷⁵. Hall’e göre lincin iki yönlü bir doğası vardır. Linç olayları bir yandan Emile Durkheim’ın “baskıcı adalet” (repressive justice) olarak adlandırdığı adalet

²⁷² Ross, 29.

²⁷³ Ross, 42.

²⁷⁴ Örneğin Risor linçleri “planlı eylemler” olarak görür ve çoğu zaman eylemden önce toplum tarafından konuşularak karar verilen eylemler olduklarını ya da en azından bir ihtimal olarak kitlelerin zihinlerinde mevcut olduğunu ileri sürer. **Helene Risor**, “Twenty Hanging Dolls and a Lynching: Defacing Dangerousness and Enacting Citizenship in El Alto”, *Public Culture*, 22(3), Bolivia 2010, 481.

²⁷⁵ Koçak, Marjinal Bir Hukuk Terimi, 142.

biçimini temsil etmektedir. Bu adalet türünde başvuru alan cezalar ile, toplumun kolektif bilincine yönelen saldırgan davranışlara, toplumun kendisinden gelen bir davranış ile tepki gösterilir. Bu adalet türünde amaç, ceza ile toplumsal dayanışma ve düzeni tekrar tesis etmek; suçlu ile normu, toplumun diğer üyelerine göstermek ve bu şekilde toplum üyelerini norma uymaya davet etmektir²⁷⁶. Diğer yandan Hall, lincin ırk baskısının bir biçimi olduğunu belirtmiştir²⁷⁷. Ancak bu açıklamanın kapsayıcılığı, linç eylemlerinin aynı ırktan kişilere yöneldiği durumlar²⁷⁸ göz önünde bulundurulduğunda, düşüktür.

Ross, linç dürtüsünün evrensel olduğunu, korku ve intikam hissinden kaynaklandığının altını çizer. ABD’de yaşayan insanların bu dürtüyü bu kadar sık bir şekilde eyleme dönüştürmüş olması ise ona göre, çok Amerikanvari bir nedenden kaynaklanmıştır: Amerikalılar, linç etme hakkı olduğuna inanmışlardır²⁷⁹. Bu inancın temeli/sebebi ise hukuku belirleyen ve kanunları yapanın halk olduğu düşüncesidir. Hershey’e göre de halk, linç olayları ile, kanunları ihlal etmek veya onları yok saymak istemez; tam tersine onları korumak ister. Halk, bu durumda egemenlik yetkilerinden biri olan yasama gücünü kullanmaktadır. “Hukuk artık topluma hükmeden bir kurum değildir, toplum hukukun kendisidir. Linç etme hakkı da tıpkı meşru müdafaa hakkı gibi hukukun doğasından kaynaklanmaktadır. Artık bireyin korunmak için devletin resmi organlarına ihtiyacı yoktur. Birey bizzat, yasanın bir memuru haline gelir²⁸⁰”. Ancak bu “hak görme” hali, yalnızca Amerika’daki linç olaylarını açıklayabilecek bir sebep olarak değerlendirilemez. Lincin meşru olmayan devlet otoritesine karşı bir toplum hareketi olarak değerlendirilebileceği bütün durumlarda, toplum, linçin bir meşru müdafaa aracı olarak kullanıldığını ileri sürmektedir.

²⁷⁶ **Ülker Yükselbaba**, Emile Durkheim’a Göre Toplum, Düzen ve Hukuk: Hukukun ve Cezanın Evrimi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: 75, Sayı: 1, 2015, 212, 214.

²⁷⁷ **Jacquelyn Dowd Hall**, Revolt Against Chivalry- Jessie Daniel Ames and the Women’s Campaign against Lynching, Columbia University Press, 1982, 139-141.

²⁷⁸ Bkz. **Godoy**, Popular Injustice, 2, **Goldstein**, Flexible Justice, 393.

²⁷⁹ **Ross**, 6.

²⁸⁰ **O.F. Hershey**, “Lynch Law”, Green Bag: An Entertaining Magazine for Lawyers, Boston Book Company, Vol. 12, Boston 1900, 467-68.

Yani linç her ne kadar devletin adaletine bir alternatif teşkil etse de ve bu açıdan yasadışı olsa da toplum bakımından bir meşruiyete sahiptir²⁸¹. Zaten onu alelade bir şiddetten meşru şiddete dönüştüren, bu toplumsal onaydır²⁸². Bunu Ames'in de belirttiği gibi, linç olaylarının haberlere yansımada da görürüz. Örneğin Amerika'da, Güney'li editörler, linci genellikle, toplumun, komşuluk değerlerine aykırı iğrenç suçlara uygun cevabı olarak tanımlamışlardır. Gazeteciler, siyahların işlediği suçları kınayan haberleri, linçleri mazur göstermek için etkili bir şekilde kullanmış ve böylece Güney'li siyahların kötü durumuna duyarlı olan bazı beyaz reformcuları bile, siyah kötülüğünün “gerçek” olduğu konusunda ikna edebilmişlerdir²⁸³. Benzer bir meşruiyet, Türkiye’de gerçekleşen linç olaylarından sonra gerek medya tarafından gerek bazı bürokrat ya da siyasetçiler tarafından sarf edilen “vatandaşların anlaşılabilir tepkisi” veya “sabırların taşması” şeklindeki ifadelerde de gözlemlenebilir/yaratılır²⁸⁴.

Eğer özellikle belirtilmesi gerekiyorsa, linç olaylarına dayanak olduğu ileri sürülen suç ne şekilde tarif edilirse edilsin, mağdurun işlediği ya da işlediği iddia edilen suç her zaman ikincil önemdedir. Çünkü mağdurun karşısına linç kitlesi hem bir savcı hem bir hâkim hem de bir cellat olarak çıkmaktadır²⁸⁵. Bu şekilde hukuk düzeninin sağladığı bütün korumalar; örneğin masumiyet karinesi, adil yargılanma hakkı ve sanığı koruyan usul kuralları, bir kenara atılmış olmaktadır²⁸⁶.

Toparlamak gerekirse bu çalışmada linç, esaslı unsurları göz önünde bulundurularak, kitlenin arkasına toplumsal onayı alarak, kendisine göre suç olan bir davranış gerçekleştirdiğini düşündüğü kişiyi şiddet kullanarak cezalandırması olarak tanımlanmaktadır.

²⁸¹ Yılmaz, 21-22.

²⁸² Deniz, 14.

²⁸³ Waldrep, War of Words, 76.

²⁸⁴ Gölbaşı, 375.

²⁸⁵ Koçak, Marjinal Bir Hukuk Terimi, 144.

²⁸⁶ Ross, 2.

1.2.4. Lincin Temeli: Biz ve Onlar Ayrımı

Çalışma boyunca cevaplanılmaya çalışılacak olan sorunun (lincin devletin meşru şiddet tekeline başkaldıran eylemler mi olduğu yoksa devletin resmî ideolojisiyle paralel ilerleyen eylemler mi olduğu sorusu) cevaplanılabilmesi için her şeyden önce linç mağdurlarının ortak özellikleri olup olmadığının ve linç eylemlerinin arkasında yatan gerekçelerin tespit edilmesi gerekir. 2.1. “Devlet Karşıtı Bir Hareket Olarak Linç” başlığında da görüleceği gibi, lincin sıklıkla meydana geldiği Latin Amerika gibi ülkelerde linç gerekçesi olarak genellikle zayıf veya meşru olmayan devlet otoritesi ileri sürülür. Bu ülkelerde linçler artan suç oranlarına karşı devletin kayıtsızlığı üzerine toplumun adaleti kendi eline alması sonucunda ortaya çıkar. Bu ülkelerde linç eyleminin failleri ve mağdurları genellikle aynı ırka ve sosyal gruba mensuptur²⁸⁷.

Oysa Türkiye’deki durum bu şekilde değildir. Türkiye’de linçe uğrayanların çoğunun resmi söylemin dışında kalan kişiler olduğu; ten rengi, dilleri, etnik kökenleri, mezhepleri, cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri, inançları ya da politik görüşleri nedeniyle azınlıkta kalan²⁸⁸ kesimden kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu Türkiye’de, kuruluş döneminden beri meydana gelen linç olaylarının ortaklaştığı noktadır²⁸⁹. Bu durum, toplumun temelindeki biz/onlar ayrımının, gerçek ya da gerçek olmayan yasal ihlali gerçekleştirdiği iddia edilen mağduru belirlerken etkili olduğunu göstermektedir.

Linç pratikleri ve devlet arasındaki ortaklık, siyasal yaşamın temelinde bulunan “biz ve onlar ayrımı” ile yakından ilgilidir ve bu ayrım üzerinden

²⁸⁷ Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. 2.1 ““Devlet” Karşıtı Bir Hareket Olarak Linç” başlığı

²⁸⁸ **Yasemin İnceoğlu / Savaş Çoban**, “Öteki”leştirme Sürecinde Medyanın Yeri, Azınlıklar”: **Yasemin İnceoğlu / Savaş Çoban** (der.), *Ötekiler ve Medya*, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014, 51, **Gökarp**, 56, 115, **Baki**, 60.

²⁸⁹ **Bora**, 46, **Diler Bulut**, 113., Bu iddiaya yönelik inceleme, ““Devlet” Gibi Davranan Halk” başlığı altında yapılacaktır.

düşünülmelidir. Bu açıdan lincin, düzenin muhafızı olarak değerlendirilebileceğini söyleyenler vardır²⁹⁰. “Biz”e dahil olmayana yönelen linçler, 2.1 “Devlet Karşıtı Bir Hareket Olarak Linç” bölümünde incelenecek olan, “toplumun meşru müdafaa”sı olarak gerçekleştirildiği iddia edilen, devletin otoritesinin yetersiz olduğu veya meşru kabul edilmediği durumlarda adi suçlulara karşı gerçekleşen linçlerden ayrılmalıdır.

Buradaki sorun; devletin güvenliği sağlayamadığı ve suçlulukla baş edemediği durumda halkın yargılama yetkisini eline alıp suçluları linç ederek cezalandırması ile güçlü devlet vurgusunun yapıldığı ülkelerde devletin “biz” tanımına girmeyen kişilerin linç edilmesi eyleminin nasıl aynı çalışma çerçevesinde incelenebileceğidir. Bulut, linç eyleminin mağduru, “toplum tarafından kabul edilmeyen bir eylemin faili olarak” tanımlandığında bu iki linç türünün bir arada değerlendirilebileceğini ileri sürer. “Suçlu olmak, linç girişimlerinin her türünün ana zeminini oluşturur²⁹¹.” Ancak bu çalışmada bu yoldan ilerlenmeyecek ve bu iki linç türü arasında bir ayrıma gidilmesi ve güçsüz devletlerde suçlu olduğu düşünülen kişilerin linç edilmesinin 2.1. “Devlet Karşıtı Bir Hareket Olarak Linç” bölümünde çizilecek olan kuramsal çerçeve bakımından düşünülmesi gerektiği ileri sürülecektir²⁹². Bu tür bir ayrımın yapılmasının nedeni, özellikle güçlü devletlerde meydana gelen, adi linç olarak lanse edilen bir eylemin arkasında siyasi sebepler olup olmadığının ortaya konulmasının amaçlanmasıdır.

Bu toplumlarda lincin temelini oluşturan Biz/Onlar ayrımı neredeyse ilkel toplumlardan beri, her toplumun kökeninde²⁹³ mevcuttur. Bu ayrım sayesinde

²⁹⁰ Diler Bulut, 17.

²⁹¹ Diler Bulut, 34.

²⁹² Benzer bir ayrıma giden başka bir çalışma için bkz. **Gökalp**. Çubukçu ise, hangi gerekçelere dayandırılrsa dayandırılsın, bütün linç eylemlerinin siyasi olarak yorumlanması gerektiğini söyler. Her linç eyleminin arkasında hedefin tanımı yapan ve bu hedefin yok edilmesi gerektiğini bilen kışkırtıcılar vardır ve bu kışkırtıcıların da hemen hemen her zaman devlet ile organik bağı vardır. **Çubukçu**, 5.

²⁹³ **İnceoğlu / Çoban**, 55.

toplumlar, kendilerini bir “öteki” üzerinden kurgulayabilir hale gelirler²⁹⁴. “Biz” in bu şekilde inşa edilmesi, ulusun oluşması, itaatin ve devletin meşruiyet temelini sağlamlaştırılması bakımından önem arz eder²⁹⁵. “Onlar”, ontolojik bir karşıtlığı ve tehdidin varlığını ifade eder. Bu tehdit gerçek veya potansiyel olabilir²⁹⁶. Ancak bu tehdit algısı, toplumu ve devleti mümkün kılan temel niteliklerdir²⁹⁷.

Schmitt’e göre her türden siyasal eyleme dost-düşman ayrımı kaynaklık eder²⁹⁸. Dost-düşman ayrımı, yukarıda belirtildiği gibi, savaşın gerçekleşme ihtimali ile ele alınmalıdır. Düşmanın mutlaka kötü, çirkin veya ahlaksız olması gerekmez. Yalnızca kendisine karşı mücadele eden bütüne karşı mücadele eden bir bütün, öteki, yabancı olması yeterlidir²⁹⁹. Bu yabancılık önceden belirlenmiş bir norm veya yasaya tabi değildir. Bu düşman halkın kendisine tehdit olarak gördüğü ve her an kendisini yok etmek için harekete geçebilecek bir öteki halk veya bütündür, homojen bir birlikteliktir. Bu yüzden siyasal olan, birliğin içinde değil, öteki birlik ile ilişkide aranmalıdır³⁰⁰.

Dost da benzer bir yerden ele alınmalı ve düşmana duyulan ortak korku sebebiyle, düşmandan korumak amacıyla bir araya gelmiş insan topluluğu olarak düşünülmelidir. Bu açıdan siyasal topluluklar, düşman karşısında sınırlarını çizerek kendisine bir alan yaratır ve bu alanı dost olarak adlandırır³⁰¹.

²⁹⁴ Slavoj Zizek, Kırılğan Temas, Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2011, 97.

²⁹⁵ Evren Balta Paker, “Dış Tehditten İç Tehdide: Türkiye’de Doksanlarda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası”: Evren Balta Paker, İsmail Akça (der.), Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010, 408. Foucault da benzer şekilde, “Her toplumun toplum olarak işleyebilmesi için, bazı bireyleri, bazı tavırları, bazı davranışları, bazı sözleri, bazı durumları, bazı karakterleri kendi alanı ve sistemi dışında bırakan bir dizi zorunluluk parçasına ayrılması koşuldur.” demiştir. Michel Foucault, İktidarın Gözü, Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2012, 215.

²⁹⁶ Gökalp, 56.

²⁹⁷ Evren Balta Paker, 408, Diler Bulut, 119.

²⁹⁸ Carl Schmitt, siyasal kavramının devlet kavramından önce geldiğini belirtir. Bu sebeple de devlet ve siyasal eş tutan tanımlar bir kenara bırakılmalı, siyasal olan yeniden tanımlanmalıdır. Bu tanım, her türden siyasal eyleme kaynaklık eden kendine özgü karşıtlıklarla yapılmalıdır. Bu da dost düşman ayrımıdır. Carl Schmitt, Siyasal Kavramı, Metis Yayınları, 2. Baskı, 2012, 49-57.

²⁹⁹ Schmitt, 59.

³⁰⁰ Şakar, 35.

³⁰¹ Elif Berfin Yağbasan, “İstisnalar Kaideyi Bozar mı? Agamben ve Çıplak Hayat”, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi, Cilt 1, Sayı 1, 2017, 10

Siyasal olanın sahip olduğu güç, dost ve düşman ayrımını yapabilme ve düşmana savaş açma yetkisini elinde bulundurmasıdır³⁰². Düşmanla verilen savaş içeriği birleştirir ve barışı sağlar. Bu açıdan egemen şiddet olmadan siyasal düzenin varlığından bahsedilemez. Bu siyasal birliğin devamlılığını ve sürekliliğini sağlayan, düşman inşasıdır³⁰³. Bu açıdan Schmitt'in teorisinde en önemli kavramlardan biri, devlet düzenini meydana getiren şey, karardır³⁰⁴.

Schmitt'e göre meşru şiddet tekeli, kimi öldürme hakkının olduğuna ilişkin kararı belirler. Devletin toplum sözleşmeleri sonucunda meşru şiddet tekeli elde etmesiyle beraber şiddet, toplum sözleşmesinin taraflarına değil, bu sözleşmenin dışında kalan "onlar"a karşı kullanılma şeklini almıştır. Böylece kimin içeride sayılacağını kimin dışarıda bırakılacağını tayin eden devlet, düşmanı öldürme yetkisini de kendisinde taşımaktadır³⁰⁵.

Egemen, toplumun işlerliğini sağlayabilmek için, biz/onlar ayrımını diri tutmaya çalışır. Bu ayrım aynı zamanda, egemen iktidarın toplumu denetlemesini ve kendi ideolojisi çerçevesinde hizaya sokmasına yardımcı olur. Egemen, "bizden" olanı belirleyip topluma yerleştirirken, toplumu "kendi değerler sistemine" göre şekillendirmiş olur³⁰⁶.

Eğer bireyler kendilerini "biz"e ait saymamaya başlarsa ve grup bağları zayıflarsa; birey, toplumun istekleri doğrultusunda hareket etmemeye başlayabilir. Aynı zamanda devletin varlığına yönelik bir tehdit hissedildiği durumlarda da sıklıkla bu ayrıma göndermede bulunulur. Böylece "biz" tanımlamasına dahil olan,

³⁰² Şakar, 31

³⁰³ Şakar, 37.

³⁰⁴ Schmitt, 40.

³⁰⁵ Şakar, 48, Schmitt, 75.

³⁰⁶ Deniz, 49.

yalnızca devletin değil, kendisinin de düşmanı olan “onlar”ı yenmek konusunda devletle aynı amacı taşır³⁰⁷. “Biz”e ait değerlere saldırılması³⁰⁸, tehdide karşı kendini savunmak için grup üyelerini bir araya getirerek homojenliği arttırır, grup içi farklılıkları unutturur³⁰⁹. Egemen bu sebeplerden ötürü “öteki”yi bir problem haline getirir ve “öteki”nin problem olarak tanımlanması da kimi zaman şiddeti beraberinde getirir³¹⁰.

Bu şekilde bir tasnifin sonucunda “biz” tanımına girmeyen gruplar, “anormal ve kabul edilemez” olduklarından, toplum sınırının dışına itilmiş olur³¹¹. “Onlar” tanımlamasına eşlik eden kalıpyargılar, önyargılar ve nefret söylemi, “onlar”ı yönelebilecek şiddete zemin hazırlayarak bu şiddeti meşrulaştırır. Zaten toplumun bu şekilde net sınırlarla belirlendiği durumlarda, sınırın dışında kalanlara yapılanlar “kötülük” olarak değil, tıpkı Schmitt’in de belirttiği gibi bir hak olarak, adeta meşru müdafaa olarak yorumlanır. Ahlaki yükümlülükler ve ahlaki duygular yalnızca “biz”e özeldir³¹². Kalıpyargılar, bir takım toplumsal kategorileri kavramak için, belirli fiziksel ve sosyal ayırt edici özelliklerin kullanılması yoluyla, insanların tiplere ve türlere bölünerek, sınıflandırılmasıdır³¹³. Ancak insanların bu şekilde sınıflandırılması sonucunda, aynı sınıfın içerisindeki farklılıklar, kalıpyargıyı taşıyanların gözünde algılanmama eğiliminde olur ve grubun üyeleri özdeş olarak değerlendirilebilir³¹⁴. Söz konusu kalıpyargılar, toplumun büyük kesimlerince paylaşıldığından, gerçeği yansıtip yansıtmadıkları konusunda çoğu zaman bir

³⁰⁷ Evren Balta Paker, 409.

³⁰⁸ Serkan Küçükdoğru, “Modern Soykırım ile Linç Kültürü Arasında Kalan Suriyeli Sığınmacıların Suç Olgusuna Karşı Duruşlar: Batman Örneği”, The Journal Of Social Science, Cilt 4, Sayı 8, 2020, 570.

³⁰⁹ Evren Balta Paker, 409.

³¹⁰ Gökalp, 58., Deniz, 48, 49.

³¹¹ Stuart Hall, Temsil Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları, Pinhan Yayınları, İstanbul 2017, 332-334.

³¹² Heather Rea, State Identities and Homogenisation of Peoples, Cambridge University Press.

³¹³ Gökalp, 62.

³¹⁴ Samuel L. Gaertner / John F. Dovidio, Categorization, Recategorization, and Intergroup Bias, John F. Dovidio / Peter Glick / Laurie A. Rudman, Blackwell Publishing Ltd, 2005, 74 aktaran Gökalp, 64.

araştırmaya girilmez³¹⁵. Kalıpyargılar sonucunda damgalanan kişi, kimi zaman günah keçisi ilan edilir. Damgalanmak, gözden düşmeyi ifade etmektedir ve kişinin veya grubun, geçici süreliğe sahip olduğu değil, kimliği sebebiyle her zaman sahip olduğu bir işaret olarak kabul edilir.³¹⁶ Toplumlar damgalama yolu ile kendi kontrolünden çıkan olguların ve sorumluluklarında olan krizlerin sorumluluklarından kurtulmak ve olguların “kontrol edildiği” izlenimini yaratmak için, bu eylemlerin sorumluluğunu günah keçisi haline gelen “onlar”a bırakırlar³¹⁷. Yukarıda ifade edildiği gibi, “onları”ın günah keçisi olarak kabul edilmesi toplumsal olarak onaylanmaktadır. Bu kişilere yönelik şiddet eylemlerine başvurulması, dezavantajlı konumlarından ötürü daha kabul edilebilir bulunmaktadır³¹⁸.

Önyargılar, kalıpyargılar ve damgalanma sürecinin sonucunda ortaya çıkar ve bir gruba ait olan kişiye, o gruba ait olduğu için atfedilen olumsuz nitelikler sonucunda sahip olunan saldırgan tutumu ifade eder³¹⁹. Örneğin Amerika’da beyazlar, siyahların daha az zeki oldukları, şiddete eğilimli oldukları ve bir hayat amaçlarının olmadığı gibi önyargılar taşımıştır. Bu önyargılar, daha sonra gerçekleşecek olan linç eylemlerine bir temel hazırlamıştır³²⁰. Nitekim siyahların beyazlar tarafından bu şekilde suça meyilli bir grup olarak tasvir edilmesi, lincin unsurlarından biri olan suç şüphesini, beyazlara sağlamıştır³²¹. Önyargıların eyleme dönüşmesi sonucunda ise ayrımcılık ortaya çıkar³²².

³¹⁵ Gökarp, 64, 65.

³¹⁶ Anton J. Dijker / Willem Koomen, Stigmatization, Tolerance and Repair, Cambridge University Press, 2007, 6. aktaran Gökarp, 67.

³¹⁷ Gökarp, 69, Küçükdoğru, 570, Baki, 24-26.

³¹⁸ Baki, 25, 26.

³¹⁹ Gordon W. Allport, The Nature of Prejudice, Addison-Wesley Publishing Company, 1954, 8 aktaran Gökarp, 69-70.

³²⁰ Baki, 40, 41.

³²¹ Beck / Tolnay, 533.

³²² Gökarp, 70, 71.

Bu şekilde “onlar”, resmi söylem ve pratikler aracılığıyla hedef haline getirilmiş olur. “Biz” ise, grup bağları çöktüğünde veya bir tehlikeyle karşılaştığında, bağlarını güçlendirmek ve tehlikeyi bertaraf etmek için, yukarıda da belirtildiği gibi “onlar”a yönelik şiddete başvurur³²³. Dolayısıyla bu ikilik aslında; “biz”in, “onlar” üzerinde üstünlüğünü ve şiddet içeren bir hiyerarşiyi yansıtmaktadır³²⁴.

“Biz” ve “onlar”ın toplumdaki konumu ve gerekliliği, imtiyazın varlığı ve imtiyazın yokluğu üzerinden de açıklanabilir. Her şeyden önce “biz”, belirli imtiyazlara ve avantajlara sahip olmak için de “onlar”a ihtiyaç duyar çünkü sahip olduğu bu imkanlar, “onlar”ın imtiyazsız ve dezavantajlı durumuna dayanır. Dolayısıyla iki taraf da durumunu eşitsiz ilişkilere borçludur ve bu eşitsizliğin sürmesi ancak “biz”in “onlar” üzerindeki üstünlük, duyarsızlık ve ilgisizlik durumunun sürmesine bağlıdır. İmtiyazın yokluğu “onlar” tarafından fark edilmekle beraber, imtiyazın varlığı kimi zaman “biz” kategorisine dahil olanlar tarafından fark edilmez. Barış Ünlü’ye göre, imtiyazın getirdiği konfor ve rahatlık, konforsuzlukla kıyaslandığında kişiyi düşünmek zorunda bırakmaz. Bu durum aynı zamanda “biz”in benlik algısıyla da ilgilidir. Bu imtiyazların farkında olmak, kişinin kendisiyle ilgili düşünceleri de zedeler, dolayısıyla çoğu zaman kişi, imtiyazı inkâr etme ve görmezden gelme eğilimindedir. Bu ikiliğin ve imtiyazın varlığı/yokluğu dinamiklerinin kurumsallaşması, devlet tarafından yaratılmaları dışında devlet eliyle de sürdürülmeleri, güç ilişkilerinin açığa çıkma ihtimalini daha da tehlikeli hale getirir³²⁵. Bu tehlikenin sonuçlarından biri, ileride detaylıca üzerinde durulacağı üzere, linçtir. İmtiyaz ilişkisinin sürmesi için gereken, “onlar”a

³²³ Gambetti, 9, Gökalp, 56., Godoy, When Justice is criminal, 629-630.

³²⁴ Stuart Hall, 334, Gökalp, 62, Selçuk Candansayar, Cinnet Geçirmek Üzere Olan Kim: Toplum mu İktidar mı? Ayrıntı Dergi, 10 Kasım 2015, <https://ayrintidergi.com.tr/cinnet-gecirmek-uzere-olan-kim-toplum-mu-iktidar-mi/> Erişim Tarihi: 01.05.2024

³²⁵ Barış Ünlü, Türklük Sözleşmesi Oluşumu, İşleyişi ve Krizi, Dipnot Yayınları, 12. Baskı, 2022 Ankara, 31, 36.

ilişkin bilgisizlik, Türkiye’deki linç eylemlerine yansımıştır. Aşağıda daha ayrıntılı üzerinde durulacağı gibi, Türkiye’de linç olaylarına ilişkin resmi bir veriye ulaşmak imkansızdır. Bu da “onlar”ın başına gelenlere ve dezavantajlı konumlarına ilişkin bilgisizliğin sürmesini, dolayısıyla da bu durumun devamını kolaylaştırmaktadır.

Lincin bir kitle şiddeti olmasının özelliği, bireysel şiddetten farklı olarak, toplumsal bağlar, yapılar ve süreçlerin bu şiddetin karakterini etkilemesidir³²⁶. Kolektif bir cezalandırma pratiği olan linç, yıkıcı doğasından ötürü karşı tarafı yok etmeyi³²⁷, sindirmeyi ve kontrol etmeyi amaç edinir³²⁸. Bu bakımdan yöneldiği kişiler “sözde vatandaş”³²⁹ olsa bile, aslında “onlar”a yönelir ve bir sosyal kontrol mekanizması olarak kullanılır. Bu sebeplerden ötürü düzeni “biz” olan lehine kurar ve korur. Bu özelliklerinden ötürü, Bulut’un da ifade ettiği gibi linç, bir dışlama mekanizmasıdır. Linç eylemleriyle “biz”in ve “onlar”ın kimlikleri şiddetle belirlenir³³⁰. Bu açıdan bazı araştırmacılar, lincin ulusal bir şiddet biçimi olduğunu³³¹ ve toplumdaki eşitsizlik sistemlerini gözler önüne serdiğini³³² ileri sürerler.

Tilly, “şiddet ritüelleri” çerçevesinde incelediği linç eylemlerinde belirli mekanizmaların işlediğini ileri sürer ve lincin ilk aşamasının, yukarıda ileri sürüldüğü gibi, biz/onlar sınırlarının netleştirilmesi olduğunu belirtir. Bunu takip eden aşama kutuplaşma aşamasıdır. Bu aşamada çekişmeli bir olayda, hak iddiasında bulunan tarafların kutupların iki ucunu oluşturmasıdır. Bu olay, daha

³²⁶ Charles Tilly, Kolektif Şiddet Siyaseti, Phoenix Yayınları, 2009, 16.

³²⁷ Ebru Aloğlu, Sosyolojik Perspektiften Linç ve Toplumsal Şiddet Sarmalı, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı, İzmir 2018 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 47.

³²⁸ Diler Bulut, 90.

³²⁹ Bu ifadenin resmi görevliler tarafından kullanımız için bkz: “Devlet” Gibi Davranan Halk başlığı

³³⁰ Diler Bulut, 90.

³³¹ Bkz. Cutler.

³³² Charles Tilly, Kolektif Şiddet Siyaseti, 140.

önce taraf olmayan kişileri de iki uçtan birine meyletmeye iter³³³. Daha sonraki aşamalar rekabetçi gösteri, gözlem ve onaylama/onayın iptali aşamasıdır³³⁴. Bulut’a göre linç eylemleri tam da bu onay ve onayın iptali aşamalarının arasında gerçekleşir³³⁵. 2.2.2. ““Devlet” Gibi Davranan Halk” bölümünde de üzerinde durulacağı gibi, linç eylemleri çoğu zaman gerçekleşmeden öngörülebilir olmakta ancak buna rağmen gerekli müdahalenin uygulanması konusunda aciz kalmaktadır. Bu onay olarak değerlendirilebilir. Ancak devlet bir yandan da meşru şiddet tekeline kaybettiğinin düşünülmesini istemez. Bu yüzden de gerçekleştikten sonra onayı iptal eder ve kontrolün kendisinde olduğunu ortaya koyar.

Linç eylemlerinde mağdur, biz/onlar arasındaki hiyerarşiden ötürü daha güçsüz bir konumdadır. Bu açıdan linç kitlesine karşı kendini savunması mümkün değildir. Bu linç ilişkisinin eşitsiz karakteriyle ilgilidir³³⁶. Dolayısıyla linçin faili ile mağduru bu eşitsiz ilişkiden ötürü belirgin bir şekilde ayrılır.

Candansayar, insanın yetke karşısında boyun eğici davranma eğilimlerini gösteren deneylerden yola çıkarak; bireyi bir linç kitlesine dönüştüren ve bir şekilde şiddeti normalleştirmesine yol açan şeyin, siyasi iktidar olduğunu belirtir. Bu durum siyasal iktidarın biz/onlar ayrımında söz söyleyen olması hem de kendisini meşrulaştırarak söylemlerini topluma kabul ettirebilmesi ile ilişkilidir. Candansayar bu süreçte söylenti inşası ve tarihsel zulüm hikayelerinin eşlik ettiğinden bahseder. Söylenti inşası sürecinde, olayın gerçekten olup olmadığını denetlemek için gerekli olan bilgiler kaybolurken (*leveling*), dinleyicide yoğun duygular oluşturacak ayrıntılar belirginleştirilir (*sharpening*). Söylentiler sayesinde düşmanlık inşa edilip, profesyonel kışkırtıcıların da devreye girmesiyle linç kitlesinin oluşması çok

³³³ Türkiye bakımından bu durum, özellikle 90’lı yılların çatışmalarında gözlemlenebilir 2.2.1.2 “Türkiye’nin Geçmişine Linç Üzerinden Bakmak” bölümünde bu olgu üzerinde daha ayrıntılı olarak durulacaktır.

³³⁴ Charles Tilly, Kolektif Şiddet Siyaseti, 136, 137.

³³⁵ Diler Bulut, 96.

³³⁶ Roberta Senechal de la Roche, “Collective Violence as Social Control”, Sociological Forum, Vol. 11, No.1, 1996, 112-115.

uzun sürmez³³⁷. Candansayar’a göre toplumun bir kitle haline getirilmesinin arkasında, toplumu daha kolay yönetme amacından da bahsedilebilir³³⁸.

Linç eyleminin icrası sonucunda failer, “öteki”den gelecek tehdidi bertaraf ettikleri için, “biz”lik bilinci ve bir kimlik kazanmaktadırlar³³⁹. “Biz”lik bilincinin kazanılması şiddete dayansa da kazandırdıklarını bireysel ve hukuki sorumluluktan bağımsız bir şekilde elde edilebilmektedir³⁴⁰. Bunun sebebi her şeyden önce, “onlar”ya yönelik tehdit algısının ve güvenlik ihtiyacının siyasi iktidar tarafından inşa edilmesidir. Aynı zamanda “öteki”ye yönelik linç eyleminde bulunan bireyler, toplumun kurucu değerlerini koruyucu bir şekilde hareket ettiğinden, toplum nezdinde de bir tür sorumsuzluğa sahip olurlar.

1.2.5. Anahtar Bir Kavram: Vigilantizm

Linç kavramı incelenirken anahtar bir kavram olan vigilantizm kavramından da faydalanabilir³⁴¹. Bu kavram, devletin resmi kolluk kuvvetlerinin ve yargı mekanizmasının dışında kalan sivil halkın, toplumsal düzeni sağlamak için bir araya geldiği ve örgütlendiği durumları ifade etmek için kullanılır. Bu yasadışı örgütler, devlete karşı duyulan güvensizlik sonucu ortaya çıkmışlardır. Bu grubun temel iddialarından biri, suç gibi ciddi toplumsal sorunlara devletin etkin bir şekilde müdahale edemediğidir/etmediğidir. Bu sebeple güvenliği tesis etmekte aciz kalan devletin yol açtığı mağduriyetleri gidermek, adaleti kendi elleriyle sağlamak, toplumsal düzeni korumak ya da tekrar inşa etmek amaçlarını taşırlar³⁴². Bu amaçları gerçekleştirmek için şiddete başvurdıklarından³⁴³ ve devletin meşru

³³⁷ Candansayar, Cınnet Geçirmek Üzere Olan Kim?

³³⁸ <http://candansayar.com/s21.html> Erişim Tarihi: 01.05.2024

³³⁹ Godoy, When Justice is criminal, 636, 637.

³⁴⁰ Diler Bulut, 101.

³⁴¹ Ross, 23.

³⁴² David Weisburd, “Vigilantism as community social control: Developing a quantitative criminological model”, Journal of Quantitative Criminology, Vol. 4, No.2, 1988, 138, 139.

³⁴³ Zeynep Gambetti, “Linç Girişimleri, Neoliberalizm ve Güvenlik Devleti”, Toplum ve Bilim, No.109, 2007, 1, 6.

şiddet tekeline karşı geldiklerinden, devletin ceza adaleti mekanizmalarıyla bir çatışma içerisindeyler³⁴⁴.

Johnston, *vigilante* adaletinin altı özelliğini tanımlamıştır: (1) planlayarak ve belirli bir tasarı üzerinden giderek hareket ederler, (2) gerçekleştirenler devlet mekanizmasının dışında kalan, katılımı gönüllü olan sivillerdir, (3) toplumun özerkliğini ortaya koyduğu bir harekettir, (4) güç kullanımını veya tehdidini içerir, (5) kurulu düzenin çeşitli ihlallerle karşılaştığı durumda ortaya çıkar ve son olarak da (6) suçla veya diğer sosyal ihlallerle baş ederek güvenliğini sağlamayı amaçlar³⁴⁵.

ABD’de 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Ku Klux Klan, Beyaz Kamelya Şövalyeleri bu örgütlenmelere birer örnektir. Yukarıda ifade edildiği gibi, ABD’de köleliğin kaldırılmasından ve bununla beraber sosyal yapının değişmesinden sonra, güney eyaletlerinde tarıma dayalı ekonomik sistem, köle kullanılamamasından ötürü gücünü kaybetmiş, bu durum da zengin beyaz güneylilerin imtiyazlarını kaybetmelerine yol açmıştır³⁴⁶. Dönemin yol açtığı huzursuzlukları gidermek amacıyla yukarıda belirtilen yasadışı örgütler kurulmuştur ve benzer istikrarsızlık dönemlerinde başka ülkelerde de kurulmaya devam etmişlerdir. Bu örgütler hukuku hiçe sayarak hatta bizzat dönemin hukuk kurallarına tepki olarak; düzeni ve sahip olduklarını iddia ettikleri haklarını kendi başlarına, adeta yasa kendileriymiş³⁴⁷ gibi korumaya çalışmışlardır.

Ancak bu tür örgütlenmelerin, her zaman yasanın dışında konumlanmadıkları gözlemlenmiştir. Zaman zaman, devletin yetersiz olduğu durumlarda devletin izni ve gözetimi doğrultusunda varlıklarını sürdürdükleri de olmuştur. Örneğin yönetici

³⁴⁴ Diler Bulut, 89.

³⁴⁵ Les Johnston, “What is vigilantism?”, British Journal of Criminology, Vol. 36, No.2, 1996, 220-236.

³⁴⁶ Yılmaz, 11.

³⁴⁷ Daniel M. Goldstein, “In our own hands”: Lynching, Justice, and the Law in Bolivia, American Ethnologist, Vol. 30, No.1, 2003, 24.

seçkinlerin, bu tür örgütlenmeleri zaman zaman isyanların bastırılması amacıyla kullandıkları görülmüştür³⁴⁸.

Howe Bancroft da 1887’de yayınlanan, o dönemde linçle ilgili yapılmış sınırlı bilimsel çalışmalardan biri olan “Popular Tribunals” adlı kitabında esas olarak *vigilante* örgütlere odaklanmış ve bu örgütlerin davranışlarının, hukuka sempati duyan bir halkın, “haklı güçlerini”, gayri resmi olarak kullanması olduğunu ifade etmiştir³⁴⁹. Bancroft, hukukun ve düzenin koruyucuları olduklarından ötürü bu örgütleri takdir etmiş; onları, kaba kuvveti ve bayağı duyguları temsil eden kitlelerin karşısına konumlandırmıştır³⁵⁰.

Yukarıda ifade edildiği gibi linç kitleleri de tıpkı *vigilante* örgütler gibi adaleti sağlama ve suçlu olduğu düşünülen kişiyi cezalandırma iddiasındadırlar. Bu açıdan *vigilante* örgütlerin, zaman zaman linç kitesiyle karıştırılması normal karşılanmalıdır. Ancak bu çalışmada linç kitlesinin, *vigilante* örgütlerden farklı olduğu ileri sürülecektir. Her şeyden önce *vigilante* örgütlenmeler, linç kitlesine göre kalıcı bir örgütlenmeye sahiptir. Spesifik bir amaç doğrultusunda bir araya gelmişlerdir ve örgüt içerisinde hiyerarşik bir yapılanmaları mevcuttur³⁵¹. Oysa her ne kadar linç olaylarının meydana gelmesinde, son bölümde üzerinde durulacağı gibi siyasal iktidarın ideolojisi, yaptığı biz/onlar ayrımı ya da toplumda ciddi etkiler yaratan suçların işlenmesi tetikleyici olsa da linç kitlesini oluşturan bireylerin bir araya gelmesi ve söz konusu eylemi gerçekleştiren linç kitlesinin oluşması, her ne kadar bir liderin etrafında toplanılmış olsa da rastgeledir. Nitekim linç eylemlerinde kalabalık, olayı gören çevredekilerin de katılmasıyla öngörülemez şekilde

³⁴⁸ **Deniz Yonucu**, “Urban Vigilantism: A Study of Anti-Terror Law, Politics and Policing in Istanbul”, International Journal of Urban and Regional Research, Vol. 42, No. 3, 2018, 2, **Gambetti**, 12.

³⁴⁹ **Hubert Howe Bancroft**, Popular Tribunals Vol.1, History Company, Publishers, San Francisco 1887, 8.

³⁵⁰ **Ross**, 26.

³⁵¹ **Andrea Kirschner**, Putting out the fire with Gasoline? Violence control in “Fragile” states: A study of vigilantism in Nigeria, Wilhelm Heitmeyer, Heinz- Gerhard Haupt, Stefan Malthaner, Andrea Kirschner (edt.) Control of Violence, Springer, 2011, 573. **Yılmaz**, 26,27, **Nussio / Clayton**, 1.

büyür ve amaca ulaşıldığı durumda dağılır³⁵². Dolayısıyla *vigilante* örgütlerde olduğu gibi, mevcut bir plan ve program üzerinden ilerlenmez³⁵³. Zaten linç eylemini bu kadar tehlikeli bir kolektif şiddet türü haline getiren durumlardan biri de sahip olduğu bu öngörülemezliktir.

³⁵² Ross, 23, 24.

³⁵³ Kirschner, 573, Nussio / Clayton, 1.

İKİNCİ BÖLÜM

LİNÇ: DEVLET YARGISINA KARŞI TOPLUMUN ADALETİ Mİ YOKSA HOMOJEN BİR TOPLUM YARATMA ARACI MI?

2.1. DEVLET KARŞITI BİR HAREKET OLARAK LİNÇ

Bu alt başlıkta, linç olaylarını anlamlandırılmaya çalışırken ileri sürülebilecek açıklamadan ilki yani bu olayların; toplumun, devlete karşı özerkliğini ortaya koymaya çalıştığı bir hareket olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği incelenecektir. Bu değerlendirilirken, uluslararası literatür incelenecek ve bu senaryoda lincin devletin meşru şiddet tekeline etkisinin ne olduğu tartışılacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi lincin ilk başlarda, tarihsel süreç incelenirken üzerinde durulan ABD ve 18. yüzyıl Londra'sı örneklerinde de görüldüğü gibi, devlet güçlerinin ulaşamadığı yerlerde adaleti sağlamak amacıyla, zorunlu bir araç olarak kullanıldığı ileri sürülmüştür. Zamanla devletin sınırlarda da etkin olmaya başlamasıyla birlikte, hukuka güvensizliğin olduğu durumlarda linç eylemlerinin gerçekleştiği ileri sürülmeye başlanmıştır³⁵⁴. Buna örnek olarak yukarıda üzerinde durulan 19. yüzyıldaki Almanya ve Çarlık Rusya'sı örnekleri verilebilir. Bu doğrultuda Gölbaşı, linçlerde ikili bir ayrıma gidilmesi gerektiğini söyler. Buna göre: “devletin rasyonel ve örgütlü hukukunun bulunmadığı toplumlardaki linçler” ile “devlete ve hukuka rağmen gerçekleşen linçler”³⁵⁵ birbirinden ayrılmalıdır. Ancak biz bu çalışmada bu iki durumu tek bir olasılık olarak yani devletin meşru şiddet tekeline sahip olmadığı olasılık olarak değerlendirerek, bu çerçeveye bir

³⁵⁴ **Peter O. Pretti / Deborah Singletary**, “A Theoretical-historical approach to black lynching, Social Behavior and Personality: an international journal, Vol.9, No. 2, 1981, 227-230.

³⁵⁵ **Gölbaşı**, 366. Benzer görüşler için bkz. **Berg**, Popular Justice, 45-49, **Gregory D. Smither**, Frontier Justice: Racial Violence in the United States and Australia, **Manfred Berg / Simon Wendt** (edt.), Globalizing Lynching History Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective. Palgrave Macmillan Publication, New York 2011.

olasılık daha ekleyecek ve bir sonraki alt başlıkta linç eylemlerinin devletin izninde de gerçekleşebileceğini ileri süreceğiz.

Berg'e göre, linç eylemlerinde yapılan zayıf ve meşru olmayan devlet otoritesi vurgusu, tarihin tozlu sayfalarında kaybolmamış, yüksek linç oranlarının olduğu günümüz ülkelerinde de linç gerekçesi olarak ileri sürülmeye devam etmiştir³⁵⁶. Ona göre, dünya genelinde vakalar, lincin küresel bir fenomen olduğunu ortaya koymaktadır. Bu linç eylemlerinin ortak noktasını toplumun adalet ideolojisi oluşturmaktadır. Halk, devlet yargısının etkisiz ya da fazla hoşgörülü olduğunu düşündüğü durumlarda, linç eylemlerini suçlulara karşı meşru müdafaa olarak kullanmaktadır³⁵⁷. Yani Berg'e göre yargılama tekelinin meşruiyeti ya da yokluğu linç anlamlandırılırken anahtar bir kavram olarak kullanılabilir. Nussio ve Clayton da buna katılır ve çağdaş linç olaylarının çoğunun, devletin kurumlarının suçla baş etme konusundaki yetersizliğiyle ya da gönülsüzlüğüyle ilgili olduğunu belirtir³⁵⁸. Bu durumlarda devlet, meşru şiddet tekeline sahip değildir.

Latin Amerika, günümüzde linç olaylarının en sık rastlandığı bölgelerden birisidir³⁵⁹. Bu konuda yapılan çalışmalardan en güncellerinden birisi, Lynching in Latin America ("LYLA") veri setinin erişime sunulmasıdır. LYLA verisi, Latin Amerika'da 2010 ve 2019 arasında bildirilen linç olaylarını içermektedir. Toplamda 18 ülkede, 2818 linç olayını kapsar. LYLA verileri, linçe ilgili önemli soruların, örneğin "Hangi durumlarda halk linçe başvurur? Linç mağdurlarının çoğunluğunu yerliler mi yoksa yabancılar mı oluşturur?" gibi, cevaplanması konusunda bilimsel bir temel sağlamaktadır³⁶⁰. Bu veriye göre Latin Amerika'da gerçekleşen linç eylemlerinde mağdurlar çoğunlukla yerliler ve linç failleriyle aynı ırktan kişiler

³⁵⁶ Berg, Amerika'nın "Ulusal Suçu", 125.

³⁵⁷ Berg, Amerika'nın "Ulusal Suçu", 122.

³⁵⁸ Nussio / Clayton, 1.

³⁵⁹ Angelina Snodgrass Godoy, "When Justice is criminal: Lynchings in contemporary Latin America", Theory and Society, Vol. 33, No.6, 2004, 622, Gölbaşı, 370.

³⁶⁰ Nussio / Clayton, 1.

olmaktadır. Failler en çok mağdurun cinayet işlediği, hırsızlık yaptığı ya da çocuk istismarında bulunduğu şüphesiyle harekete geçmektedir³⁶¹.

Bu bölgede genellikle linç gerekçeleri olarak; merkezi devlet otoritesinin yetersizliği, 30 yıl boyunca devlet güçleri ve solcu gerillalar arasında süren iç savaş, bölgede uzun süre boyunca etkili olmuş diktatöryel rejimler ve bu rejimlerin insan haklarına aykırı uygulamaları, barış görüşmelerinden sonra meydana gelen adi suç oranlarındaki ciddi artış, bunun yerel halkta yarattığı güvensizlik duygusu, güvenlik güçlerinin ve resmi yargı organının bu suçlarla mücadele konusundaki etkisizliği, iç savaş döneminden sonra da para-militer güçlerin fiili iktidarlarını sürdürmeleri ve yerel geleneğin etkisiyle toplulukların “kendi güvenliklerini ve düzenlerini sağlama ihtiyacı” sayılmıştır³⁶².

Örneğin Godoy’a göre, bu ülkeler arasında en yüksek linç oranına sahip olan³⁶³ Guatemala’da, 30 yıl boyunca süren iç savaş ve savaş sonrası suç oranlarında gerçekleşen ciddi artış, insanlarda mağdur olma korkusunun hâkim olmasına neden olmuştur³⁶⁴. Bu durum, devletin güvenliği sağlama konusundaki yetersizliğiyle birleştiğinde, bireyler, güvenliği tesis etmek için şiddet kullanmaya ve linci bir meşru müdafaa aracı olarak görmeye başlamışlardır³⁶⁵.

Godoy, Latin Amerika’da 1990’larla beraber artan linç eylemlerini, kendine özgü somut koşullardan doğan, istisnai olaylar olarak değil, derin politik anlamları olan olaylar olarak değerlendirir³⁶⁶. Toplum; yıllarca devlet kontrolüne, yerel seçkinlerin ve ağır ekonomik koşulların baskısına maruz kaldıktan sonra, linç eylemleriyle beraber özerkliğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Artık toplumu

³⁶¹ <https://css.ethz.ch/en/research/datasets/lynching-in-latin-america.html> Erişim Tarihi: 22. 06. 2024

³⁶² Gölbaşı, 370, 371, Godoy, When Justice is criminal, 625, 629, 639.

³⁶³ Nussio / Clayton, 5.

³⁶⁴ Godoy, When Justice is criminal, 628, 634.

³⁶⁵ Godoy, Popular Injustice, 1-19.

³⁶⁶ Nussio / Clayton, 7.

oluşturan bireyler kurban rolünü üstlenmeyi bırakmış ve aktif öznelere haline gelmeye karar vermişlerdir. Godoy'a göre bu açıdan Latin Amerika'daki linç eylemleri, "demokrasinin karanlık yüzü" olarak değerlendirilebilir. Bu tepki, yerel elitlerin kontrol sahibi olduğu, sözde bir demokrasiye toplumun verdiği şaşkırtıcı olmayan bir yanıtıdır³⁶⁷.

Devletin güvenliği sağlamak konusundaki yetersizliği gerekçesinin kendisini gösterdiği örneklerden biri de Bolivya'dır. Bu ülke aynı zamanda dünyada ve Latin Amerika'da linç oranı en yüksek olan ülkelerden biridir. Burada linç etmek, yerli topluluklar arasında kültürel bir değer ve bir toplum adaleti uygulaması olarak görülmektedir³⁶⁸. Ülkede suç oranlarının bir anda yükselmesiyle halk, devletin yürütücü organlarını ve mahkemeleri yozlaşmış görmeye başlamış, onların meşruiyetlerine olan inançlarını yitirmiş ve güvensizlik duygusunu her daim hisseder olmuştur³⁶⁹. Bu ülkedeki polis gücü, dünyada itibarı en kötü polis güçlerinden biridir³⁷⁰ ve halkta, rüşvet teklif etmedikleri durumda polisin suçları araştırmayacağına ilişkin yaygın bir kanı mevcuttur³⁷¹. Bunun dışında Bolivya'da, linç eylemlerine müdahale etmeye kalkan polisin de linçle karşılaştığı gözlemlenmiştir³⁷².

Berg, bu ülkede durumun artık devletin kontrolünden çıktığını³⁷³ gösteren çeşitli linç pratikleri örnekleri verir. Bunlardan biri 2009 gibi yakın bir tarihte gerçekleşen, inanması zor bir linç vakasıdır. La Paz yakınlarındaki küçük bir

³⁶⁷ Godoy, When Justice is criminal, 621-623

³⁶⁸ Donna Yates, "Community Justice," Ancestral Rights, and Lynching in Rural Bolivia", Race and Justice, Vol.10(1), 2020, 3, 4, 5. Godoy benzer bir düşüncenin Guatemala'da da hakim olduğunu belirtir. Godoy, When Justice is criminal, 627., Nussio / Clayton, 5.

³⁶⁹ Goldstein, Flexible Justice, 389-406.

³⁷⁰ Yates, 6.

³⁷¹ Goldstein, Flexible Justice, 401.

³⁷² Yates, 9, Benzer bir sonuç Guatemala'da da olmuştur. Bkz. Godoy, When Justice is criminal, 638.

³⁷³ Ayrıca Bkz. Yates, 6.

kasabadaki bir kitle, yakaladıkları on bir hırsız, yerel futbol stadyumunda benzin dökerek ve “yöresel adaleti” yerine getirdiklerini iddia ederek ateşe vermiştir³⁷⁴.

Bu noktada belirtmek gerekir ki halkın gözündeki meşruiyet yokluğu mutlaka devletin yetersizliğinden kaynaklanmak zorunda değildir. Micheal J. Pfeifer ABD’de 19. yüzyılın sonları, 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkan linç olgusunu, modern devletin ceza adaletini tekelleştirip, bu adaleti soyut, rasyonel ve tarafsız bir hukuki süreçle sağlama çabasına karşı kaba adaletin gerekliliğini savunan bir başkaldırı olması ile açıklar³⁷⁵. Bu durumlarda da linç eylemleri, devletin meşru şiddet tekeline bir başkaldırı olarak gerçekleşmektedir.

Aynı zamanda Amerika’da yerli halkın linci demokratik bir hak olarak gördüğü de iddia edilmektedir. Spierenburg Amerikalıların, özgürlük ve mülkiyetlerini hem muhtemel bir tiran devlete hem de suçlulara karşı savunma hakkını birbirine eş tuttuğunu söyler. Bunun sebebini “demokrasinin Amerika’ya erken gelmesi” olarak görürler. Yani demokrasi, devletin meşru şiddet tekeline önceldir. Bu bakış açısına göre linç, yerel toplulukların kendilerine uygun gördükleri cezayı tesis etmeleri yönünde demokratik bir haktır³⁷⁶. Bu bakış açısının yansımaları popülist lider Tom Watson’ın linci savunmak için sarf ettiği sözlerde görebiliriz: “Demokrasi tüm yetkinin halkta olması demektir!”³⁷⁷

Türkiye’de 2005-2006 yılları arasında gerçekleşen linçleri inceleyerek, onları çeşitli sebeplerle açıklamaya çalışan Paker, “hukuka güvensizliğin” Türkiye’de de yaygın olan linç olaylarını açıklarken kullanılabileceğini ileri sürer. Bunun nedenlerinden biri adalet sisteminin yetersizliği olabileceği gibi; demokratik, insan haklarına saygı ilkesinin benimsendiği bir adalet sistemine kuşkuyla bakılması da

³⁷⁴ Berg, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 125.

³⁷⁵ Berg, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 121, 122.

³⁷⁶ Pieter Spierenburg, “Democracy Came Too Early: A Tentative Explanation for the Problem of American Homicide”, The American Historical Review, Vol. 111, No. 1, 2006, 104-114.

³⁷⁷ Aktaran Berg, Amerika’nın “Ulusal Suçu”, 123.

olabilir³⁷⁸. Ancak biz bu çalışmada Türkiye'deki linç eylemlerini açıklarken, linç eylemlerinin devlete karşı değil devletin izniyle gerçekleşiyor olabileceğini ileri süreceğiz.

Verilen örnekler de göstermektedir ki linç eyleminin failleri, “bir tür etik”³⁷⁹ üstlenirler: adaleti tesis etme³⁸⁰. “Halk adaleti” ideolojisi, bu açıdan dünyanın farklı yerlerinde görülen linç olaylarını birbirine bağlar³⁸¹. Modern halini almasıyla beraber, adaletin temel koruyucusu haline gelen devlete yönelik bir meydan okuma olarak linç eylemleri ortaya çıkar. Bu açıdan “devlet olarak senin sağlayamadığın adaleti ben sağlıyorum” diyen kitle eylemi, devlete ve onun hukuk düzenine bir alternatif olarak sunulmuş olur³⁸².

Berg, linç araştırmacılarının linçle ilişkin duygusal tepkileri ile, lincin ortaya çıktığı dönemler ve koşullar arasında ilişki kurmuştur. Örneğin Amerikan linç vakalarında ortaya çıkan ırk saiki, bu dönemde gerçekleşen linçleri inceleyen araştırmacılarda savunucu söylemleri tamamen ortadan kaldırmışken³⁸³, toplumun adalet ideolojisinin ortaya çıktığı toplumlardan olan sömürgecilik sonrası toplumlarda gerçekleşen linç eylemlerini araştıranlar, linç eylemlerinin derinlerdeki sebebini neoliberal kapitalizmin ortaya çıkardığı aksaklıklar olarak görür ve linç faillerine yönelik empatik bir bakış açısı geliştirir³⁸⁴. Örneğin Daniel Goldstein Bolivya'daki linç olgusunu inceleyen isimlerden biridir ve halkın gözünde devletin neden meşruiyete sahip olmadığını araştırır. Bu sebepler arasında; Bolivya'nın ulusal mirasının yabancıların çıkarlarına sunulması, çok yüksek yoksulluk ve işsizlik oranları, devletin askeri diktatörlük dönemlerinde olduğundan bile daha çok

³⁷⁸ Murat Paker, 32, 33.

³⁷⁹ Diler Bulut, 103.

³⁸⁰ Helene Risor, “Twenty Hanging Dolls and a Lynching: Defacing Dangerousness and Enacting Citizenship in El Alto”, *Bolivia, Public Culture*, 22(3), 2010, 466.

³⁸¹ Berg / Wendt, 3-4.

³⁸² Diler Bulut, 103.

³⁸³ Waldrep, *War of Words*, 75.

³⁸⁴ Berg, Amerika'nın “Ulusal Suçu”, 127, Godoy, *When Justice is criminal*, 625, 626.

vatandaşını öldürmesi gibi sebepleri sayar. Goldstein'e göre linç olayları yalnızca artan şiddet, yağma ya da yolsuzlaşan devlet kurumlarına bir tepki olarak değil, yerel ve fakir halk üzerindeki zararlı etkileri olan siyasi-ekonomik düzenin tahribatlarına karşı duyulan öfke ve ümitsizliğin de bir ifadesi olarak yorumlanmalıdır³⁸⁵.

Daha önce üzerinde durulduğu üzere, modern devletin temel yapı taşını meşru şiddet tekeli oluşturur. Hatta öyle ki, eğer bir politik örgütlenme meşru şiddet tekeline sahip değilse devlet olarak adlandırılmamaktadır. Bu tekele göre, bireyler güvenliğin ve düzenin sağlanması adına şiddet kullanma haklarından feragat etmiş ve devlet sınırları içerisinde meşru bir şekilde şiddet kullanabilecek tek organı devlet haline getirmiştir. Bu şiddetin meşru kabul edilmesinin nedeni ise devletin onu düzeni ve güvenliğini sağlarken kullanacak olmasıdır. Ancak linç eylemlerinin sıklıkla gerçekleştiği ülkelerde devletin güvenliğini sağlamak konusunda aciz olduğu ifade edilmiş, dolayısıyla devlet, meşru şiddet tekeli elinde edebilmek için verdiği vaatleri yerine getirememiştir³⁸⁶.

Nussio ve Clayton, yaptıkları uluslararası veri analizinde devletin meşruluğuna olan inanç ve linç eylemleri arasında negatif bir korelasyon bulmuştur. Üstelik linç dışındaki şiddet türleri ve devletin meşruluğu arasında anlamlı bir korelasyon kuramamışlardır. Bu durum devletin toplum nezdinde sahip olduğu meşruluk ve linç eylemleri arasında özel bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır³⁸⁷. Halk güvenliğini sağlamak konusunda devletten umudunu kestiğinde ve bu yolda bir araç olarak linçe başvurduğunda, aslında devletin meşru şiddet tekeli de gasp etmiş olur³⁸⁸. Bunun sonucunda da meşru şiddet tekeli kaybeden devlet de aslında devlet olma vasfını kaybeder³⁸⁹. Linç eylemleri bu açıdan bakıldığında devlet ve toplum arasındaki çatışmayı göstermektedir ve bu çatışma, Godoy'un dediği gibi,

³⁸⁵ Goldstein, Flexible Justice, 391.

³⁸⁶ Nussio / Clayton, 12.

³⁸⁷ Nussio / Clayton, 12-15.

³⁸⁸ Yates, 6.

³⁸⁹ Godoy, When Justice is criminal, 627.

kimin otoritesinin yaşam ve ölümle ilgili konularda karar verilirken geçerli olduğuyla ilgilidir³⁹⁰. Aynı zamanda linç eylemlerinin, meşruiyetini yitirmiş devlet otoritesinin bir sonucu olmak dışında, devletin meşruiyetini daha da kaybetmesine de yol açtığı görülmüştür³⁹¹.

Berg'e göre linç olayları devletin meşru şiddet tekelinin önemini ortaya koyar çünkü son bulmaları, ancak bu tekelin gerçekten elde edilmesine bağlıdır. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Berg'e göre linçler, esas olarak devletin güçsüzlüğünden kaynaklanmaktadır. Steenkamp'e göre de eğer devlet, vatandaşların şiddet kullanımına ilişkin etkili yaptırımlar uygulayarak meşru şiddet üzerindeki tekeli sağlamlaştırmazsa, bireysel şiddet kullanımını meşrulaştıran değer ve normlar varlığını sürdürmeye devam eder³⁹² ve linç olaylarının sonu gelmez.

Bu iki görüş de linç bakımından değerlendirilen ilk argümanla, linçlerin meşru olmayan devlete ve onun yargılama tekeline ilişkin bir başkaldırı olduğu argümanı ile benzerlik arz etmektedir³⁹³. Yani devlet hem şiddet tekeli tesis eder hem de bunun meşruiyetine dair halkı inandırır ise, linç vakalarının önünü kesebilecektir. Örneğin Berg, *Popular Justice* isimli kitabında, ölüm cezasının yaygınlaşmasının linçin önünü kesebileceğini ileri sürmektedir³⁹⁴.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, devletin yargılama tekeliyle ayrı bir cezalandırma eylemi olarak kendisini gösteren linç olayları, devletin şiddet tekelinin meşruluğunu kabul etmez ve bu sebeple de devletin mevcut hukuk ve yargılama sistemine karşı gelirler. Linç eylemleri bu açıdan devletin adaletine

³⁹⁰ Godoy, *When Justice is criminal*, 637.

³⁹¹ Nussio / Clayton, 14.

³⁹² Chrissie Steenkamp, *The Legacy of War: Conceptualizing a 'Culture of Violence' to Explain Violence after Peace Accords*, *The Round Table*, Vol. 94, No.379, 2005, 259, Meşruiyet ve linç arasındaki ilişki için ayrıca bkz. Enzo Nussio, Govinda Clayton, 12.

³⁹³ Zeynep Koçak, Önsöz: Zeynep Koçak (der.), *Kitleleri Yeniden Düşünmek*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, xxii.

³⁹⁴ Berg, *Popular Justice*, 159-164.

alternatif bir adalet anlayışını ortaya koyarlar³⁹⁵. Linç olaylarında “meşru” şiddet yer değiştirir. Toplum linç olaylarına bir meşruiyet atfeder. Linç kitlesini oluşturan kişiler, şiddet kullanma yetkilerinden, güvenliğin sağlanması ve şiddetin günlük hayattan uzaklaştırılması gibi nedenlerle vazgeçebileceklerine göre, bu yetkinin kendilerinde hem de facto hem de de jure olduğunu düşünmektedirler. Dolayısıyla linç eylemleriyle beraber bu kişiler; adalet gibi adil amaçlar uğruna bu yetkilerinden vaz geçmekten de vaz geçebileceklerini ileri sürmekte³⁹⁶ ve Weber’in meşru şiddet tekeli olarak devleti ifade eden tanımını sorguya açmaktadırlar.

2.2. HOMOJEN BİR TOPLUM YARATMA ARACI OLARAK LİNÇ

2.2.1. Resmî İdeoloji ve Linç

Bu bölümde, linç olaylarının, devletin meşru şiddet tekeline karşı çıkan bir hareket yerine devletin resmî ideolojisiyle beslenen ve bize devlet/toplum ayrımının artık mevcut olmadığını gösteren eylemler olarak yorumlanıp yorumlanamayacağı tartışılacaktır. Bu tartışma yapılırken esas olarak Türkiye’deki linç olayları çözümlenmeye çalışılacak ve devlet ile linç olayları arasındaki ilişki açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

Bu bölümde Türkiye’nin bir araştırma sahası olarak seçilmesinin arkasında çeşitli sebepler vardır. Türkiye, mutlak/güçlü devlet vurgusunun sıkça yapıldığı bir devlettir. Bu açıdan bir önceki alt başlıkta incelenen, lincin devletin adalet anlayışına karşı gerçekleştirildiği, devletin güçsüz kabul edildiği veya halk nezdinde meşruiyete sahip olmadığı ülkelerden ayrılmaktadır. Bir önceki alt başlık çerçevesinde yapılan literatür taraması doğrultusunda incelenen yabancı ülkelerde linç sebepleri olarak daha çok devletin güçsüzlüğüne ve meşru kabul edilmeyen adalet sistemine vurgu yapıldığına rastlanılmıştır. Türkiye, bu şekilde

³⁹⁵ Diler Bulut, 17.

³⁹⁶ Yılmaz, 22., Walter Benjamin, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Aykut Çelebi (hazırlayan, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Metis Yayınları, İstanbul 2010, 19-21.

tanımlanabilecek bir ülke olmamasına rağmen linç olaylarının sıklıkla gerçekleştiği bir ülkedir. Bu sebeple özel bir araştırmayı gerektirmektedir. Türkiye bakımından ilginç olan bir diğer olgu, ilerleyen bölümlerde üzerinde durulacağı üzere, linç hareketlerinin devletin ideolojisiyle sıklıkla paralel işlediği ve devletin varlığına ilişkin tehdit hissedildiği durumlarda daha çok ortaya çıktığıdır. Bu bakımdan da Türkiye, bir önceki alt başlıkta incelenen devletlerden ayrılmaktadır. Bu sebeple lincin Türkiye’de devlete karşı gerçekleştiğini ileri sürmek zor görünmektedir. Bu noktada sorulması gereken sorular, mutlak/güçlü devlet vurgusunun sıkça yapıldığı bir devlet çatısı altında yaşayan insanların neden linç eylemlerinde bulunduğu ve devletin bu eylemleri ne şekilde beslediği dışında, güvenliğini sağlamak konusunda yeterli bir devletin linç eylemlerine neden ihtiyaç duyduğudur.

Ancak Türkiye’deki linç olaylarıyla ilgili üzerinde durulması gereken bir konu daha vardır. İlk bölümde ABD’de, linç olaylarıyla ilgili uzun zamandan beri veri toplayan, Chicago Tribune gazetesi, NAACP örgütü, Tuskegee Enstitüsü, Project HAL gibi oluşumların varlığından ve bu tür oluşumlara başka ülkelerde pek rastlanılmadığından bahsedilmişti. Türkiye’de de bu tür oluşumların eksik oluşu, meydana gelen linç olaylarıyla ilgili tatmin edici bir bilgiye ve güvenilir bir istatistiki veriye ulaşılmasını imkânsız kılmaktadır. Bu konudaki bilgisizliğimizin bir gerekçesi olarak, Türkiye’nin geçmişinde linç olaylarına, Amerika’nın geçmişindeki kadar rastlanılmadığı, dolayısıyla bu şekilde bir kuruma ihtiyaç duyulmadığı ileri sürülebilir. Ancak bu çalışma, bilgisizliğimizin arkasında başka sebepler olup olmadığını da sorgulamayı amaçlamaktadır.

Ahmet Özgür, güvenilir bilginin eksikliğinde en önemli sebeplerden birinin, lincin Türkiye’de ayrı bir suç olarak tanımlanmamış olması olabileceğini belirtir. Dolayısıyla linç verilerine, suç istatistiği olarak dahi ulaşılammaktadır³⁹⁷. Bu nedenle Türkiye’de linçe ilgili bilgilere ulaşmak için daha çok gazete ve dava

³⁹⁷ **Ahmet Özgür**, Farklı Grupların Linç ve Toplumsal Şiddet Konusundaki Düşünceleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Ankara 2007 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 63.

dosyası taraması yöntemi izlenmektedir. Bu çalışmada ileri sürülen argümanların somutlaşması bakımından son başlıkta, gazete haberlerinden ve daha önce bu bilgileri toplayıp analiz eden çalışmalardan yararlanılmıştır. Fiili imkânsızlık nedeniyle başvurulmuş bu yöntem de kendi içerisinde birçok risk barındırdığından, bu yöntemin izlenmesi bu çalışmanın zayıf noktası olarak değerlendirilebilir³⁹⁸.

Pek çok çalışmada Türkiye tarihinin en korkunç linç örnekleri olarak 6-7 Eylül olayları (1955), Maraş Katliamı (1978), Çorum Katliamı (1980), Madımak Katliamı (1993) sayılmıştır³⁹⁹. Ancak ilerleyen bölümlerde bu olayların teknik olarak linç şeklinde adlandırılmayacağı ileri sürülecektir. Türkiye’de, öncesine kıyasla 2005 yılından sonra, özellikle arkalarında devletin biz/onlar ayrımının yattığı linç vakalarında belirgin bir artış olduğu ifade edilmektedir⁴⁰⁰. Bu çalışmada, bu artışın nedenlerinin de araştırılması hedeflenmektedir.

Bütün linç vakalarını ortaklaştıran özelliklerin ortaya konulmaya çalışıldığı bir önceki bölümde, lincin bir kitle hareketi olduğunun üzerinde duruldu ve kitlenin özellikleri, sosyal psikoloji çalışmalarından hareketle açıklanmaya çalışıldı. Aydın Çubukçu, toplumsal olayların sosyal psikoloji çerçevesiyle sınırlı bir şekilde açıklanmaya çalışılmasının arkasında politik amaçların gizlendiğinden bahseder. Bu tür açıklamalar, egemen sınıf politikalarını gizleyerek toplumu ve bireyi sorumlu tutan bir bakış açısı geliştirir. Bu durumda özellikle Le Bon’un “hastalıklı kitle” kavramlarına başvurulması, lincin bütün sebepleriyle beraber açıklanmasını engelleyen, kolay bir kaçış yoludur. Günümüzde Türkiye’de de linç olayları bu bakış açısıyla yansıtılmaya çalışılır. Bu bakış açısında başvurulmuş kavram ise “linç kültürü”dür. Toplum, eski zamanlardan beri kitlesel şekilde şiddet uygulamaya yatkındır. Bu durum ancak halkın eğitildiği ve bu “kültür” onun hayatından silindiği

³⁹⁸ Godoy da Latin Amerika’daki linçlerle ilgili istatistiklere ulaşmak bakımından benzer bir sıkıntıdan bahsetmiş ve ulaşılan bilgilerin çoğunun medya raporlarından geldiğini, bunun da aslında gerçekleşen linçlerin çok az bir kısmını yansıttığını belirtmiştir. Bkz. **Godoy**, When Justice is criminal, 624. Ancak bu sorun, Lynching in Latin America (LYLA) datasetinin erişime açılmasıyla aşılmış gibi görünmektedir. Bkz. **Nussio / Clayton**, 1.

³⁹⁹ **Diler Bulut**, 111-112, **Yılmaz**, 60, **Gökalt**, 112.

⁴⁰⁰ **Gambetti**, 1, **Diler Bulut**, 137, **Baki**, 50.

durumda ortadan kalkacaktır⁴⁰¹. Benzer şekilde linç eylemleri resmi söylemde çoğu zaman mazur görülür ve vatandaşın (kitlenin) anlık öfkesine ve hassasiyetine atfedilir. Bu tür eylemlerin her birinin kendine özgü koşullardan doğduğu ve bu sebeple de süreklilik arz etmediği şeklinde ifadeler tekrarlanır⁴⁰². Bu çalışmada, kitle psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda elde edilen bulgular bir kenara koyulmadan, Türkiye’deki kitleleri, linç eylemlerinde bulunmaya iten sebeplerin ne olduğu sorgulanmaya çalışılacaktır.

Türkiye bakımından sorulması gereken ilk soru, linç eylemlerinin gerçekten anlık sebeplerden mi tetiklendiği yoksa toplum olma hali, devletin resmî ideolojisi, söylem ve pratikleriyle ile aralarında bir bağlantı olup olmadığıdır. Her şeyden önce belirtmelidir ki devletin resmî ideolojisinin, söylem ve pratiklerinin linç eylemlerini etkilediği sonucuna varıldığı durumda, devletin tek bir söyleminin veya pratiğinin linç yol açtığı şeklinde bir iddia ileri sürülmeyecek ya da bu şekilde spesifik bir neden ortaya konulmayacaktır. Daha ziyade, Türkiye’de linç eylemlerinde etkili olabilecek farklı nedenler, genel bir çerçeve çizilerek ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.2.1.1. Türkiye’nin Geçmişine Linç Üzerinden Bakmak

Jacques Sémelin’in soykırımı anlamak için, failleri bu noktaya getiren koşulları ve bu eylemlerini nasıl meşrulaştırdıklarını araştırması gibi⁴⁰³, linç olaylarında da failleri linç eyleminde bulunmaya hazırlayan koşullar ve bu eylemleri ne şekilde meşrulaştırdıklarını araştırmak önemlidir. Nitekim ancak bu şekilde bu eylemlerin gerçek nedenlerine ve sorumlularına ulaşılabilir. Türkiye’de bu tür bir araştırmaya girmek için, bu ülkenin geçmişinden ve biz/onlar ayrımında etkili olan değerlerden ve olaylardan kısaca bahsetmemiz gerekir. Bu bölümde linç olaylarının bu kadar sık bir şekilde meydana gelmesinde etkili olmuş olabilecek

⁴⁰¹ Aydın Çubukçu, “Linç Kültürü”, Evrensel Kültür, Sayı 178, 2006, 4,5.

⁴⁰² Diler Bulut, 16-17.

⁴⁰³ Jacques Sémelin, Arındırma ve Yok Etme, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, 15.

tarihi her olguyu ele almak gibi bir iddia yoktur, yalnızca genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Zeynep Gambetti, her şeyden önce Türkiye bakımından şiddet altyapısı içeren söylem ve pratiklerin süreklilik arz ettiğinin altını çizer⁴⁰⁴. Ünlü de benzer şekilde, Türk tarihi bakımından kahramanlık ve şiddetin neredeyse eş anlamlı olduğunu, şiddet içeren olayların (“fetihler, savaşlar, yağmalar vb.”) bir kutlama gerekçesi olarak alındığını iddia eder⁴⁰⁵. Bu durum şüphesiz ki, toplumsal düzeyde şiddetin normalleşmesini de beraberinde getirmiştir.

Tuncer Beyribey, 1970’lerde, özellikle Maraş Katliamı’ndan sonra, “terörizm” söyleminin yaygınlaştığından ve bu süreç ile sıkıyönetim pratikleri arasında bir bağlantı kurulmaya başlandığından bahseder. Maraş Katliamı’nın da gerekçeleri arasında gösterildiği 1980 darbesiyle birlikte “terörist özne anlatısı” süreklilik halini almıştır. Başlayan askeri rejim, kendisini her şeyin önüne koyan ve bu doğrultuda gerekiyorsa hukuk ve ahlak ilkelerinin çiğnenebileceğini ileri süren devlet aklıyla meşrulaştırmış, devletin bekasını her şeyin önüne koymuş⁴⁰⁶, 1982 Anayasası ve diğer hukuki düzenlemelerde, temel hak ve özgürlükler karşısına kutsal devleti koyan bir miras bırakmıştır⁴⁰⁷.

Devam eden süre içerisinde Türk-İslam sentezi ile milli hassasiyetlerin uyandırılması amaçlanmış⁴⁰⁸, laikliğin yeni yorumlarının geliştirilmesi, zorunlu din derslerinin yürürlüğe konulması, Yüksek Öğretim kurumunun açılması ve resmi

⁴⁰⁴ Gambetti, 2.

⁴⁰⁵ Ünlü, 44.

⁴⁰⁶ Tuncer Beyribey, Bir Yönetim Tekniği Olarak 12 Eylül Darbesi ve Terörist Öznenin İnşası, **Özlem Kaygusuz / Behlül Özkan** (der.), Devletin Güvenliği Adına Türkiye’de Milli Güvenlik Siyaseti, İletişim Yayınları, İstanbul 2023, 114, 120, 122.

⁴⁰⁷ **İsmet Akça**, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, Saha Dergisi, 2015, 48, **Diler Bulut**, 115-116, **Gambetti**, 2, **Hüsnü Öndül**, Geçmişle Yüzleşme: 12 Eylül Travmasını Aşmak, <https://www.ihd.org.tr/gecmisle-yuzlesme-12-eylul-travmasini-asmak/>, Erişim Tarihi: 17. 05. 2024

⁴⁰⁸ **Akça**, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 49, **Diler Bulut**, 115-116.

dil dışındaki dillerin yasaklanması gibi uygulamalara gidilmiştir⁴⁰⁹. Resmi dil vurgusu, etkisini toplumsal hayatta ve bunu sarmalayan ilişkilerde de göstermiştir. Barış Ünlü, Türkiye’de belli haklardan ve imtiyazlardan faydalanabilmek isteyen herkesin Türkçe konuşmasının, yazılı olmayan kurallar ile arandığından bahseder. Bunun arkasındaki sebep ise kişinin, “biz”e ait olan “görme, düşünme ve duyulanma” biçimlerine ancak “biz”e ait olan dili konuşarak sahip olabilesidir⁴¹⁰. Modern ulus-devletlerde yapılan tek dil vurgusunun arkasındaki sebeplerden birinin de zaten bu şekilde bir duygu denetiminin yapılması olduğu ileri sürülmektedir⁴¹¹.

27 Ekim 1983’te yayınlanan Olağanüstü Hal Kanunu ile, Milli Güvenlik Kurulu’nun görüşünü alarak cumhurbaşkanına olağanüstü hale karar verme yetkisi tanınmıştır⁴¹². Nitekim bu dönemde ileri sürülen argüman; Silahlı Kuvvetlerin başarısı ve sıkıyönetim sayesinde uygulanan sıkı kontrol ve takiplerin sonucunda terör tehdidinin, şimdilik ortadan kalktığı ancak tedbirin elden bırakıldığı, devletin güçsüzleştiği anlarda bu tehditin tekrar baş gösterebileceği olmuştur⁴¹³. Bu sayede istisnanın olağan durum haline gelmesine, korkunun egemen olmasına ve sürekli bir düşman tehdidiyle yaşamaya yönelik ilk adım atılmıştır. Hiç şüphesiz bu durum Türkiye’de devlet ideolojisinin devamı niteliği taşıyabilecek ve devletin bütünlüğü gerekçe gösterilerek gerçekleştirilen linçler bakımından etkili olmuştur.

Belki de bu sonuca ulaşmadan önce, Türkiye’de bu dönemlerde karşılaşmaya başlanan ve bundan sonra da hep karşılaşılabilecek olan güvenlik söyleminin ve “güvenlikleştirme”nin, devlet pratikleri ve şiddeti ile olan ilişkisi üzerinde durmak faydalı olacaktır. Bu anlaşıldıktan sonra toplumun bu söylemlere

⁴⁰⁹ Cenk Saraçoğlu, Tank Paletiyle Neoliberalizm, Gökhan Atılğan / Cenk Saraçoğlu / Ateş Uslu (edt.), Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat, Yordam Kitap, 4. Baskı, İstanbul 2022, 792, 793.

⁴¹⁰ Ünlü, 209.

⁴¹¹ Ann Laura Stoler, Affective States, David Nugent / Joan Vincent (edt.), A Companion to the Anthropology of Politics, Blackwell Publishing, 2007, 4-20. aktaran Ünlü, 209.

⁴¹² Olağanüstü Hal Kanunu, Kanun T: 25.10.1983, No: 2935, RG T: 27.10.1983, Sayı: 18204.

⁴¹³ Beyribey, 125.

ne şekilde karşılık verdiği ve linç eylemlerinde bu söylemlerin ne derece etkili olduğu daha iyi anlaşılabilir. Güvenlikleştirme, tartışılan konuların “olağanüstü önlemler gerektiren, olağan siyasi prosedürlerin sınırları dışındaki fiilleri meşru kılan varoluşsal tehditlermiş gibi” lanse edildiği, bir konuşma eylemidir⁴¹⁴. Paker de benzer şekilde, güvenliğin askeri ve teknik bir süreç olarak ele alınmaması gerektiğini, kültürel faktörlerin etkisindeki farklı aktörlerin her an yeniden kurguladığı sosyolojik bir süreç olarak düşünülmesi gerektiğini söyler.⁴¹⁵

Buna göre devlet, varlığına yönelen bir tehditle karşılaştığı durumda, kendisini korumak adına herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan hareket edebilecektir. Bu seferberlik halinde, hesap verilebilirliği mümkün kılan hukuk düzeni, devlete yönelen varoluşsal tehdidin gerektirdiği acil ve gerekli müdahaleler karşısında yalnızca bir ayak bağıdır⁴¹⁶. Yani devletin bekası bunu gerektirdiğinden ötürü hukuk bir kenara bırakılabilir. Bu sayede, güvenlikleştirme söylemleri, yöneticilerin istisnai yetkilerini ve toplum üzerinde uygulanan ciddi tedbirleri meşrulaştırmakla kalmaz, bu anlayışın bütün toplumda egemen olmasına da yol açar. Toplum uygulanan tedbirlerin ve tehdit algısının ne derece makul ve meşru olduğu konusunda rasyonel bir karar veremez hale gelir⁴¹⁷. Aynı zamanda kendini sürekli tehdit altında hissettiğinden ve güvenliğini devletin varlığına bağladığından, devletin tehlikeye girdiği durumlarda, yalnızca devletin değil kendisinin de hukuku bir kenara bırakabileceği konusunda kendisini telkin etmiş olur.

Bunun dışında 12 Eylül’e götüren sürecin arkasında komünizm tehdidinin olduğu inancıyla beraber, bu dönemde neoliberal ekonomi politikasına geçilmesi⁴¹⁸, linç eylemlerindeki artış bakımından bir diğer etken olarak

⁴¹⁴ **Alper Kaliber**, Rejimin İpliğini Pazara Çıkarmak: Türkiye’de Modüler Olağanüstü Hal Rejiminin İnşası ve Güvenlikleştirme, **Özlem Kaygusuz / Behlül Özkan** (der.), Devletin Güvenliği Adına Türkiye’de Milli Güvenlik Siyaseti, İletişim Yayınları, İstanbul 2023, 157.

⁴¹⁵ **Evren Balta Paker**, 407

⁴¹⁶ **Hülya Dinçer**, Kalıcı Olağanüstü Halin Yeni Cezasızlık Rejimi: Adaletin Yasa Eliyle İlgası, Ayrıntı Dergi, 1 Ağustos 2020, <https://ayrintidergi.com.tr/kalici-olaganustu-halin-yeni-cezasizlik-rejimi-adaletin-yasa-eliyle-ilgasi/> Erişim Tarihi: 12. 05. 2024

⁴¹⁷ **Kaliber**, 157, 165.

⁴¹⁸ **Akça**, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 48.

değerlendirilebilir. Neoliberal yönetimlerin karakteristik özellikleri arasında, rekabetçi piyasa ekonomisi ve belirli bir mesafeden işleyen, kısmen daha küçük bir hükümet vardır. Neoliberalizm, “resmi devlet aygıtının bir parçası olmayan ve işletme mantığıyla yönlendirilen özerk yönetim birimlerini oluşturarak, düzenleme ve tahakküm alanlarını çoğaltır⁴¹⁹.” Neoliberalizm aynı zamanda gelir grupları arasındaki açıklığı açarak mevcut eşitsizlikleri ve kamusal alandan dışlanmayı arttırdığı gibi⁴²⁰, geleneksel dayanışma ve yardımlaşma ağlarının da çözülmesine yol açar. Bu düzenin yol açtığı yıpranmalar, zaman zaman şiddet patlamalarının ortaya çıkmasında etkili olur⁴²¹.

Akça bu dönüşümün aynı zamanda devletin cezalandırma ve suç önleme pratiklerinde de bir dönüşümü ifade ettiğini belirtir. Bu dönüşümle birlikte, devlet suçun denetimini günlük yaşamın rutin akışına yedirir. Artık suç gerçekleşikten sonra değil, gerçekleşmeden önce “cezalandırılmaktadır”. Bu doğrultuda nüfus içerisindeki şüpheli gruplar belirlenir ve bu gruplar baştan suçlu kabul edilir, bu gruplara yönelik önleme faaliyetlerine girilir. Bu değişimin ve sürekli tehdit altında olduğumuz söyleminin etkileri, polis aygıtının faaliyetlerinde kendisini gösterdiği gibi⁴²², “suçlu” olduğu iddia edilen kişilere yönelik gerçekleşen linçlerde de kendisini göstermiştir. Bu algıya göre, “potansiyel suçlu” kabul edilen kişilerin, “biz”den olmayan, “Kürtler, solcular, Romanlar, transseksüeller”⁴²³ olması pek de şaşırtıcı değildir.

Türkiye’de, 1990’lı yıllarla beraber güvenlikleştirme pratiklerinde bir değişim meydana gelmiştir. Aslında bu yalnızca Türkiye’ye özgü bir durum değildir. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle beraber devletler, “ulusal güvenlik” siyasetlerinde daha yerel ve bölgesel yapılandırmalara gitmişlerdir⁴²⁴. Bu yıllarda

⁴¹⁹ **Akhik Gupta / Aradhana Sharma**, “Globalization and Postcolonial States”, *Current Anthropology*, Vol. 47, No. 2, 2006, 277.

⁴²⁰ **Akça**, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 49.

⁴²¹ **Gambetti**, 1,2, **Godoy**, When Justice is criminal, 630-633.

⁴²² **Akça**, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 53.

⁴²³ **Akça**, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 55.

⁴²⁴ **Evren Balta Parker**, 411.

Türkiye’de Kürt hareketinin yükselmesi ve PKK ile olan mücadele, düşman algısının “içimizdeki düşman”a dönüşmesine yol açmıştır. Parker bu dönüşümün yıkıcı olduğundan çünkü homojen olarak tahayyül edilen ulusun aslında mevcut olmadığını gösterdiğinden bahseder⁴²⁵.

“Toplumsal ve coğrafi” yapıları itibariyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde 1978’de ilan edilen sıkıyönetime, terör gerekçesiyle devam edilmiş, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği’nin kurulmasıyla olağanüstü hâl kurumsallaşmıştır⁴²⁶. Kurumsallaşma sonucunda, bölgenin bu şekilde sıkı tedbirlerle yönetilmesi sürekli ve normal hale gelmiştir⁴²⁷. Bu dönemde terörle mücadelede bir sıkıyönetim pratiği olarak sokağa çıkma yasakları, köy boşaltmaları, zorunlu göçler gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında devletin uyguladığı şiddet sonucunda kayıplar, faili meçhul cinayetler ve yargısız infazlar gibi ciddi insan hakları ihlalleri meydana gelmiştir⁴²⁸. Böylece halkın “güvenliği ve refahı” konusundaki genel menfaati için, “halkın” bir bölümünün sert uygulamalara maruz kalması gerektiği, devlet tarafından ifade edilmiştir⁴²⁹.

1985 yılında başlayan geçici köy koruculuğu sistemi, bölgede yaşayan halkın söz konusu çatışmada taraf olmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim koruculuk, “alan hakimiyeti” stratejisine geçildikten sonra, devletin “biz/onlar” ayrımını netleştirmesinde bir yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Parker resmi söylemin hiçbir zaman Kürtleri doğrudan bir grup olarak düşman ilan etmediğinden bahsetmekle birlikte, alanda görevli askerlerin kafasındaki düşmanın sınırlarının belirsizliğinden bahseder⁴³⁰. Köy koruculuğu sistemi, düşmanı belirlemek

⁴²⁵ Evren Balta Parker, 407, 410, 412.

⁴²⁶ Beyribey, 128.

⁴²⁷ Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, KHK T: 10/07/1987, No: 285, RG T: 14/07/1987, Beyribey, 128,130.

⁴²⁸ Human Rights Watch, Displaced and Disregarded: Turkey’s Failing Village Return Program, Vol. 14, No. 7, New York 2002, Evren Balta Parker, 417, Akça, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 49, Diler Bulut, 118-119.

⁴²⁹ Beyribey, 130, 131.

⁴³⁰ Evren Balta Parker, 418, “Alan hakimiyeti” sistemi için bkz. Evren Balta Parker, 417, 418, 419, 421, 422.

konusunda bir turnusol kâğıdı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Devlete destek olanlar “dost Kürtler” olarak nitelendirilirken, köy korucusu olmayı reddedenler PKK işbirlikçisi damgası yemiş ve “düşman Kürtler” olarak değerlendirilmiştir. Bu ayırmada koruculuğu kabul edenler devletin sunduğu avantajlara sahip olurken (normal kazancından yüksek bir maaş, özel sağlık hizmetleri, çeşitli sosyal gibi), reddedenler ise toprak kaybı, zorunlu göç ya da daha farklı hak ihlallerine uğramıştır⁴³¹. Bu sistemin uygulanmasının da etkisiyle, 90’lu yılların sonunda, Kürt kimliğinin tanımlanması konusunda değişikliğe gidilmiş ve Kürtlerin “biz”e dahil olup olmadığı sorgulanmaya başlamıştır⁴³². Bu doğrultuda devlet tarafından, PKK’nın içinde birçok Müslüman olmayan kişinin bulunduğu; uluslararası aktörlerin PKK hareketini destekledikleri ve bu yüzden de Türkiye’nin Kürtler’e yönelik sert tutumlarını eleştirdikleri ileri sürülmeye başlanmıştır. Bu sayede içimizden olan yabancılaştırılmış ve eskiden beri “biz”den olmayan Gayrimüslimler ve komünistlerin yanına, 1990’lı yıllarla beraber Kürtler de eklenmiştir⁴³³.

Aslında Paker’e göre tehdit algısı, Türkiye’nin egemen politik kültüründe, Osmanlı’nın dağılma döneminden beri hâkimdir ve Türkiye’de milliyetçiliğin kurucu öğelerinden biri olmuştur. Bu dönemlerden beri düşmanlara karşı uyanık olunması gerekliliği sıklıkla ifade edilmiştir⁴³⁴. Yani korku açısından yeni bir durum yoktur. Ancak yeni olan 11 Eylül saldırısının; terör söyleminin, “iç düşman” ve güvenlik vurgusunun ABD ile başlayıp, tüm dünyada etkili olmasına yol açmış olmasıdır⁴³⁵. Bu değişim sonucunda⁴³⁶ zor aygıtlarına verilen önem artmış, bir dizi

⁴³¹ Evren Balta Paker, 419, 418, 420.

⁴³² Evren Balta Paker, 463, 424.

⁴³³ Evren Balta Paker, 424, 425, 430., Akça, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 49., Diler Bulut, 119, Ayrıca Bkz. Ünlü.

⁴³⁴ Paker, 33.

⁴³⁵ Akça, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 53.

⁴³⁶ Bu süreç, Türkiye’de belli başlı olaylarla karakterize olmuştur. Bunlara örnek olarak; 2008 Ergenekon ve Balyoz davaları, 2010 anayasa referandumu, 2013 Gezi olayları, aşağıda üzerinde durulacak 15 Temmuz 2016’da gerçekleşen darbe girişimi ve darbe girişiminden sonra ilan edilen Olağanüstü Hal rejimi ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesi verilebilir.

yeni güvenlik stratejisi uygulamaya konulmuş ve korku kurumsallaşmıştır⁴³⁷. Siyasi suçlara daha ciddi cezalar uygulanmaya başlamış, polis kurumu güçlenmiş, devletin uyguladığı şiddetin sınırları bulanıklaşmış ve meşrulaşmıştır⁴³⁸.

Zaten 80 darbesinden sonra gerçekleşen güvenlikleştirme pratikleriyle birlikte, devletin varlığının tehlikeye girdiği durumlarda devletin, olağan yöntemlerin dışına çıkabileceği, toplum nezdinde de meşrulaştırılmaya başlanmıştı. Ancak 11 Eylül sonrasında bu yöntemler, olağan yönetim teknikleri haline gelmeye ve “iç düşman”lara uygulanmaya başlanmıştır. Beyribey’e göre, terörizm söylemi ve “nüfus kontrol teknolojileri” arasındaki ilişki gözden kaçırılmamalıdır. Bu açıdan, terörizm tarihsel süreç içerisinde kimi iktidarlar tarafından, meşruiyetlerini kaybetmeden, kendi düşüncelerine göre yönetmek ve muhalefeti bastırmak amacıyla kullanılmıştır⁴³⁹.

Bu dönemde artan “iç düşmanlar” korkusu, yalnızca ulusal güvenlik stratejileri ve ordu içerisinde bir değişime yol açmamış, toplumsal alanda da geri dönüşü olmayan kutuplaşmalara ve şiddete neden olmuştur⁴⁴⁰. 1990’da belirli bir bölge ile sınırlı kalan “iç düşman” korkusu, zorunlu göçlerle birlikte daha geniş alanlara yayılmıştır⁴⁴¹. Bu durum göç alan bölgelerde, ilerleyen zamanlarda linçlerin meydana gelmesinde de etkili olmuştur. Bunun sebebi hem “iç düşman” korkusunun topluma hâkim olması hem de göç eden kişilerin yerel halkın iş olanaklarını ellerinden aldığı ya da ücret standartının düşeceği inancıdır⁴⁴².

⁴³⁷ **Michael Dillon**, “Governing Terror: The State of Emergency of Biopolitical Emergence”, *International Political Sociology*, Vol.1, No.1, 7-28.

⁴³⁸ **Diler Bulut**, 119, 123, **Beyribey**, 115., **Akça**, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 54.

⁴³⁹ **Beyribey**, 114., **Akça**, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 53.

⁴⁴⁰ **Evren Balta Paker**, 431.

⁴⁴¹ **Diler Bulut**, 119, 122.

⁴⁴² **Gambetti**, 23, **Diler Bulut**, 130, 137, 138, **Baki**, 30, 31, 35. ABD’de gerçekleşen linçler bakımından benzer bir iddia için Bkz. **Susan Olzak**, “Labor unrest, Immigration, and Ethnic Conflict in Urban America, 1880-1914, *American Journal of Sociology*, Vol. 94, No. 6, 1989, 1304. Ayrıca Bkz. **Dilek Kurban / Deniz Yüksek / Ayşe Betül Çelik / Turgay Ünal / A. Tamer Aker**, Zorunlu Göçle Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, Tesev Yayınları, İstanbul 2008.

Benzer bir inanç, daha yakın bir tarihte Suriyeliler'in Türkiye'ye göç etmesi sonucunda da kendisini göstermiştir. Yapılan saha çalışmaları yerel halkın, Suriyeliler'in göç etmesinin işsizliğe ve ücretlerde bir düşüşe yol açtığına inandıklarını göstermektedir⁴⁴³. Ancak bu durumu, topluma hâkim olan iktidar ilişkilerine değinmeden değerlendirmek eksik olur. Bu tür ekonomik düşmanlık durumlarında, hâkim gruba mensup kapitalistler, farklı gruplara mensup işçi sınıfları arasında düşmanlığı destekler ve hatta zaman zaman kışkırtır⁴⁴⁴. Böylece farklı gruplara mensup işçi sınıfları arasında oluşabilecek bir koalisyon önlenmiş olur ve sistem, hâkim gruba mensup kapitalistlerin çıkarlarını tehdit etmeyecek şekilde sürdürülmeye devam eder⁴⁴⁵. Bulut'un, Radikal ve Milliyet gazetelerinin arşivlerinden ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın raporlarından yararlanarak, 2000-2014 arasındaki linç eylemlerini analiz ettiği araştırması, bu önermeleri destekleyecek şekilde linç eylemlerinin en çok yaşandığı illerin, en yoğun göç alan iller (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Bursa, Antalya) olduğunu ortaya koymaktadır⁴⁴⁶.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde oylarını giderek arttırarak birinci parti haline gelmiştir. Bunun sonucunda neoliberal politikalar ağırlaşmış, daha muhafazakâr bir yönetim dönemi başlamıştır⁴⁴⁷. Bu dönemde, çözüm ve Avrupa Birliği (AB) üyelik sürecinin, aynı zamanda AKP politikalarının da etkisiyle, ordunun siyasal hayattan uzaklaştırıldığı bir sivilleşme dönemine de adım atılmıştır. 2002-2005 yılları arasında hâkim olan AB uyum süreci, Kürt sorununda da şiddetsiz bir tavır takınılması sonucunu doğurmuştur⁴⁴⁸.

⁴⁴³ Küçükdoğru, 576, 577.

⁴⁴⁴ Edna Bonanich, "A theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market", American Sociological Review, Vol. 37, No. 5, 1972, 557.

⁴⁴⁵ Beck / Tolnay, 528.

⁴⁴⁶ Diler Bulut, 137, Candansayar, Cinnat Geçirmek Üzere Olan Kim? Ayrıca Bkz. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, Ankara 2006, Baki, 53, 54, 89.

⁴⁴⁷ Ülkü Doğanay, "AKP'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakarlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt. 62, Sayı. 1, 2007, 65-88.

⁴⁴⁸ Akça, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 49, 52.

Ancak 2005 yılına geçildiğinde, Kürtlerle başlatılan “barış süreci”, çok geçmeden rafa kaldırılmış, AB reform süreci yavaşlamış, Kürtlere yönelik daha devletçi-milliyetçi bir anlayış takınılmaya başlanmıştır⁴⁴⁹. Bunu takip eden dönemde, devletin izlediği politikayla paralel linçler, özellikle Kürtlere ve solculara yönelik linç eylemleri yoğun olarak meydana gelmeye başlamıştır⁴⁵⁰. Bu linçler, Gambetti ve Akça’ya göre, 2005 Nevruz kutlamaları sırasında bayrak yakma iddialarıyla başlamış, takip eden bir buçuk yıl içerisinde basında 30 kadar linç eylemine rastlanılmıştır⁴⁵¹.

6 Nisan 2005 ile 3 Eylül 2006 tarihleri arasında Kürtlere ve Kürt/PKK’lı sanılan kişilere yönelik gerçekleşen 20 linç olayını inceleyen Murat Parker, bu tarihlerde düşmana yönelik denetimde bir değişikliğe gidildiğini ortaya koyar. Bu denetim daha önce devletin yürütücü organlarıyla gerçekleştirilirken, artık linç eylemleri şeklinde gerçekleşmektedir⁴⁵². Yukarıda çizilmeye çalışılan çerçeveden de görüleceği gibi, 80 darbesinden bu yana devlet gerek yaptığı yasal değişikliklerle gerekse de güvenlikleştirme söylemleriyle kendi eliyle gerçekleştirdiği, zaman zaman şiddete varabilecek bir denetimi mümkün ve meşru kılmıştır. Ancak gerçekten de 2005 yılından sonra devletin ideolojisiyle paralel işleyen linçlerde bir artış meydana gelmiştir. Dolayısıyla bu noktada bu artışı mümkün kılan değişim nedir sorusunu sormak mantıklı olacaktır. Yalnız bu noktada bir parantez açmak gerekir. Aşağıda üzerinde durulacağı gibi, kuruluş döneminden beri, Türkiye’de devletin ideolojisiyle paralel linçlere rastlanmakta, devletin bu linçler üzerindeki etkisi tespit edilebilmektedir. Bu noktanın altının çizilmesi, çalışmada varılması planlanan sonuç bakımından da önemlidir. Bu noktada tespit edilmeye çalışılan yalnızca bu sayıdaki artışın nedenlerine ilişkindir. Nitekim Bulut da benzer şekilde, Türkiye’de siyasi linçlerin, yıllara göre artma eğiliminde olduğunu ifade eder⁴⁵³.

⁴⁴⁹ Diler Bulut, 125.

⁴⁵⁰ Akça, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 52., Diler Bulut, 125.

⁴⁵¹ Gambetti, 1, Diler Bulut, 125.

⁴⁵² Murat Parker, 33.

⁴⁵³ Diler Bulut, 138-139.

Paker, bu değişimin, belirli yasaların ve eylemlerin, Avrupa Birliği standartlarına uygun gerçekleşmesi gerekliliğinin, milliyetçi çevrelerce tehdit olarak algılanmasıyla bağlantılı olarak yorumlanabileceğinin üzerinde durur. Bunda artık devletin yürütme organı aracılığıyla gerekli mesajların verilemeyeceği korkusu hem de ana akım siyasetçiler ve ordu tarafından paylaşılan, AB'nin Türkiye'yi bölmek istediği inancı vardır. Yukarıda da görüldüğü gibi, PKK'nın uluslararası aktörlerin bir maşası olduğu söylemleri, 90'lı yıllardan beri devlet tarafından ileri sürülmekteydi. AB uyum sürecinde de bu söylem etkilerini sürdürmüştür. Paker, söz konusu gerginlikten Kürtlerin sorumlu tutulduğunun ve bu dönemde toplum nezdinde bütün muhalif kimliklerin Kürt kimliği altında birleştirildiğinin üzerinde durur⁴⁵⁴.

Bu dönemde halkta, “i düşmanlarla” mücadele ve “mutlak huzur” talebi ve bu mücadelenin ancak devleti bölme niyetinin ortadan kalkacağı “yoğun bir homojenizasyon” ile gerçekleşeceği inancı vardır. Paker, AB uyum süreci sonucunda gerçekleşen yasal değişiklikler sonucunda artık devlet eliyle “homojenizasyon”un gerekleşemeyeceğinin kabul edildiği, dolayısıyla devletin bu görevi “topluma” bıraktığından bahseder. Ancak devlet, bu şiddet olaylarının iç savaşa doğru evrilmesini istemez, bir nevi kontrolün hala kendisinde olduğunu hissettirmek de ister. Amaçlanan yalnızca “onlar” a bir mesaj verilmesidir⁴⁵⁵.

Bu tespit ile, çalışmada varılması amaçlanan sonuç bakımından önemli bir eşik aşılmış olur. Gerçekten de devletin bu süre içerisinde hem yasal düzenlemelerin hem de güvenlik söylemlerinin mümkün kıldığı daha sert önlemlerin devlet eliyle uygulandığı döneme kıyasla, eli kolu bağlanmışır. Ancak bunu yalnızca yasal ereve bakımından dşunmemek ve meşruiyet bakımından da ele almak gerekir. Nitekim devlet; yukarıda üzerinde durulduğu gibi, modern devletin günümüzdeki görünümlerinden olan, Anayasamıza da 1961 yılıyla

⁴⁵⁴ Murat Paker, 33

⁴⁵⁵ Murat Paker, 33, 34., Gökalp, 113-114.

giren⁴⁵⁶, hukuk devleti olma iddiasının dışında, bu yıllarda demokratik bir açılım yapma hedefiyle, kendisini hem halkın hem de uluslararası aktörlerin gözünde insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olarak meşrulaştırmıştır⁴⁵⁷. Bu sebeple şiddet içeren eylemlerin devlet eliyle yapılması, bu meşruluğu kaybetme ve dolayısıyla devletin varlığının riske girmesi sonucunu doğurmaktadır. Ancak bir yandan, kuruluştan beri var olan ancak yukarıda çerçevesi çizilmeye çalışılan süreçte git gide güçlenen, “biz”den olmayandan gelen bir tehdit algısı ve bunun devamı olarak da güvenlik arayışı hem devlette hem de halkta mevcuttur. Devlet, insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olma iddiasındayken bu tehdidi kendi organları aracılığıyla, meşruiyetini kaybetmeden bertaraf edememekte, dolayısıyla meşru şiddet tekeli topluma kullandırmaktadır.

Gambetti aynı tarihlerde Batı’da da vigilantism vakalarının ve güvenlik gerekçeli şiddetin arttığına altını çizer. Bu tarihlerde Türkiye’de meydana gelen linçler ve 11 Eylül sonrasında ABD’de başlayan bayrak furyası ve Campus Watch gibi pratikler arasında benzerlik kurulabilir. Bu olguların ortak noktasını muhalif söylemlerin bastırılması oluşturur⁴⁵⁸. Bu durum gerçekten de devletin yanında yer alan linç eylemlerindeki artışın, yalnızca ulusal dinamiklerle, 11 Eylül sonrası hâkim olan güvenlik vurgusunu dikkate almayan bir bakış açısıyla açıklanamayacağını gösterir.

Türkiye’de 2010’lu yıllarla beraber, şiddetin daha çok ve şiddete karşı uygulanan tedbirlerin daha sert olduğu bir rejime geçiş yapılmıştır⁴⁵⁹. 2013 yılında Gezi Parkı eylemleri yaşanmış⁴⁶⁰, 2015 yılında çok sayıda terörist saldırı gerçekleşmiştir. Aynı zamanda bu yılda, çözüm süreci sona erdirilmiştir. Ayrıca bu

⁴⁵⁶ 1961 Anayasası, Kanun T: 09. 07. 1961, No: 334.

⁴⁵⁷ Doğanay, 62, 66.

⁴⁵⁸ Gambetti, 1.

⁴⁵⁹ Bu dönemde Kürtlere yönelik şiddet eylemlerine rastlandığı gibi, 2013 yılında Gezi Parkı eylemlerinden sonra gerçekleşen linçler ve 2015 yılındaki terörist saldırılar ve Ankara Garı katliamı, şiddetin bu döneme hakimiyetini gösterir niteliktedir. Diler Bulut, 125-126.

⁴⁶⁰ Yaşananlar için bkz. <https://www.ihd.org.tr/gezi-park-direnii-ve-sonrasinda-yaananlara-likin-deerlendirme-raporu/> Erişim Tarihi: 19. 05. 2024

dönemde önemli bir toplumsal gelişme daha yaşanmıştır. Türkiye, 2011 yılında Suriyelilere “açık kapı politikası” uygulamaya başlamış⁴⁶¹, 2014 yılında ise dünyada en fazla sığınmacı ağırlayan ülke olmuştur⁴⁶².

15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi ve sonrasında hâkim olan ortam, yine çok fazla şiddet ve özellikle de linç olayına yol açmıştır⁴⁶³. Darbe girişiminden sonraki birkaç günde, darbe girişimiyle ve FETÖ örgütüyle bağlantılı olduğu söylenen, İçişleri Bakanlığının verilerine göre, 8.113 kişi tutuklanmıştır⁴⁶⁴.

21 Temmuz 2016 tarihinde üç ay boyunca geçerli olacağı belirtilen Olağanüstü Hal ilan edilmiş ancak Olağanüstü hal (“OHAL”) iki yıl sürmüştür. Bu dönemde 37 adet Kanun Hükmünde Kararname (“KHK”) çıkarılmış, KHK’larla milli güvenliğe yönelik tehditlerin bertaraf edilmesinin amaçlandığı tedbirlerin düzenlendiği belirtilmiştir⁴⁶⁵. Çıkarılan KHK’larla, FETÖ ve güvenlik dışında; ekonomi, kamu personellerinin göreve alımı, eğitim, sağlık gibi birçok alanda düzenleme yapılmış, çeşitli medya kuruluşları ve sivil toplum örgütleri kapatılmıştır⁴⁶⁶. Dolayısıyla Anayasa’ya göre, OHAL’in kapsamı ve süresiyle ilgili olması gereken KHK’ların içeriği, devletin “milli güvenlik tehdidi” olarak algıladığı her durumu kapsayacak şekilde genişletilmiştir⁴⁶⁷.

Bu çalışma bakımından önem arz eden bir diğer konu ise, darbe teşebbüsünden sonra kabul edilen 667 ve 668 sayılı KHK’lardır. Bu KHK’lar, darbe

⁴⁶¹ **Küçükdoğan**, 562, 569.

⁴⁶² **Ali Kemal Nurdoğan / Ali İhsan Burak Dur / Mustafa Öztürk**, “Türkiye’nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri”, *İş ve Hayat*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2017, 228.

⁴⁶³ Hava Harp Okulu öğrencisi M.T., 15 Temmuz darbe girişimi sırasında, o zamanki adıyla Boğaziçi Köprüsü’nde linç edilerek öldürülmüştür. Otopsi tutanağında ölüm nedeni, “vücutta yaygın darp, kesici delici alet yaraları ile boyun baskısı ve ağız burun kapanmasına bağlı boğulma” olarak belirtilmiştir. <https://www.diken.com.tr/gerekce-darbeyi-bastiran-sivillere-ceza-muafiyetli-linc-edilen-harbiyelinin-katillerine-takipsizlik/> 27.04.2024.

⁴⁶⁴ **Kaliber**, 156.

⁴⁶⁵ Olağanüstü Hal Kapsamında Kamu Personeline İlişkin Alınan Tedbirlere Dair Kanun Hükmünde Kararname, Karar T: 01. 09. 2016, Sayı: 29818

⁴⁶⁶ Bkz. **İsmet Akça / Süreyya Algül / Hülya Dinçer / Erhan Keleşoğlu / Barış Alp Özden**, *Olağanlaşan OHAL: KHK’larının Yasal Mevzuat Üzerindeki Etkileri*, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul 2018.

⁴⁶⁷ **Kaliber**, 157.

teşebbüsü ve terör eylemlerinin bastırılmasında karar ve görev alan kişilerin, bu kapsamdaki fiillerinden dolayı idari, mali ve cezai sorumluluklarının olmayacağını düzenlemektedir. Söz konusu KHK'lar, TBMM tarafından onaylanarak olağan düzene de aktarılmıştır. Uygun bulma kanunlarından olan 6755 sayılı kanunun, sorumluluğu düzenleyen maddesi, “15/07/2016 tarihinde gerçekleşen darbe teşebbüsü ve terör eylemleri ile bunların devamı niteliğindeki eylemlerin bastırılması kapsamında karar alan, karar veya tedbirleri icra eden, her türlü adli ve idari önlemler kapsamında görev alan kişiler” in; idari, mali ve cezai sorumluluğu olmayacağını düzenlemektedir. Burada ilginç olan ise, 2017 yılında, maddenin kapsamının “resmi bir sıfat taşıyıp taşımadıklarına veya resmi bir görevi yerine getirip getirmediğine bakılmaksızın” denilmek suretiyle, sivilleri de kapsayacak şekilde genişletilmesidir.

Söz konusu fıkra ile birlikte, Türkiye tarihinde ilk kez sivilleri kapsayan bir sorumsuzluk düzenlemesi yapılmıştır⁴⁶⁸. İfadede anılan “darbe teşebbüsünün ve terör eylemlerinin devamı niteliğindeki eylemler” ile kastedilenin ne olduğu ne zamana kadar gerçekleştirilen fiillerin bu kapsamda sayılacağı ve hangi organın bu konuda bir karar mercii teşkil edeceği belirsizdir. Her şeyden önce, yukarıda da belirtildiği gibi terörizm söylemi, tarihsel süreç içerisinde bazı iktidarların kendi düşüncelerini dayatabilmesini ve bunu yaparken de meşruiyetlerini kaybetmemelerini sağlamıştır. Dolayısıyla maddede bu şekilde bir belirsizliğin yer alması başlı başına bir risktir. Ancak bu düzenlemenin linç eylemleri bakımından önemi ve getirdiği tehlike, aşağıda verilen örneklerde de görüleceği üzere, lincin Türkiye’de çoğunlukla “bölücü” olduğu iddia edilen kişilere yöneldiği göz önünde bulundurulduğunda açıktır. Ayrıca muhalif hareketlerin “terörist” olarak damgalanması⁴⁶⁹, Türkiye’de sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Dolayısıyla söz konusu düzenleme, birçok hukukçu tarafından linci cezasız bırakan ve meşrulaştıran bir düzenleme olarak değerlendirilmiştir⁴⁷⁰.

⁴⁶⁸ Dinçer.

⁴⁶⁹ Dinçer.

⁴⁷⁰ Bora, 8.

Aşağıda da üzerinde durulacağı gibi siyasal iktidarların işleyişleri çoğu zaman, toplum için bir bilgisizlik hali yaratarak ve örtbas ederek gerçekleşir. Nitekim güç ve imtiyaz ilişkilerinin açığa çıkması, siyasal iktidarlara meşruluklarını kaybettirerek itaati zorlaştırır. Ancak Chatterjee'nin de belirttiği gibi, siyasal iktidar kriz hallerinde, tıpkı Türkiye'de darbe teşebbüsü örneğinde olduğu gibi, yukarıdaki gibi yasal düzenlemelerle gerçek doğasını ortaya koyabilir⁴⁷¹. Buna göre, “devletin bütünlüğünün” gerektirdiği durumlarda devlet dışında bir organın tehdit yaratan kişilere yönelik şiddet eylemlerine başvurmasının gerekli ve kabul edilebilir görüldüğü, gözler önüne serilmiş olur. Bora da benzer şekilde, bu düzenlemenin lincin devlet tarafından, bir “kriz idaresi yöntemi” olarak kullandığını teyit ettiğini belirtir⁴⁷².

2017 yılında yapılan referandum sonucunda cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmiş ve cumhurbaşkanı, çok geniş yaşama ve yürütme yetkilerinin dışında, yargı üzerinde de önemli kontrol imkanlarına sahip olmuş, hukuki denetimden büyük ölçüde arındırılmıştır⁴⁷³. Alper Kaliber, Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nde, yürütmenin olağanüstü dönemde kendisine tanınan yetkileri sürdürdüğünü ileri sürer. OHAL KHK'larının yerini alan cumhurbaşkanı kararnameleri, hukuki ve siyasi düzende normal olarak algılanmaya başlanmışlardır. Bu sayede yürütmenin hem hukuk devleti ilkesi sayesinde, en azından şekli olarak, bir meşruiyet elde etmesi hem de istisnai tedbirlere başvurabilmesi mümkün hale gelmiştir. Yani aslında iki rejim türünün birbirinin içine geçmesi sayesinde, birbirlerinin zayıflıklarını kapatan daha güçlü bir sistem oluşturulmuştur⁴⁷⁴. Böylece Türkiye'de de egemenliği taçlanan güvenlik söylemi sayesinde, olağanüstü halin olağan durum

⁴⁷¹ **Moyukh Chatterjee**, “The Impunity Effect: Majoritarian Rule, Everyday Legality, and State Formation in India”, *American Ethnologist*, Vol. 44, No. 1, 128 aktaran **Dinçer**,

⁴⁷² **Bora**, 10.

⁴⁷³ **Dinçer**, Ayrıca Bkz. **Ece Göztepe**, “The permanency of the state of emergency in Turkey: The rise of a constituent power or only a new quality of the state”, *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, Vol. 28, 2018, 521-534.

⁴⁷⁴ **Kaliber**, 158, 159.

haline geldiği⁴⁷⁵ ve insan haklarının aşıldığı bir düzene geçiş sağlanmıştır⁴⁷⁶. Bu tarihten sonra “devletin varlığını korumak amacıyla” gerçekleşen linçleri, bu perspektiften incelemek gerekecektir.

2.2.1.2. “Savaş Sonrası Şiddet” ile Linç Olgusunu Açıklamaya Çalışmak

Siyaset biliminde mevcut olan “savaş sonrası şiddet” olarak adlandırdığımız olgu salt iç dinamikler ve Türkiye’nin geçmişi ile linç olgusunu açıklamanın yeterli olmadığını bize gösterir. Bu olgu aynı zamanda bize, devletin şiddet kültürünün yerleşmesinde yer alarak linç eylemlerinde nasıl etkili olabileceğini göstermektedir⁴⁷⁷.

Steenkamp, uzun süren şiddetli çatışma döneminin, barış anlaşmaları imzalandıktan ve şiddetli siyasi çatışma sona erdikten sonra bile, şiddetin toplumsal olarak meşru kabul edildiği bir “şiddet kültürüne” yol açtığını ileri sürer⁴⁷⁸. Kuzey İrlanda, Sri Lanka, Güney Afrika, Guatemala bu olguya rastlayabileceğimiz ülkelerdir⁴⁷⁹.

Şiddet kültürü, “başka bir kişiyle olan herhangi bir çatışmayı veya ilişkiyi çözmek için şiddet kullanılmasına izin veren, bunu mümkün kılan ve hatta teşvik eden normlar, değerler ve tutumlar sistemi” olarak tanımlanmaktadır⁴⁸⁰. Şiddet, sıklıkla toplumsal sorunları çözmek için başvurulmuş bir yöntem haline gelir ve iktidar kazanmanın meşru bir yolu olarak kabul edilmeye başlanır⁴⁸¹. Bunun en açık sonuçlarından biri de galeyanlar ve linç girişimleridir⁴⁸².

⁴⁷⁵ Diler Bulut, 127, Kaliber, 158, 159. Kaliber aslında bu noktada norm/istisna ikiliğinden yola çıkarak, istisnanın norm haline geldiği kanısının yanlış bir kanı olduğu, dünyada esas hâkim hale gelenin, norm ve istisnanın birlikte var olduğu modüler OHAL rejimleri olduğu itirazını yapar.

⁴⁷⁶ Akça, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, 53.

⁴⁷⁷ Gambetti, 3.

⁴⁷⁸ Steenkamp, 253.

⁴⁷⁹ Gambetti, 3,5.

⁴⁸⁰ Steenkamp, 254.

⁴⁸¹ Steenkamp, 254.

⁴⁸² Gambetti, 3.

Steenkamp'e göre, bireysel şiddet davranışına yol açan, onu meşrulaştıran, daha geniş makro süreçlerdir. Bu analiz, 2.2. "Homojen Bir Toplum Yaratma Aracı Olarak Linç" alt başlığında ileri sürülmek istenen savı onaylar niteliktedir. Buna göre çeşitli devlet aygıtlarının eylemleri, toplumda şiddet içeren norm ve değerlerinin gelişmesi konusunda teşvik edici olabilir. Şiddetin resmi kullanımı buna bir örnek olarak verilebilir. Çatışma sırasında devletin barış zamanında yasadışı olarak kabul edilecek olan öldürme eylemine ilişkin yasağı, tersine çevrilir⁴⁸³. Archer ve Gartner'ın çalışması da göstermektedir ki, çatışma sırasında devlet tarafından onaylanan şiddet kullanımının olduğu toplumlarda, siviller şiddet kullanımına yönelik olumlu tutum geliştirmeye başlarlar⁴⁸⁴. Çatışma sırasında şiddetin özellikle sivillerin gözünde bu şekilde meşrulaştırılması, savaş sonrası dönemde de mevcudiyetini gösterir. Savaş öncesi ve savaş sonrası suç istatistiklerinin karşılaştırılması, bu durumu kanıtlar. Böylece resmi şiddet eylemlerinin, bireylerin özel eylemlerini motive edebileceği gözler önüne serilmiş olur⁴⁸⁵. Bu durumun bu çalışmada çizilen çerçeve ile sınırlı örneklerine, 80 darbesi sonrası dönemde ve 90'lı yıllarda gerçekleşen uygulamalarda rastlanılmaktadır.

Ancak çatışma dönemi şiddet kullanımı, şiddetin bireysel düzeyde meşrulaştırılmasını sağlayan tek neden değildir. Her şeyden önce devletin çatışma sırasındaki hatta kimi zaman barış döneminde de devam eden hukuk dışı eylemleri, sivillerin gözünde aşırı güç kullanımının sosyal problemlerin çözümünde ve düzenin sağlanmasında bir yöntem olarak meşru kabul edilmesine yol açar⁴⁸⁶. Susurluk skandalının açığa çıkardığı ilişkiler, buna örnek olarak verilebilir.

Devletler, tehditlere karşı gelmek için toplumun her bölümüne sızmadığı durumda, toplumun bir bölümünü, onlara askeri ve silahlı görevler vermek yoluyla, iç güvenliğin sağlanması için görevlendirebilir. Buna örnek olarak, Güney

⁴⁸³ Steenkamp, 255.

⁴⁸⁴ Dane Archer / Rosemary Gartner, "Violent acts and violent times: a comparative approach to postwar homicide rates", American Sociological Review, Vol. 41, No. 6, 937-963.

⁴⁸⁵ Steenkamp, 258.

⁴⁸⁶ Steenkamp, 254.

Afrika’da apartheid hükümetinin, isyancılarla olan mücadelede yardımcı olmaları adına kırsal bölgedeki beyaz çiftçileri silahlandırması verilebilir. Böylece devlet, Steenkamp’ın deyimiyle, topluluklara, şiddeti kendilerinin kullanmalarının takdire şayan olduğunu öğretir ve bir yandan da bu şiddetin uygulanması konusunda çok az rehberlik ve denetim sağlar. Bu durum, Güney Afrika’da eşi benzeri görülmemiş bir şiddet kültürüne yol açmıştır. Bunun sonucunda şiddet, güç ilişkilerini ortaya koyan bir olgu ve hayatta kalma biçimi olarak toplum tarafından benimsenmiştir⁴⁸⁷. Türkiye’de uygulanan köy koruculuğu sistemi de bu açıdan bir örnek olarak verilebilir ve korucuların yol açtığı insan hakları ihlallerine ilişkin İnsan Hakları Derneği’nin 2009 yılındaki özel raporu incelenebilir⁴⁸⁸.

Çatışma halindeki devletler, halktan çeşitli fedakarlıklar beklerler. Bu fedakarlıkları elde etmek amacıyla, toplumun kültürünü ve kimliğini şiddet pratikleri etrafında şekillendirebilmek için, devletin kuruluş aşamasındaki şiddet kullanımlarını yüceltmeye başlarlar⁴⁸⁹. Geçmişteki şiddet olayları, grup bağlarını ve kimliklerini sağlamlaştıran zaferler olarak kutlanır. Devletlerin uyguladığı şiddeti meşrulaştırmak için kolektif tarihsel hafızayı bu şekilde manipüle etmeleri, şiddet kullanımını destekleyen değer ve normları beslemektedir⁴⁹⁰. Yukarıda bu durumu örnekler biçimde, Türkiye bakımından şiddet altyapısı içeren söylem ve pratiklerin devamlılığının üzerinde durulmuş, geçmişten beri şiddet içeren olayların bir kahramanlık nedeni olarak kutlandığından bahsedilmiştir.

Steenkamp’e göre devletler, şiddet kültürüne esas olarak üç şekilde katkıda bulunurlar: birincisi, şiddete potansiyel olarak elverişli mevcut sosyoekonomik yapısal koşulları değiştirmeyerek; ikincisi bireysel şiddet kullanımı konusunda etkili bir caydırıcılık sağlamayarak; üçüncüsü ise şiddet örneği oluşturarak ve şiddete sembolik bir meşruiyet kazandırarak⁴⁹¹.

⁴⁸⁷ Steenkamp, 258, 259.

⁴⁸⁸ https://www.ihd.org.tr/images/pdf/ocak_1990_mart_2009_koy_koruculari_ozel_raporu.pdf

Erişim Tarihi: 18. 05. 2024

⁴⁸⁹ Gambetti, 7.

⁴⁹⁰ Steenkamp, 260.

⁴⁹¹ Steenkamp, 261.

Gambetti, 2000’li yılların Türkiye bakımından çatışma sonrası toplumsal düzen olarak ele alınabileceğini ileri sürer. Gökalp de bu argümanı destekleyecek şekilde, kolektif hafızalarımızın, Osmanlı’nın son dönemlerinde gerçekleşen Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, neredeyse on yılda bir gerçekleşen darbeler ve PKK ile mücadeleden etkilendiğini ve şiddet kültürü argümanının, tıpkı Gambetti’nin ileri sürdüğü gibi kullanılabileceğini ileri sürer. Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi, özellikle 2000’li yıllardan sonra şiddet olaylarında ve özellikle linçlerde bir artış meydana gelmiştir. Çatışma sırasında meşru kabul edilen şiddet, çatışma sonrası bireysel yaşamlara yayılmıştır⁴⁹². Bu tür uzun süren çatışma dönemlerinde kullanılan savaş dili⁴⁹³ ve yukarıda üzerinde durulan güvenlik söylemleri, toplumun üyeleri arasındaki güveni aşındırdığı gibi korkuyu da hâkim duygu haline getirir. Bu durum sosyal ve beşerî sermayede sistematik bir çöküşe yol açar. Çatışma sonrası dönemlerde devletler, toplumun fiziksel yapısının düzeltilmesi için daha çok uğraşırken, sosyal ve beşerî sermayenin onarılması konusunda pek çaba göstermezler. Bu konudaki eksiklikler, mikro düzeyde şiddet kullanımını daha yaygın hale getirir⁴⁹⁴. Bu dönemden sonra ortaya çıkan linçlerde gerçekten de bu onarım eksikliğine rastlanılmaktadır. Ekonomik koşullarda iyileştirilmemeye gidilmemesi ve toplumun bir kesimi ile terör arasında ilişki kurulması, yukarıda üzerinde durulduğu gibi, göç alan bölgelerde meydana gelen linçlerde etkisini göstermiştir.

2.2.1.3. Toplum Sözleşmesi ve Linç

Türkiye’de kitlenin neden linç eylemlerinde bulunduğu ve devletin buna olan katkısı incelenirken, sözleşme kavramı ve Ünlü’nün çizdiği “Türklük Sözleşmesi” teorisi üzerinden gitmek yol gösterici olabilir.

⁴⁹² Gökalp, 117.

⁴⁹³ Bora, 40.

⁴⁹⁴ Steenkamp, 260.

Carole Pateman'ın The Sexual Contract⁴⁹⁵ (Cinsel Sözleşme) isimli kitabından esinlenerek, C. Mills'in inşa ettiği The Racial Contract⁴⁹⁶ (Irksal Sözleşme) kavramı, devletlerin kurulurken ve işlerken, Irksal Sözleşme'yi temel aldığı ileri sürer. Söz konusu sözleşme beyazların aralarında vardığı formel ve formel olmayan kabuller bütününden oluşmaktadır. Bu aynı zamanda bireylerin davranışlarını şekillendiren, onlar için iyiyi ve kötüyü belirleyen, kimlere kötülük yapıldığında bunun önemsenmemesi gerektiğini ortaya koyan bir sözleşmedir. Bireyler bu sözleşme sayesinde, ırkçı eylemlerini, arkalarına devletin ve dini otoritelerin desteğini aldıkları gerekçesiyle meşrulaştırırlar. Melissa Steyn'e göre "Bilgisizlik Sözleşmesi", Irksal Sözleşme'nin bir alt sözleşmesidir. Buna göre beyazlar, yukarıda açıklandığı şekilde, imtiyazlarını kaybetmemek adına, ırksal meselelerle ilgili bilgisizliklerini korumaya çalışırlar⁴⁹⁷.

Ünlü, beyazlık çalışmalarından ve yukarıda anılan sözleşme teorilerinden faydalanarak, Türkiye bağlamına özgü alternatif bir sözleşme fikri geliştirir ve buna "Türklük Sözleşmesi" adını verir. Aynı ismi taşıyan eserinde bu sözleşmeye giden tarihsel süreci anlatır. Bu sözleşme ile devlet kendisini ve toplumu inşa ederken, toplum içerisinde uyulması gereken kuralları gösterir, Türkiye'de kimlere imtiyaz dağıtılıp kimlere dağıtılmadığını ortaya koyar⁴⁹⁸. Ünlü, Sözleşme'nin koruması altında olabilmek için aranan "Türklüğün" doğuştan Türk olmayan her Müslüman'ın karar vererek geçebileceği bir dil, duygu ve bilgi dünyası olduğunu ancak Müslümanlığın doğuştan olmasının arandığını belirtir⁴⁹⁹.

⁴⁹⁵ **Carole Pateman**, The Sexual Contract, Stanford University Press, 1988. "Pateman'a göre, toplumsal sözleşmelerde kurulduğu söylenen modern sivil toplum aynı zamanda kadınların bedeni üzerinde erkeklere hak ve iktidar veren bir patriarkal düzendir, bu anlamda toplumsal sözleşme sadece erkeklerin bir araya gelip "imzaladığı" cinsel bir sözleşmedir. İlk cinsel sözleşmenin eşitsizliği, sonradan kendisini kurumların işleyişinde, iş ve evlilik sözleşmelerinde de üretmiştir." **Ünlü**, 55.

⁴⁹⁶ **Charles W. Mills**, The Racial Contract, Cornell University Press, 1997.

⁴⁹⁷ **Melissa Steyn**, The Ignorance Contract: Recollections of Apartheid Childhoods and the Construction of Epistemologies of Ignorance, Identities: Global Studies in Culture and Power, Vol. 19, No. 1, 2012, 8-25. aktaran **Ünlü**, 59-60.

⁴⁹⁸ **Ünlü**, 14, 96, 171.

⁴⁹⁹ **Ünlü**, 164.

Ünlü, Türk olarak değerlendirilmek için Müslüman olmanın gerektiğinin açıklığa kavuşturulabilmesi için ilk olarak 1924 Anayasası Ercümeni’nde geçen tartışmaları örnek olarak verir. “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın (Türk)ıtlak olunur” ibaresi milletvekillerinin itirazlarıyla karşılaşmış, Müslüman olmayanların Türk sayılmayacağı ileri sürülmüştür. Bunun sonucunda 88. madde, “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın *vatandaşlık itibariyle* (Türk) ıtlak olunur.” olarak kabul edilmiştir. Bunun sonucunda Türklük, Mesut Yeğen’in ifadesiyle “yurttaş-olarak Türklük” ve “yurttaşlıktan fazla bir durum olarak Türkler” olarak derecelendirilmiştir⁵⁰⁰. Bu algının, 1924’ten beri geçerliliğini sürdürdüğü ve linç eylemleri bakımından ne derece etkili olduğu, bir sonraki alt başlıkta yapılan “sözde vatandaş” tartışmalarında görülecektir.

Ünlü’nün verdiği bir diğer örnek ise 30 Nisan 1923’te imzalanan Türk-Yunan Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokoldür. Ünlü, bu protokolün kimlerin Türk sayılıp kimlerin sayılmayacağını gösterdiğini ileri sürer. Buna göre, “Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine girişilecektir⁵⁰¹.” Ünlü bu durumun, Yunanistanlı bir kişinin Yunanca konuşsa ve etnik olarak Yunan olsa bile, yalnızca Müslüman olduğu için Türk kabul edileceğini, aynı şekilde Türkçe konuşan ve etnik olarak Türk olan birinin de Hristiyan olduğu için Yunan kabul edileceğini ortaya koyduğunu belirtir⁵⁰². Böylece eski zamanlardan beri hem halkta hem de merkezde mevcut olan Müslüman olmayanlara güvenilemeyeceği inancı, Kurtuluş Savaşı’nda artarak varlığını sürdürmüş, kuruluş aşamasındaki devletin ideolojisinde yerini almış⁵⁰³ ve Müslüman olmayanlara karşı gerçekleşen linç eylemlerinde etkisini göstermiştir. Nitekim linç eylemlerinin tetikleyicisi olan suç şüphesinin, Müslüman olmayanlara karşı geliştirilmesi, daha kolay bir hal almıştır.

⁵⁰⁰ Mesut Yeğen, Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, 72-73.

⁵⁰¹ İoannis N. Grigoriadis, Kutsal Sentez: Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşlamak, (Çev: İdil Çetin), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, 133.

⁵⁰² Ünlü, 167.

⁵⁰³ Ünlü, 169.

Türklük Sözleşmesi sayesinde, Türkler ve Türkleşebilenler, dışarıda bırakılanlara kıyasla güven duygusu ve imtiyaz beklentisi ile yaşayabileceklerdir⁵⁰⁴. Rousseau'ya göre, zaten toplum üyeleri arasındaki temel bağı, bütün üyelerin farklı farklı olan menfaatlerinin uzlaştığı ortak nokta oluşturur. Toplum da bu ortak nokta üzerinde yürütülmelidir⁵⁰⁵. Ünlü, koyduğu kurallara uyulduğu durumda⁵⁰⁶, devletin, sözleşme kapsamındaki kişilerin can ve mal güvenliğini sağlayacağını, bunun dışında sözleşme kapsamındaki kişileri maddi ve manevi imtiyazlar ve haklarla donatacağını belirtir. Bu noktada ortak çıkarlar, can ve mal güvenliğinin dışında, sözleşmenin koruması altında olmanın sağladığı psikolojik üstünlük, toplumsal hiyerarşide yükselebileme imkanıdır⁵⁰⁷.

Ünlü, sözleşmenin yazılı kurallardan çok “yazılı olmayan kurallarla, kurumların yapılanmasıyla, fiili uygulamalarla, gündelik alışkanlıklarla, bilgilenmeme ve duygulanmama stratejileriyle” çalıştığını belirtir. Sözleşmeye uyanlar çeşitli davranışlarla ödüllendirileceği gibi, uymayanlar da cezalandırılır⁵⁰⁸. Bu bölümde devletin resmî ideolojisinin anlaşılması bakımından aydınlatıcı olabilecek Ünlü'nün teorisi, özetlenerek aktarılmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümdeki örnekler üzerinden, Türkiye'deki linç olaylarının, “Türklük Sözleşmesi'nin yazılı olmayan bir işleyişi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusu da cevaplanmaya çalışılacaktır.

⁵⁰⁴ Ünlü, 164, 173, 176.

⁵⁰⁵ Jean-Jacques Rousseau, Toplum Sözleşmesi, İş Bankası Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012, 23.

⁵⁰⁶ Ünlü'nün Türklük Sözleşmesi teorisine göre, sözleşmenin birinci maddesi, “Türkiye’de imtiyazlı ve güvenli yaşayabilmek, toplumsal hiyerarşide üst katmanlara çıkabilmek ya da çıkabilme potansiyelini sürdürebilmek için Müslüman (“Asıl olarak Sünnilik anlamına gelmektedir.”) ve Türk olmak gerekmektedir “dir. İkinci madde “Osmanlı ve Türkiye’de Gayrimüslimlere yapılanlar hakkında doğruyu söylemek, bu gruplarla duygudaşlık kurmak ve bu gruplar lehine siyaset yapmak kesinlikle yasaktır” iken, üçüncü madde “Türkleşmeye direnen Müslüman gruplara, özellikle de buna kararlı ve güçlü bir şekilde direnebilmiş Kürtlere yapılanlar hakkında doğruyu söylemek, onlarla duygudaşlık kurmak ve onlar lehine siyaset yapmak kesinlikle yasaktır.” Ünlü, 14, 15.

⁵⁰⁷ Ünlü, 174.

⁵⁰⁸ Ünlü, 167.

2.2.2. “Devlet” Gibi Davranan Halk

Bu bölümde Türkiye’de gerçekleşen linçlerin, çalışmada incelenen uluslararası literatürden neden farklılaştığı örneklerle ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu alt başlıkta devletin ideolojisiyle paralel işleyen linçlerin hepsinden bahsetmek gibi bir iddia yoktur, zaten böyle bir iddia, linci teorik olarak inceleyen bir çalışmanın kapsamını da aşmaktadır. Burada yalnızca yukarıda verilen tarihsel ve teorik bilgilerin somutlaştığı düşünülen birkaç örnek incelenecek, ardından Türkiye’deki linçlerle ilgili yapılan istatistiki çalışmalardan faydalanılacaktır. Ancak yukarıda bu konudaki bilgisizliğimizin bilinçli olabileceğinin üzerinde durulurken belirtildiği gibi, Türkiye’de gerçekleşen linçlerle ilgili resmi istatistiklere ve az sayıda bulunan rapor veya araştırmalar dışında güvenilir bilgilere ulaşması mümkün değildir. Bu bölümde üzerinde durulan linçlerin, bir şekilde bilgisine ulaşılabilmiş ya da daha çok etki uyandırmış linçler olduğu gözden kaçırılmamalı ve basına veya mahkemelere yansımamış birçok linç olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye’de kuruluş döneminden itibaren devletin resmî ideolojisiyle paralel işleyen linçlere rastlanılmaktadır. Örneğin Sakallı Nurettin Paşa, linci milli mücadele karşıtı kişiler için bir cezalandırma aracı olarak kullanan isimlerden birisidir. Bu doğrultuda linç edilmiş kişilerden biri olan Ali Kemal’in örnek olarak verildiği görülmektedir. Ali Kemal, Damat Ferit Paşa hükümetinde Maarif ve Dahiliye Nazırlığı yapmış, gazeteci olarak ünlenmiş ve milli mücadele karşıtı duruşuyla tanınmış bir şahsiyettir. Bu sebeplerden ötürü hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştır⁵⁰⁹. Söylentilere göre Ali Kemal, yakalanması üzerine Sakallı Nurettin Paşa’nın huzuruna çıkarılmış ve onun kararı doğrultusunda halk tarafından lince uğraması sağlanmıştır⁵¹⁰. Sakallı Nurettin Paşa tarafından milli mücadeleye karşı

⁵⁰⁹ **Gazi Mustafa Kemal**, Nutuk, Kaynak Yayınları, Ankara 2015, 163, 164.

⁵¹⁰ **Ebubekir Akkaymak**, Ali Kemal’in Kimliği ve Siyasi Faaliyetleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Programı, 1994 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 64-72.

olduğu gerekçesiyle linçe uğratıldığı iddia edilen bir diğer isim ise İzmir Metropolit Hrisostomos Kalafitis'tir⁵¹¹.

Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleşen linçler de “biz”den olmayana yönelmiştir. Ancak “biz”den olmayana yönelen linç örneklerine geçmeden önce, bir noktanın açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi pek çok çalışmada 6-7 Eylül olayları (1955), Maraş Katliamı (1978), Madımak Katliamı (1993) olayları, Türkiye'nin en korkunç linç olayları olarak sayılmaktadır. Aşağıda bu olayların nasıl gerçekleştiği anlatılacak ve ardından bu olayların linç olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin üzerinde durulacaktır.

6 Eylül 1955 tarihinde devlet radyosundan, “Selanik'te Aziz Atatürk'ün doğduğu ev ile Türk Konsolosluğu binasında bahçede saat gece yarısını dört geçe bir bomba patlamış ve bu infilak neticesinde Aziz Atatürk'ün doğduğu evin pencereleriyle Konsoloshanenin camları hasara uğramıştır. İnilak esnasında insanca zayıat olmamıştır⁵¹²” yalan⁵¹³ haberinin duyurulması ve söz konusu haberin İstanbul Ekspres Gazetesi'nin iki farklı baskısında yer alması, 6-7 Eylül'de gerçekleşen olayların fitilini ateşlemiştir. Bunun üzerine dönemin öğrenci birlikleri ve Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti çeşitli çağrılarda bulunmuş ve Taksim Meydanı'nda protesto mitingi düzenlenmiştir. Cumhuriyet Meydanı'nda İstiklal Marşı okunmuş, Cumhuriyet Anıtı'nın önünde Türk bayrakları asılmıştır. Saldırıya maruz kalmamak için Türk bayrağı asan ve “Kıbrıs Türktür!” şeklindeki tezahüratlara eşlik edenler de olmuştur⁵¹⁴. Söz konusu Miting'ten sonra İstiklal Caddesi'nde gayrimüslimlere ait işyerleri taşlandıktan sonra, gayrimüslimlerin yaşam ve iç çevresi olarak bilinen çeşitli bölgelerde, gayrimüslimlerin evleri, okulları, kiliseleri,

⁵¹¹ Gökalp, 111-112.

⁵¹² Ayşe Tuğba Kar / Uğur Gündüz, “6-7 Eylül 1955 Olayları Işığında Türkiye'de Basın, Toplum ve Siyaset İlişkisi”, International Journal of Culture and Social Studies, Vol. 6, No. 2, 2020, 454.

⁵¹³ Söz konusu bombanın provokasyon yaratılması amacıyla istihbarat ajan-provokatörü tarafından patlatıldığı ortaya çıkmıştır. Bkz. Dilek Güven, 6-7 Eylül Olayları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005, 4, 71, 77.

⁵¹⁴ Kar / Gündüz, 454, 455.

mezarlıklarına yönelik saldırıya geçilmiştir⁵¹⁵. 6-7 Eylül olayları olarak bilinen gayrimüslimlere yönelen kitlesel şiddet eylemleri sırasında, kesin olmayan bilgilere göre 11 kişi hayatını kaybetmiş, 60 kadın tecavüze uğramıştır⁵¹⁶. İnsan Hakları Derneği ise bu sayıların yanlış olduğunu, ölen kişi sayısının 37, tecavüze uğrayan kadın sayısının ise 400 olduğunu ileri sürmüştür⁵¹⁷.

Her şeyden önce belirtilmesi gerekir ki 6-7 Eylül olayları, Türkiye’de gerçekleşen çoğu linç eylemiyle benzer özellikler taşımaktadır. Tıpkı onlar gibi hâkim değerler ve ideolojiyle paralel olarak gerçekleşmiş, hatta eylemlere katılmayan ve belirtilen ritüelleri gerçekleştirmeyenler “biz”den olmayan şeklinde damgalanmıştır. Bunun dışında 6-7 Eylül olaylarının, utanç verici şiddet eylemleri olarak devletin güvenliği sağlama konusundaki acizliğini ortaya koyması nedeniyle kınanması beklenirken⁵¹⁸, resmi yetkililer tarafından onaylanmış ve alkışlanmıştır⁵¹⁹. Olayın bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda 6-7 Eylül olayları Türkiye’de gerçekleşen çoğu linç eylemini andırsa da bu eylemlerin linç olarak adlandırılması, teknik olarak mümkün değildir. Nitekim yukarıda “yasadışı cezalandırma”nın lincin bir unsuru olduğu üzerinde duruldu ve linç, “kitlenin arkasına toplumsal onayı alarak, kendisine göre suç olan bir davranış gerçekleştirdiğini düşündüğü kişiyi şiddet kullanarak cezalandırması” olarak tanımlandı. 6-7 Eylül olaylarında harekete geçen kitlenin ise bu şekilde gerçek ya da hayali bir yasal ihlali, kendilerine göre suç olan bir davranışı cezalandırma amacı

⁵¹⁵ Güven, 13, 14.

⁵¹⁶ Güven, 39, Bora, 23.

⁵¹⁷ <https://www.ihd.org.tr/6-7-eylul-1955-yalnizca-bir-devlet-operasyonu-mu/> Erişim Tarihi: 19. 05. 2024.

⁵¹⁸ Bora, 47.

⁵¹⁹ Dönemin Başbakanı Menderes, yaşanan olaylardan bahsederken “milli hislerin şevkiyle nezh gösteriler” ifadelerini kullanmış (Deniz, 51), Özel Harp Dairesi başkanı Sabri Yirmibeşoğlu ise “6-7 Eylül de bir Özel Harp işiydi. Ve muhteşem bir öğütlenmeydi. Amacına da ulaştı” (<https://www.indyturk.com/node/549271/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/6-7-eyl%C3%BCl-de-bir-%C3%B6zel-harp-i%C5%9Fiydi-ve-muhte%C5%9Fem-bir-%C3%B6rg%C3%BCtlenmeydi-%C3%B6yle> Erişim Tarihi: 20. 06. 2024) demiştir. Yassıada 6-7 Eylül davası lincin yargı önüne getirilip mevcut hükümet ile ilişkisinin tartışıldığı sayılı davalardan olmuştur ve bu davada yargılanan Menderes, linçe “milli dava” gerekçesi vererek, meşrulaştırmıştır (Bora, 23,34).

bulunmamaktadır ve mağdurlar böyle bir iddiaya göre belirtlenmemiştir. Dolayısıyla 6-7 Eylül olayları bu çalışmaya göre linç olarak adlandırılmayacaktır.

Maraş Katliamı ise 19 Aralık ve 26 Aralık 1978 tarihleri arasında, Kahramanmaraş'ta, Alevilere, Kürtlere ve solculara yönelik olarak gerçekleşmiştir. İnsan Hakları Derneği verilerine göre katliamda 120 kişi öldürülmüş, binden fazla insan yaralanmış, 552 ev yakılmıştır⁵²⁰. Maraş Katliamı da 6-7 Eylül olaylarıyla aynı sebepten ötürü linç olarak adlandırılmayacaktır ancak söz konusu katliam, bu çalışmanın ileri sürdüğü argümanla benzerlik arz etmektedir. Nitekim bu olaylarda da tıpkı Türkiye'de gerçekleşen linç eylemlerinde olduğu gibi, resmî ideolojiyle şekillenen "biz"e dahil olmayan insanlar, devlet görevlisi olmayan toplumun bir kesimi tarafından öldürülmüş/ fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Kolluk güçleri gerekli müdahaleleri yapmakta yetersiz kalmış, suçla ilişkisi bulunan 68 kişiye hiç ulaşamamış, faillerinin bir kısmının yargılaması ise çok uzun sürmüş ve en sonunda zamanaşımına uğramıştır⁵²¹. Bu eylemler devletin organlarıyla gerçekleştirilmediği için devlet meşruiyetini kaybetmemiş ancak bu eylemler sonucunda şiddetin boyutlarını artırabilmiş ve güçlenebilecek temeli sağlayabilmiştir. Üstelik söz konusu katliam sonucunda ortaya çıkan cezasızlık yoluyla devletin resmî ideolojisiyle benzer hareket edersen başına bir şey gelmez mesajı da verilebilmiştir.

Madımak Katliamı'nda ise 2 Temmuz 1993'te Pir Sultan Abdal şenlikleri sırasında Sivas Madımak Oteli'nde konaklayan 33 yazar, sanatçı ve entelektüel, bir kitle tarafından yakılarak öldürülmüş, 51 kişi ise yaralanmıştır. 20.000 kişilik Sünni linç kitlesi, Cuma namazından çıktıktan sonra Madımak Oteli'nin etrafında toplanmış ve "kafirlere ölüm" sloganları atmaya başlamıştır. Sloganların ve tehditlerin savrulması saatler sürmüş, canlı yayında takip edilmiş ancak bu süre

⁵²⁰ Bkz. <https://www.ihd.org.tr/maras-katliaminin-45-yilinda-hakikat-ve-adalet-arayisimizda-israr-ediyoruz/> Erişim Tarihi: 14.05.2024.

⁵²¹ Bkz. <https://www.ihd.org.tr/maras-katliaminin-45-yilinda-hakikat-ve-adalet-arayisimizda-israr-ediyoruz/> Erişim Tarihi: 14.05.2024.

içerisinde kolluk güçleri gerekli müdahaleleri yap(a)mamışlardır. Aradan onlarca yıl geçmesine rağmen bu kadar korkunç bir olayın arkasındaki sebepler tam olarak açığa çıkarılmamış, hatta faillerin birçoğuna ulaşamayarak olay cezasızlıkla sonuçlanmıştır⁵²². Belki daha da ürkütücü olan, bilim ve kültür merkezine dönüştürülen Madımak Oteli'nde bulunan anı köşesinde, hayatını kaybedenlerin yanında faillerin de isimlerine yer verilmesi olmuştur⁵²³. Üstelik olaydan önce basın aracılığıyla nefret söyleminin kışkırtılması göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu katliamı gerçekleşmeden önce engellenmenin ve gerekli koruma önlemlerin alınmasının mümkün olduğu da akıllardan çıkarılmamalıdır. Ancak Madımak Katliamı da çalışmada kullanılan linç tanımı göz önünde bulundurulduğunda, linç olayı olarak adlandırılmayacaktır. Nitekim bu olayda da kitle, gerçek ya da hayali bir yasal ihlali, kendilerine göre suç olan bir davranışı gerçekleştirdiklerini iddia ettikleri bir kişi veya grubu cezalandırma saikiyle harekete geçmemiştir.

Baki yaptığı araştırmada 2000 yılı sonrasında gerçekleşen linç eylemlerinin sayısının, 2000 yılı ve öncesine göre üç katından bile fazla olduğu ve bu linçleri harekete geçiren etnik motivasyonlar olduğu sonucuna varmıştır⁵²⁴. Yukarıda da ifade edildiği gibi 1990'lı yıllarla beraber metropollere Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden çok sayıda göç gerçekleşmiştir. Devletin söylem ve pratikleri ile yaptığı biz/onlar ayrımının da etkisiyle, 2000'li yıllarda artan kapkaç olayları, tinerli çocukların çoğalması gibi olgulardan, toplum tarafından göç eden Kürtler sorumlu tutulmuş, söz konusu algı medyada da ifadesini bulmuştur⁵²⁵. Dolayısıyla 2000'li yıllarda etnik motivasyonlu linçlerde gerçekleşen artış ile toplumun Kürtleri suçlulaştırması ve linç eylemlerinin hedefi olarak belirlemesi arasında bir bağlantının olduğundan bahsedebiliriz⁵²⁶.

⁵²² **Ayhan Yalçinkaya**, "Hafıza Savaşlarından Sahiplenilmiş Şehitliğe: Madımak Katliamı Örnek Olayı", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 66, Sayı: 3, 2011, 337, **Deniz**, 130.

⁵²³ **Deniz**, 128.

⁵²⁴ **Baki**, 52, 53.

⁵²⁵ **Zeynep Gönen**, "Yoksulluğun Suçlulaştırılması, Suçun Irksallaştırılması: Kapitalizmin Tarihsel Mirası ve Türkiye Örneği", Praksis, Sayı: 28, 2008, 72-73.

⁵²⁶ **Baki**, 104.

Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi en belirgin artış, 2005 yılından itibaren gerçekleşen linç vakalarının sayısında olmuştur. Linç olaylarındaki bu artış, 21 Mart 2005 yılında Mersin'deki Nevruz kutlamaları sırasında ortaya atılan bayrak yakma iddialarından⁵²⁷ sonra ortaya çıkmıştır. Gambetti bu olayın özelliğinin, olayların ardından açıklama yapan Genelkurmay Başkanlığı'nın bir bayrak furyası⁵²⁸ başlatmış olması olduğunu belirtir⁵²⁹. Bu açıklamalar, biz ve onlar ayrımını açıkça ortaya koyar:

“Türk milleti...hiçbir zaman kendi vatanında, kendi sözde vatandaşları tarafından yapılan böyle bir alçaklıkla karşılaşmamıştır. Savaş meydanında vuruştığı bir düşmanın bayrağına dahi saygı gösteren bir ulusun, kendi bayrağının, kendi topraklarında, sözde kendi vatandaşları tarafından böyle bir muameleye maruz kalması, hiçbir şekilde izah edilemez ve mazur görülemez. Bu haince bir davranıştır... Dost ve düşman herkes şunu çok iyi bilmelidir ki; ne bu ülkenin bölünmez bütünlüğü, ne de bu birlik ve bütünlüğün sembolü olan şanlı Türk bayrağı, asla sahipsiz değildir⁵³⁰.”

Gambetti'ye göre bu söylem, tehdit algısının belirsizleştirilmesinde ve toplumun geneline yayılmasında etkili olmuştur. “Ülkenin bölünmez bütünlüğü” vurgusuna dikkat edilmelidir. Böylece “sözde vatandaşlar”, içimizde oldukları halde, “biz”le aynı değerleri paylaşmadıklarından dışarıdadırlar; diğer bir deyişle “öteki”dirler. Üstelik Türkiye'nin bütünlüğü bakımından tehlike yaratmaktadırlar. Tehdit algısının bu şekilde belirsizleştirilmesi, devletin “biz/onlar” ayrımı yapma konusundaki tayin edici rolünü daha da sorgulanamaz hale getirir. Devlet

⁵²⁷ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yonlendiren-18-inde-38710966> Erişim Tarihi: 03.05.2024

⁵²⁸ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4379675.stm> Erişim Tarihi: 03.05.2024 “Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tüm TV kanallarına ekranlarına bayrak koyma çağrısı yaptı; Kocaeli başsavcısı adliye girişinde hakim, savcı, avukat ve vatandaşa bayrak dağıttı; farklı yerlerde valiler, kaymakamlar, emniyet müdürleri ve rektörler bayrak yürüyüşü düzenlediler, kamu dairelerini bayrakla donattılar. Ancak bunun dışında, ülkenin çeşitli illerinde, aralarında Ankara Ticaret Odası, Türkiye Yol-İş Sendikası, Adana Ticaret Borsası olmak üzere birçok sivil toplum kuruluşu bayrak kampanyası başlattı. Bayrak satışları patladı” **Gambetti**, 13 (Milliyet, 25 Mart 2005).

⁵²⁹ **Gambetti**, 13.

⁵³⁰ <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/turk-milleti-boyle-alcaklik-gormedi-109685> Erişim Tarihi: 03.05.2024

tarafatları “biz”e dahilken, ona muhalif durumda olanlar “onlar”a dahil olur. Gambetti, tehdit algısının belirsizleşerek, toplumun geneline yayılmasının; toplum bekçiliğine, aynı zamanda bizim çalışmamız bakımından önemli olabilecek bir şekilde linçlere teşvik ettiğini ileri sürer. Buna göre eğer “biz”den biri, tehdit yaratan bir hainle karşılaşır, onu ihbar etmeli veya cezasını bizzat kendi vermelidir⁵³¹.

Bu tarihten sonra basından takip edebildiğimiz ilk linç girişimi, 6 Nisan 2005 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte, Tutuklu ve Hükümlü Aileleri ile Dayanışma Derneği üyesi, sokakta “Cezaevlerinde tecriti kaldırın, ölümleri durdurun” yazılı yelekler giyerek bildiri dağıtmak isteyen kişiler, “Türk bayrağının yakıldığı” ve “PKK bayrağı astıkları” iddiaları üzerine toplanan bir kitlenin lincine maruz kalmıştır⁵³². Söz konusu linç olayı hem devlet yöneticileri hem de medya tarafından “halkın tepkisi” olarak değerlendirilmiştir⁵³³. Dönemin Başbakan’ı linç eylemini, “Halkımızın milli hassasiyetlerine dokunulduğu zaman, şüphesiz ki bunun tepkisi farklı olacaktır⁵³⁴.” şeklinde değerlendirmiş, dönemin Trabzon valisi ise, “Bazı çevrelerin Trabzon’da kamu düzenini olumsuz etkileyecek tutum ve davranışları ısrarla sergilemeye devam ettikleri gözlenmektedir... Sivil toplum örgütleri hangi amacı gerçekleştirmek için kurulursa kurulsun, ortak payda bu ülkenin birliği, bütünlüğü ve güvenliğidir⁵³⁵.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Linç eyleminde bulunanlara “basit müessir fiil” suçundan dava açılırken, bildiri dağıtan kişilere “memurlara mukavemet, müessir fiil ve izinsiz gösteri yapmak” suçlarından dava açılmıştır⁵³⁶.

⁵³¹ Gambetti, 12.

⁵³² Gambetti, 14, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/317666.asp> Erişim Tarihi: 04.05.2024

⁵³³ <https://bianet.org/yazi/memleketimden-linc-manzaralari-119273> Erişim Tarihi: 04.05.2024

⁵³⁴ <https://www.birgun.net/haber/erdogan-dan-milli-hassasiyet-tepkisi-23113>

Erişim Tarihi: 04.05.2024.

⁵³⁵ <https://m.haber7.com/amphtml/guncel/haber/85751-trabzon-valisi-tayadi-elestirdi> Erişim Tarihi: 04.05.2024

⁵³⁶ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/trabzonda-linc-girisimine-ve-bildiri-dagitana-dava-320110> Erişim Tarihi: 04.05.2024

İnsan Hakları Derneği'nin "2005-2010 Yılları Arasında Gerçekleşen Etnik Linç Olayları Raporu"na göre, 2005 ve 2006 yıllarında toplam 489 kişi, linç eylemine maruz kalmıştır. Bu dönemde gerçekleşen olaylarda; Isparta'da YÖK'ün kaldırılmasına ilişkin bildiri dağıtan öğrenciler, TUAD üyeleri, Ezilenlerin Sosyalist Platformu üyeleri, Temel Haklar ve Özgürlükler Dernekleri Federasyonu üyeleri "bölücü/terörist" oldukları gerekçesiyle linçe maruz kalmışlardır⁵³⁷. Bu tarihlerde meydana gelen linç girişimleri, tıpkı yukarı üzerinde durulan TAYAD'lı kişilerin linç edilmesi örneğinde görüldüğü gibi, Genelkurmay Başkanlığı'nın demecinden sonra halkın, tüm muhalif grupları, tek bir kimlik altında (PKK) toplamaya başladığını ve linç eylemlerinin resmi yetkililer tarafından ne kadar kolay bir şekilde tetiklenebileceğini ortaya koymaktadır⁵³⁸. Ünlü'nün de belirttiği gibi, "biz"den olmayanlarla duygudaşlık kurmak da "biz"in dışına itilmek için yeterlidir ve cezalandırılması gerekir.

Berfu Deniz, linçe ilgili yaptığı çalışmada, laik-Kemalist basını temsil etmesi amacıyla seçtiği, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetesine kıyasla daha fazla linç olayına yer veren Cumhuriyet Gazetesi'nde, 2011-2019 yılları arasında, toplam 108 linç vakasına yer verildiğini tespit etmiştir. Bu tarihler arasında en fazla linç vakasının olduğu yılın 2015 olduğunu belirtir⁵³⁹.

Bu dönemin en çok linç olayına rastlanan yıllardan biri olmasının nedenleri, yukarıda üzerinde durulduğu gibi, bu dönemde çok fazla terör saldırısına rastlanması, güvenlik kaygısının sıklıkla resmi yetkililer tarafından ifade edilmesi ve halkın panik halde olması, çözüm sürecinin sonlanması, 2014 yılı itibariyle mülteci sayısında ciddi bir artış meydana gelmesi ve basın ile halkın Suriyelileri (yukarıda açıklanan ekonomik kaygılar dışında) güvenlik tehdidi yaratan, toplumsal barış için tehlikeli kişiler olarak algılaması olabilir⁵⁴⁰. Ancak bu

⁵³⁷ Bkz. <https://www.ihd.org.tr/ihd-istanbul-subesi-2005-2010-yillari-arasında-gerçekleşen-etnik-linc-olaylari-raporu/> Erişim Tarihi: 04.05.2024

⁵³⁸ Gambetti, 14, 15, Bora, 18, Murat Parker, 32.

⁵³⁹ Deniz, 52,53, Bora, 7

⁵⁴⁰ Küçükdoğru, 572, Deniz, 69.

tarihlerden sonra da “biz”den olmayanlara yönelik linç eylemleri bitmemiş, hatta sosyal medyada her gün karşılaşılır hale gelmiştir⁵⁴¹.

9 Eylül 2015 tarihinde, bir gün önce Hakkari’nin Dağlıca ilçesinde hayatını kaybeden Muğlalı erin evine yürüyüş düzenlenmiştir. Bu yürüyüş sırasında kitle, olaydan bir süre önce peşmerge kıyafeti giyerek sosyal medya hesabında paylaşan bir kişiyi “PKK’lilerin kıyafeti”ni giydiği, terörist olduğu iddiasıyla⁵⁴² evinden zorla alarak meydanda dövmüş, ardından Atatürk büstünü öptürerek fotoğrafını çekmiştir⁵⁴³. Linç mağduru linç eylemi gerçekleşmeden önce jandarma tarafından telefonla aranarak uyarılmış, ancak linç eyleminin gerçekleşme ihtimalinin bu şekilde bilinir olmasına rağmen devlet tarafından saldırıyı önlemeye yönelik önlemler alınmamıştır⁵⁴⁴. Saldırının önlenmesinde etkisiz olan, dolayısıyla görevlerini yerine getirmedikleri iddia edilen jandarma görevlileri hakkında “delil yetersizliğinden” kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiş⁵⁴⁵, sanıklar ise dava

⁵⁴¹ Yakın tarihlerde gerçekleşen, içinde linç olaylarının da bulunduğu ırkçı saldırılara ilişkin insan hakları raporları için bkz. İnsan Hakları Derneği, 22 Eylül 2020, Türkiye’de Nefret Suçları ve Son Dönemde Yaşanan ırkçı Saldırıları Özel Raporu, https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2020/09/20200922_NefretSucuIrkciSaldirilarRaporu-OrnekVakalar.pdf Erişim Tarihi: 19. 05. 2024, Eşit Haklar için İzleme Derneği, ırkçı Saldırıları ve Nefret Suçları Özel Bülteni 2021, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/12/Irkci-Saldirilar-ve-Nefret-Suclari-Ozel-Bulteni-2021.pdf> Erişim Tarihi: 19. 05. 2024, 2022’de karşılaşılan bazı ırkçı saldırılar için bkz. <https://www.ihd.org.tr/ihd-irkcilik-ve-ayrimciliga-karsi-komisyon-ocak-2022de-medyada-one-cikan-bazi-irkcilik-orneklerini-derledi/> Erişim Tarihi: 19. 05. 2024, Sosyo-Politik Saha Araştırmaları Merkezi, “Kürtler, Aleviler ve Mültecilere Yönelik ırkçı Saldırıları İlişkin Basın Taraması”, 2023 tarihli raporlar <https://sahamerkezi.org/kurtler-aleviler-ve-multecilere-yonelik-irkcil-saldirilara-iliskin-1-ocak-2023-31-aralik-2023-tarihleri-basin-taramasi-raporu/>, <https://sahamerkezi.org/kurtler-aleviler-ve-multeciler-yonelik-irkcil-saldirilara-iliskin-1-mart-31-mayis-2023-tarihleri-basin-taramasi-raporu/>, <https://sahamerkezi.org/kurtler-aleviler-ve-multeciler-yonelik-irkcil-saldirilara-iliskin-1-haziran-31-agustos-2023-tarihleri-basin-taramasi-raporu/> Erişim Tarihi: 19. 05. 2024, 2024 yılına ilişkin bkz. <https://sahamerkezi.org/kurtler-aleviler-ve-multeciler-yonelik-irkcil-saldirilara-iliskin-1-ocak-2024-31-mart-2024-tarihleri-basin-taramasi-raporu/> Erişim Tarihi: 19. 05. 2024.

⁵⁴² Bu hususta daha fazla bilgi için bkz. <https://haber.sol.org.tr/turkiye/gerilla-kiyafeti-giyidenilerek-dovuldu-zorla-ataturk-bustu-opturuldu-129076> Erişim Tarihi: 17. 06. 2024.

⁵⁴³ Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.evrensel.net/haber/260435/muglada-zorla-ataturk-bustu-opturulen-ibrahim-cay-jandarma-isin-icinde> Erişim Tarihi: 17. 06. 2024.

⁵⁴⁴ Diler Bulut, 156.

⁵⁴⁵ Daha fazla bilgi için bkz. <https://www.diken.com.tr/zorla-ataturk-bustu-opturulen-kisiye-orgut-propagandasi-suclamasi-saldiranlara-hapis-istemi/> Erişim Tarihi: 17. 06. 2024

sürecinde linçle bağlantılı olarak gerçekleştiği iddia edilen; kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme, yönetme, bunların hareketlerine katılma ile halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etme ve aşağılama suçlarından beraat etmişler, linçle bağlantılı olmayan suçlardan ceza almışlardır⁵⁴⁶. Eylemin gerçekleştirilme biçimi de dikkate alındığında (Atatürk büstü öptürülmesi gibi) devletin resmî ideolojisiyle paralel işleyen bu linç örneğinde, mağdurun belirlenmesinde ve suçlulaştırılmasında; devletin eylemlerinin ve biz/onlar ayrımının, güvenlik söylemlerinin ne derece etkili olduğu, devlet yetkilileri tarafından önceden bilinen ve önlenebilecek olan bir eylemin önlenmediğine dikkat edilmesi önemlidir. Tanıl Bora da devletin izin vermediği toplantı ve gösteri yürüyüşlerini kısa sürede dağıtabilirken, gösteriye kıyasla çok daha uzun süren ve önceden tahmin edilebilen linç olaylarına etki edememesine dikkat çeker⁵⁴⁷. Bu noktada sürekli kadir-i mutlak vurgusu yapan bir devletin, neden linç eylemlerine izin verdiği ve neden bu eylemlere ihtiyaç duyduğu sorusu, daha da ön plana çıkmaktadır.

İncelenecek başka bir linç olayı ise 2016 yılında, Suriyeli bir bireye karşı gerçekleşmiştir. Linç eylemini tetikleyen olay, 17 yaşındaki Suriyeli bireyin, 16 yaşındaki Türk vatandaşını bıçaklamasıdır. Olayın gerçekleşmesinin ardından Suriyeli birey, ailesinin evine saklanmıştır. Bıçaklanan kişinin yakınları ve olayı duyup kitleye katılan mahalleli, Suriyeli bireyin saklandığı evin camlarını taşıyıp, pencere demirlerini sökmeye başlamış, ardından da kapıyı kırıp içeriye girerek Suriyeli bireye linç girişiminde bulunmuştur. Polisin araya girmesiyle linç mağduru kurtarılsa da⁵⁴⁸ söz konusu örnek olay, Türkiye'deki lincin doğasıyla ilgili önemli noktalara ışık tutmaktadır. Türkiye'de en çok işlenen suçun yaralama olduğu düşünülürse⁵⁴⁹ ve bu orana göre linç eylemlerinin çok az sayıda gerçekleştiği göz önünde bulundurulursa, söz konusu örnekte, olayları linç noktasına taşıyan ve

⁵⁴⁶ Diler Bulut, 157, 158.

⁵⁴⁷ Koçak, Önsöz, xii.

⁵⁴⁸ Bkz. <https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/konyada-suriyelilere-linc-girisimi-571488#photo-4> Erişim Tarihi: 17. 06. 2024.

⁵⁴⁹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Prison-Statistics-2020-37202> Erişim Tarihi: 17. 06. 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/adalet-bakanligi-turkiyenin-suc-atlasini-hazirladi/2570063> Erişim Tarihi: 17. 06. 2024.

yaralama suçundan doğrudan etkilenmeyen kişilerin de katılmasına neden olan olgunun mağdurun biz'den olmaması, yukarıda da belirtildiği gibi halkta mevcut olan Suriyelilerin işsizliğe ve ücretlerde bir düşüşe yol açtığı inancı, sürekli olarak medyada maruz kaldıkları hak ihlalleriyle değil gerçekleştirdikleri iddia edilen yasadışı olaylarla anılmaları, bunun toplumda mevcut olan tehditte olma inancını pekiştirmesi ve onların bu şekilde düşmanlaştırılması olmuştur⁵⁵⁰.

Bulut ve Baki yaptıkları gazete taraması yöntemi sonucunda, linç eylemlerini tetikleyen gerekçe olarak en çok saldırı iddiasına⁵⁵¹, ikinci olarak ise terör iddiasına rastlamışlardır⁵⁵². Baki'nin araştırmasına göre faillerin, mağdurların terörist olduklarını iddia etmelerinde ise mağdurların politik görüşü, konuştukları dil, söyledikleri şarkılar etkili olmuştur⁵⁵³. Bunun dışında mağdurların Kürt olmaları ya da olduklarının düşünülmesi, terörist oldukları iddia edilerek linç edilmelerine sebep olmuştur⁵⁵⁴. Bu bulgular ise bir kişinin “biz”den olmadığı ya da “biz”ler gibi davranmadığı durumlarda, suçlanmasının ve linç faili haline gelmesinin ne kadar kolay olduğunu bizlere göstermektedir.

Linç kitlesi, Bulut'un araştırmasına göre, olayların yarısından çoğunda “vatandaş, halk, mahalleli” olarak ifade edilmektedir. Deniz ve Baki ise kitlenin en çok “öfkeli kalabalık, kalabalık bir grup, mahalleli ve çevredekiler” olarak ifade edildiğini belirtmektedirler⁵⁵⁵. Ayrıca her üç çalışmada da linç mağduru haline gelmek için “biz”den olmamanın önemli bir tetikleyici olduğunun altı, ulaşılan verilerle çizilmiştir⁵⁵⁶. Bu olgu, her zaman mevcut olan ancak 80'lerden beri git gide artan bir şekilde yapılan tehdit ve güvenlik vurgusunun, “biz”de bir kaygı durumuna yol açtığını ve güvenliği sağlamak için “onlar”a yönelik şiddete

⁵⁵⁰ Deniz, 119.

⁵⁵¹ “Saldırı iddiası” linç faillerinin linç mağdurlarına yönelttiği öldürme, yaralama, saldırma ve buna benzer iddiaları ifade etmektedir. Baki, 63.

⁵⁵² Diler Bulut, 139., Baki, 63.

⁵⁵³ Baki, 63.

⁵⁵⁴ Baki, 65.

⁵⁵⁵ Deniz, 74, Benzer bir sonuca Baki de araştırmasında ulaşmıştır. Bkz. Baki, 59.

⁵⁵⁶ Diler Bulut, 139, 140 Deniz, 73, 74, Baki, 60, 61.

başvurduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu açıdan Türkiye’deki linçlerin, yöneldiği kişiler, gerçekleşme biçimleri ve tarihsel arkaplan göz önünde bulundurulduğunda, 2.1 “Devlet Karşıtı Bir Hareket Olarak Linç” alt başlığında açıklanan linçlerden farklı olarak mevcut düzene ve devlet otoritesine karşı olarak, yerli halka ve “biz”den olana yönelik olarak değil; bu düzenin temel varsayımlarına sahip çıkan bir şekilde, biz’den olmayana yönelik gerçekleştiği⁵⁵⁷ söylenebilir.

Bulut, devletin biz/onlar ayrımının etkili olduğu linçler söz konusu olduğunda linç faillerinin yargılanmadığı veya etkili bir yargılamanın yapılmadığı, kimi zaman linç edenlerin değil linç maruz kalanların da suçlandığına ilişkin pratiklerin yaygınlığı konusunda ortak bir kanaat⁵⁵⁸ olduğundan bahseder. Devletin ideolojisiyle paralel linçler söz konusu olduğunda da tıpkı 2.1 “Devlet Karşıtı Bir Hareket Olarak Linç” alt başlığında incelenen linçlerde olduğu gibi, linç edenler, linç edilenlerin bir şekilde suçlu olduğunu iddia eder⁵⁵⁹. Ancak bu linçlerde mağdurların seçiminde ve onların suçlulaştırılmasında esas etkili olan, mağdurun “onlar”a dahil olması olmaktadır.

Bulut yaptığı analiz sonucunda, linç eylemlerinin cezalandırılması bakımından neredeyse hiçbir zaman (%86,61) hukuki bir sonuç alınmadığını görmüştür. Vakaların %10’unda gözaltı kararı verilirken, Bulut failler hakkında bir dava açılması oranın %0,3 olduğunu belirtir⁵⁶⁰. Baki de yaptığı gazete taraması sonucunda 1991-2011 arasında gerçekleşen linç eylemlerinin, %81,3’lük bir oranla hukuksal sonuç doğurmadığını belirtmiştir⁵⁶¹. Cezasızlık Birleşmiş Milletler’in tanımına göre “Bir suç failinin suçlanmaması, soruşturulmaması, yargılanmaması, suçlu bulunsa dahi uygun bulunan cezanın infaz edilmemesi ve mağdurun uğradığı

⁵⁵⁷ Gambetti, 9.

⁵⁵⁸ Bkz. Murat Parker, 32.

⁵⁵⁹ Diler Bulut, 130.

⁵⁶⁰ Diler Bulut, 142-143.

⁵⁶¹ Baki, 69, 70.

zararın telafî edilmemesi” dir. ⁵⁶² . Yukarıdaki veriler, linç eylemlerini cezalandırmaya ilişkin siyasi iradenin mevcut olmadığını ortaya koyarak, linç eylemlerinde fiili bir cezasızlık rejiminin mevcudiyetini kanıtlar⁵⁶³.

Devletin ceza adaleti sisteminin, bu şekilde şiddet uygulayanları adalet önüne getirmekte ve cezalandırmakta etkisiz kaldığı durumlarda yani fiili bir cezasızlık rejiminin işlediği durumlarda, bireyler şiddet kullanmanın maliyetinin sınırlı olduğu ve “eylemlerinin sonuçlarından yırtabilecekleri” konusunda bir görüş geliştirmeye başlarlar. Bu durum aynı zamanda toplumda şiddeti kurumsallaştırıp, şiddet içeren norm ve değerlerin değişmesini de imkânsız hale getirir⁵⁶⁴. Bu şekilde bir politikanın işlenmesi, “onlar”ı linç eylemlerine daha açık hale getirdiği gibi, linç eylemlerinde kullanılan şiddetin dozunun artmasına da yol açmaktadır⁵⁶⁵.

Deniz yaptığı araştırmada; hükümet yetkililiklerinin, muhalefet partilerinin ve bürokratların linç eylemlerine ilişkin açıklamaları arasında en sık rastlanan refleksin, saldırının etnik, mezhepsel ve siyasi olduğu iddiasını reddetme olduğunu belirtir. Lincin egemen sınıf politikalarına dayanan yönü, bu tür bir inkarla gizlenmeye çalışılır. Etnik, mezhepsel ve siyasi yönü olan linç eylemleri, bu tür bir savunma ile yalnızca mağdura isnat edilen suçla ilgiliymiş, kitlenin irrasyonelliğinden kaynaklanmış gibi lanse edilir⁵⁶⁶. Yetkililer tarafından sıklıkla ileri sürülen bir diğer açıklama ise, linç olaylarının bir provokasyon olduğu şeklindedir. Ayşe İnal, provokasyon kavramının sonuçlarından korkulan olayların belirli bir çerçeveye oturtulması amacıyla sıklıkla kullanıldığından bahseder⁵⁶⁷. Bu şekilde olayların olduğundan farklı yansıtılması ve arkasındaki gerçek sebeplerin

⁵⁶² United Nations Commission on Human Rights, Report of the Independent Expert to Update the Set of Principles to Combat Impunity; Addendum, “Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity”, 8.2.2005, E/CN.4/2005/102/Add.1

⁵⁶³ Türkiye’deki cezasızlık rejimi için ayrıca Bkz. **Dinçer**.

⁵⁶⁴ **Steenkamp**, 259.

⁵⁶⁵ Cezasızlık ve dost/düşman ayrımı arasındaki ilişki için Bkz. **Dinçer**.

⁵⁶⁶ **Deniz**, 80,81.

⁵⁶⁷ **Ayşe İnal**, “Yazılı Basın Haberlerinde “Yapısal” Yanlılık Sorunu”, Toplum ve Bilim, Sayı: 67, 1995, 111.

gözden kaçırılması sonucu doğmakta, hem de toplumda mevcut olan ırksal, mezhepsel ve siyasi çatışmaların üstü kapatılmaktadır. Bunun dışında, yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü gibi, linç eyleminden sonra resmi görevlilerinin linç eylemine maruz kalanlarla değil, linç edenlerle empati kurması ve onları sahiplenmesi de sıklıkla gözlemlenmektedir⁵⁶⁸.

Bunun dışında 1980'lerden beri piyasanın hâkim değer haline geldiği, bireysel girişimin öne çıkarıldığı ifade edilmektedir. Kamusal eğitim ve sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesiyle birlikte, kamu sektöründe de sözleşmeli personel uygulamalarının devreye sokulması, rekabetin ve verimliliğin kıstas alınmasıyla birlikte memur, özel sektör personeli haline gelmektedir. Bu durum, devlet ile sivil toplum arasındaki mesafeyi azaltmaktadır. Gambetti'ye göre bu dönüşüm herkesin "sivil" alana itilmesini değil, tam tersine herkesin iktidar alanına çekilmesi sonucunu doğurur. Neoliberalizmle beraber devlet, egemenlik yetkilerini bırakmış değil, tam tersi güvenlik devleti modeliyle devlet-ekonomi-sivil toplumun iç içe geçmesine yol açmıştır. Gambetti bunu açıklamak için Leviathan ve Behemoth örneklerini kullanır. Artık özel alan-kamusal alan, devlet-sivil toplum, yasal olan-olmayan ayrımlarının olduğu Leviathan dönemi sona ermiş, bunların birbirinin içine girdiği Behemoth dönemi başlamıştır⁵⁶⁹.

Aynı zamanda yukarıda çerçevesi çizilmeye çalışılan neoliberal güvenlik devleti ile, yeni bir halk biçimi de devreye sokulmuş olur. Güvenlik söylem ve pratikleri, vatandaşların mutluluklarını güvenlik üzerinden tanımlamalarına ve devlete güven duymalarına yol açar. Böylece vatandaş, yaşamını devletin milli güvenliği üzerinden anlamlandırmaya başlar⁵⁷⁰. Buna göre halk, güvenliğin sağlanması için haklarının ve özgürlüklerinin kısıtlanmasına sesini çıkarmamaya başladığı gibi, devletin yanında sistemin güvensizliklerini ve istikrarsızlıklarını çözme konusunda onunla iş birliği yapar ve yeni bir sosyal alan inşa eder⁵⁷¹.

⁵⁶⁸ Murat Pakar, 32.

⁵⁶⁹ Gambetti, 4, 16.

⁵⁷⁰ Beyribey, 114.

⁵⁷¹ Gambetti, 17, 20. Diler Bulut, 129.

Bu tür bir devlet yapılanması içerisinde linç, bir tür sivil inisiyatif olarak ortaya çıkar. Linç olaylarında devlet ile toplum arasındaki mesafe ortadan kalkar ve vatandaş, “polis vatandaş” haline gelerek linç ile devletin varlığına yönelik tehdit hissettiği durumlarda güvenliği tesis eder⁵⁷². Bu görevinde devlet gibi hukukla sınırlandırılmamış, üstelik devlet uygulamalarıyla devletin bekasının gerektirdiği durumlarda hukukun bir kenara bırakabileceğini, bunun alkışlanması gereken bir durum olduğunu öğrenmiştir. Bu yüzden linç eylemleriyle toplum, hukuk devleti olduğu iddiasında olan bir devlete kıyasla, “biz”den olmayana daha sert mesajlar verebilmekte, “devlet gibi” davrandığından da ceza almamaktadır⁵⁷³.

Türkiye, yukarıda açıklanan tarihsel süreç üzerinden yapılacak bir incelemede görülebileceği üzere, güvenlik kaygısının yüksek olduğu, mutlak devlet algısının olduğu bir devlet olarak nitelendirilebilir. Bu açıdan Tilly’nin devlet kategorilerinden yüksek kapasiteli rejime denk düşer. Ancak bunun dışında demokratik olma iddiasında da olan bir devlettir. Tilly, demokratik rejimlerde şiddet içermeyen hak iddiasının daha büyük fırsatlar sunuyor olması gerektiğinden bahseder⁵⁷⁴ çünkü demokratik rejimler insan haklarının korunup gelişeceği ortamı yaratma vaadi olan rejimlerdir⁵⁷⁵. Bununla beraber demokratik rejimlerde, kapsayıcı ve çoğulcu bir rejim olma iddiasından dolayı, biz/onlar ayrımına dayanan linç eylemlerinin gizli olarak veya devletin izin verdiği sınırlar çerçevesinde çok da fazla gerçekleşmiyor olmalıdır⁵⁷⁶.

Ancak Türkiye’nin yakın siyasi tarihi göstermektedir ki Türkiye’de gerçekleşen linç eylemlerinin sayısı hiç de azımsanacak durumda değildir. Üstelik bu eylemler devletin meşru şiddet tekeline yönelik bir tehdit olarak algılanabilecek ve devletin güvenliği sağlamada yetersiz kaldığını gösterebilecek eylemler olmasına rağmen, devlet tarafından bu şekilde yorumlanmamaktadır. Türkiye’de

⁵⁷² Gambetti, 3, Diler Bulut, 129.

⁵⁷³ Gambetti, 20.

⁵⁷⁴ Charles Tilly, Kolektif Şiddet Siyaseti, 148.

⁵⁷⁵ Mücella Can, “İnsan Hakları ve Demokrasi Arasındaki İlişkinin Felsefi Analizi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2019, Cilt: 23, Özel Sayı, 2155-2167.

⁵⁷⁶ Charles Tilly, Kolektif Şiddet Siyaseti, 148.

gerçekleşen linç eylemleri, devletin, biz/onlar ayrımını gözler önüne sermektedir. Bu açıdan devlet dışında bir organ tarafından gerçekleştiriliyor gözükseler de devlet ideolojisiyle bağlanmakta ve 80 darbesinden beri git gide güçlenen devlet aygıtı tarafından çok rahat bastırılabilirken, bastırılmamakta, üstelik cezasız bırakılmaktadırlar.

Yukarıda da açıklandığı gibi devlet, kendisini var etmek ve devamlılığını sağlayabilmek için biz/onlar ayrımına ihtiyaç duyar ve bu doğrultuda da belirli grupları düşmanlaştırır, kendi varlığına yönelik tehdit olarak ortaya koyar. Bu siyasal olanın doğasından kaynaklanmaktadır. Ancak bir yandan da modern devlet bir hukuk devleti olma iddiasını taşır ve eylemleri hukuka uyduğu ölçüde meşru olarak kabul edilir. Üstelik demokratik bir hukuk devleti olduğundan yalnızca hukuka değil, insan haklarına da uygun şekilde hareket etmelidir. Ancak bildiğimiz üzere devlet akıllı, zaman zaman hukuka ve insan haklarına saygılı görünmeyi gerektirebilir⁵⁷⁷. Aksi halde devlet, hem vatandaşlarının gözünde hem de uluslararası alanda meşruiyetini kaybeder. Her ne kadar 80 darbesinden itibaren olan süreç, devletin güvenlik aygıtlarını ve pratiklerini güçlendirip, eylem alanını genişletse ve istisnai olanı norm haline getirse de devletin güvenlik tehditleriyle vereceği mücadelenin hukuktan ve insan haklarından kaynaklanan bir sınırı vardır.

Bu noktada devreye, doğduğundan beri hâkim olan şiddet kültüründen etkilenmiş, “onlar”dan gelen terör tehdidi ile asabı bozulmuş ve mutluluğunu; “biz”in mutluluğu ile özleştiren, devletin güvenliği üzerinden tanımlamayan halk girmektedir. Üstelik bu halka devletin pratikleri yoluyla, devletin bütünlüğünün gerektirdiği durumda hukukun dışına çıkılabileceği gösterilmiştir. Bunun sonucunda halk, linç eylemleri ile devletin güvenliği dolayısıyla kendi güvenliği bakımından tehdit yaratan “onlar”ı cezalandırarak güvenliği ve devletin bütünlüğünü korumaya çalışır.

⁵⁷⁷ **Ozan Erözden**, Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet, Cemal Bali Akal (hazırlayan), Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite, Dost Kitabevi, Ankara 2014, 64.

Yukarıda açıklandığı gibi, devlet meşru şiddet tekeline sahiptir. Şiddet tekeli, yalnızca devletin ve izin verdiği kişi veya grupların meşru bir şekilde şiddet kullanabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu senaryoda halk, 2.1 “” Devlet” Gibi Davranan Halk” bölümündeki linç eylemlerinde olduğu gibi meşru şiddet tekeli başkaldırıp bu tekeli ele geçirmez. Meşru şiddet tekeline sahip olan devlet; şiddet tekeli belirli süreliğine linç kitlesine devreder. Bu devir resmi bir şekilde değil ancak örtülü yollarla yapılır ve ifadesini linç eylemlerine zamanında müdahale edilmemesinde, faillerin cezasız kalmasında ve eylemlerden sonra linç kitlesiyle empati kuran açıklamalarda bulur. Üstelik “onlar”a karşı gerçekleştirilen eylem, halktan gelen bir tepki olarak lanse edilip, devlet dışında bir organ tarafından gerçekleştirildiği için, devlet de meşruiyetini kaybetmemiş olur.

Bu durum adeta Ünlü ’nün çizdiği sözleşme çerçevesini yansıtmaktadır. Nitekim devletin koyduğu kurallara uyan ve bu şekilde hareket eden “biz”e dahil olan kitle, karşılığında güvenlik ve koruma elde etmekte, sözleşmeden dışlananlar ise bir cezalandırma pratiği olan lince maruz kalmakta ve bu eylemlere karşı korunmamaktadırlar. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, sözleşmenin ayakta durabilmesinin gereği, gerçeklere dair bilgisizlik halinin korunmasıdır. Dolayısıyla çoğu zaman linç olayları olduğundan farklı bir şekilde lanse edilerek gerçek doğası gizlenmekte ve gerçek sayılarına resmi verilerle ulaşılamamaktadır. Bu da linç olaylarının devlet aklının bir ürünü olduğunu ve devletin güvenliği için ihtiyaç duyulan bir güvenlik pratiği olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada bir araştırma sorusu olarak lincin, hoşnut olunmayan devletin adaletine karşı toplumun başkaldırısının ifade eden eylemler mi olduğu yoksa devletin biz/onlar ayırımından etkilenen ve onun ideolojisi doğrultusunda gerçekleşen eylemler mi olduğu sorusu sorulmuş, linç eylemleri ile devlet arasındaki ilişkinin, devletin meşru şiddet tekeli baz alınarak incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda “Kavramsal Çerçeve” bölümünde ilk olarak meşru şiddet tekelinin ne olduğu üzerinde durulmuştur. Weber, devleti “belli bir toprak parçasında, *fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğu*.⁵⁷⁸” şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre bir örgütlenmenin devlet olarak adlandırılabilmesi için sınırları içerisinde meşru bir şekilde şiddet kullanabilecek tek yetkili olması gerekmektedir. Meşru şiddet tekeli, modern devletin en önemli özelliklerinden biridir. Bununla birlikte, 1.1.1.1. “Modern Devlet ve Meşru Şiddet Tekeli” başlığı altında, modern devletin diğer önemli özelliklerine de değinilmiştir. Bunlar bölgesellik, izleme ve denetleme faaliyetlerinin oldukça gelişmiş olması ile kendisini hukuk devleti ilkesine vurgu yaparak meşrulaştırma çabasında olmasıdır. Bu araştırma sonucunda, Türkiye’de gerçekleşen linç eylemleriyle modern devletin sayılan özellikleri arasında bağlantı kurulabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra meşru şiddet tekelinin bir varsayımı ifade ettiği ortaya konulmuştur. Buna göre toplum içerisinde barışçıl bir beraberlik ancak devlet dışındaki kişi veya grupların güç kullanma haklarından devlet lehine vazgeçtikleri, devletin meşru şiddet tekeli elinde olduğu bir durumda söz konusu olabilecektir. Bu varsayım, devletin şiddet tekelinin meşruluk temeli olarak incelenmiş, bu yapılırken toplum sözleşmesi teorilerinden ve uygarlaşma teorilerinden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda meşru şiddet tekelinin devletin sınırları içerisinde gerçekleşen bütün şiddet olaylarını sonlandıracağı anlamına gelmediği

⁵⁷⁸ Weber, 104.

ancak sınırları içerisinde meşru şiddet kullanabilecek tek yetkilinin devlet haline geldiği durumda, modern devlet öncesi dönemlere kıyasla görece şiddetin azaldığı bir döneme geçiş yapıldığı ve bunun da toplum nezdinde devletin şiddet tekeline meşruluğunu sağlayan olgu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Daha sonra ise bir kavram olarak lincin ne anlama geldiği araştırılarak bir linç tanımına ulaşılması hedeflenmiş ve bu yapılırken ilk olarak kavramın kökenleri incelenmiştir. Bu doğrultuda linç kelimesinin, hukuk dışı yargılama ve cezalandırma yöntemleriyle ün salmış birden fazla kişinin soyadından geldiği tespit edilmiştir. Daha sonra çeşitli linç tanımları incelenerek linci diğer şiddet biçimlerinden ayrılan esaslı unsurlarının neler olduğu sorusu cevaplandırılmıştır. Bu araştırma aynı zamanda herkesin üzerinde anlaştığı, değişmez bir linç tanımının mevcut olmadığını ortaya koymuştur. Linç tanımlarının hepsinde mevcut olan unsurların faillerin taşıdığı yasadışı cezalandırma amacı, lincin bir kitle eylemi olması ve kitlenin arkasına aldığı toplumsal onay olduğu teslim edilmiş, bu unsurlara sahip olan kitlesel şiddet eylemleri çalışmada linç olarak adlandırılmıştır. Ancak yapılan araştırma, söz konusu unsurların da herkes için aynı anlamlara gelmediğini ortaya koymuştur; özellikle linç eylemlerinde faillerin tam olarak neyi cezalandırdığı sorusunun, farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde cevaplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun bir sonucu ise, bazı eylemlerin bazı araştırmacılara göre linç olarak kabul edilirken, bazı araştırmacılara göre linç olarak kabul edilmemesi olmuştur. Nitekim bazı araştırmacılar linç eylemleri ile cezalandırılanın yalnızca gerçek ya da hayali bir hukuksal ihlal olduğunu belirtirken, bazıları geleneksel veya ırksal ihlallerin de linç eylemleriyle cezalandırıldığını belirtmiştir. Yapılan araştırma, faillerin her zaman mağdurların affı olmaz suçlar işlediğine yönelik bir inançla harekete geçtiğini ve bu tarz bir suç şüphesinin linç eylemlerini tetiklediğini ortaya koymaktadır. Ancak toplumların temelinde yer alan biz/onlar ayrımının, “biz”den olmayanların suçlu kabul edilmesini kolaylaştırdığı sonucuna da ulaşılmıştır. Dolayısıyla linç bu çalışmada, esaslı unsurları göz önünde bulundurularak, kitlenin arkasına toplumsal onayı alarak, kendisine göre suç olan bir davranış gerçekleştirdiğini düşündüğü kişiyi

şiddet kullanarak cezalandırması olarak tanımlanmış, ancak suçlulaştırmada etkili olan biz/onlar ayrımının kuramsal temelleri de incelenmiştir. Daha sonra kitle araştırmalarından yola çıkarak bireylerin kitle içerisinde neden daha kolay şiddete başvurduğu sorusu cevaplanılmaya çalışılmış ve bunun arkasında kitlenin yarattığı anonimlik ve sorumluluk paylaşımı olduğu tespit edilmiştir.

İkinci bölümde ise çizilen kavramsal çerçeveden faydalanarak, linç eylemleriyle devlet arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak lincin sıklıkla meydana geldiği ülkelerde ortaya konulan literatür taranmış ve farklı ülkelerde gerçekleşen linçlerin ortak özellikleri olduğu tespit edilmiştir. Buna göre dünya genelinde linç eylemlerinin gerekçeleri olarak güvenliği sağlamakta yetersiz kalan ve meşru kabul edilmeyen devlet sayılmaktadır. Bu ülkelerde linç eyleminin failleri ile mağdurları genellikle aynı ırka mensuptur ve linç eylemini tetikleyen eylemler çoğunlukla adi suçlar olmaktadır. Bu ülkelerde linç edenler, devletin sağlayamadığı güvenliği linç eylemleriyle kendi ellerine aldığını belirtmektedirler. Bu eylemler devletin şiddet tekelinin, meşru kabul edilmediği ülkelerde gerçekleşmektedir ve linç eylemleri sonucunda halk, meşru şiddet tekeli ele geçirmektedir ve bu durum, linç eylemlerine toplum tarafından atfedilen meşruluktan kaynaklanmaktadır.

Daha sonra ise sıklıkla linç eylemlerinin meydana geldiğinin ifade edildiği bir ülke olan Türkiye incelenmiştir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye’de gerçekleşen linç eylemlerinin uluslararası literatürle bir benzerlik içerisinde olmadığı tespit edilmiştir. Türkiye mutlak devlet vurgusunun sıklıkla yapıldığı ve güvenlikleştirme pratiklerine sıklıkla başvuran bir ülkedir. Dolayısıyla uluslararası literatürde sıklıkla ifadesini bulan, linç eylemlerinin güçsüz devletin birer sonucu olduğu şeklindeki argüman, Türkiye’deki durumu tam olarak karşılamamaktadır. Bunun dışında Türkiye’deki linçler, uluslararası literatürden, mağdurların kimliği bakımından da farklılaşmaktadır. Türkiye’de lince uğrayanların çoğu ten rengi, dil, etnik köken, mezhep, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, inanç ya da politik görüş bakımından azınlıkta ve resmi söylemin dışında

kalan kişilerdir. Bu Türkiye’de, kuruluş döneminden beri meydana gelen linç olaylarının ortaklaştığı noktadır.

Yapılan inceleme sonucunda Türkiye’de biz/onlar ayrımının ve devletin resmi ideolojisinin, linç eylemlerinin gerçekleşmesinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Toplum kendi mutluluğu ve güvenliği ile özdeşleştirdiği devletin güvenliğine yönelik bir tehdit hissettiğinde linç eylemlerine başvurmaktadır. Bunun dışında faillerin “onlar”a dahil olması, toplumun nezdinde suçlulaştırılmalarında ve linç eylemlerinin tetiklenmesinde de etkili olmaktadır. Üstelik linç edenler, devlet gibi davrandığından başlarına bir şey geleceği inancını da taşımamaktadır. Türkiye’de linç eylemlerine başvuran halkın, meşru şiddet tekeli ele geçirmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu senaryoda devlet; şiddet tekeli belirli süreliğine kitleye devretmektedir. Bu devir resmi bir şekilde değil ancak örtülü yollarla yapılmaktadır ve ifadesini zamanında linç eylemlerine müdahale edilmemesinde, faillerin cezasız kalmasında ve eylemlerden sonra linç kitleleriyle empati kuran açıklamalarda bulmaktadır. Bunun sonucunda linç eylemleri halkın birer tepkisi olarak yansıtıldığından devlet, demokrasi ve insan haklarına vurgu yaparak sahip olduğu meşruluğu da kaybetmemiş olmaktadır.

Bu çalışmada linç eylemleri ve devletin meşru şiddet tekeli arasındaki ilişki bakımından yapılacak bir değerlendirmenin; olayın meydana geliş koşulları, failler tarafından mağdurların belirlenmesi ve devletin bu konudaki tutumu dikkate alınarak yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmış, bu koşullar incelenmeden bu konuda net bir cevap verilemeyeceği anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

1961 Anayasası, Kanun T: 09. 07. 1961, No: 334.

Ağaoğulları, Mehmet Ali / Köker, Levent, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara 2018.

Ağaoğulları, Mehmet Ali, Batı’da Siyasal Düşünceler, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2015.

Ağırman, Ferhat, “Hobbes Ve Rousseau’nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, 2018.

Akal, Cemal Bali, İktidarın Üç Yüzü, Dost Yayınları, 8. Baskı, 2016.

Akça, İsmet / Algül, Süreyya / Dinçer, Hülya / Keleşoğlu, Erhan / Özden, Barış Alp, Olağanlaşan OHAL: KHK’larının Yasal Mevzuat Üzerindeki Etkileri, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul 2018.

Akça, İsmet, Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, Saha Dergisi, 2015.

Akkaymak, Ebubekir, Ali Kemal’in Kimliği ve Siyasi Faaliyetleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Programı, 1994 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Akman, Şefik Taylan, Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü ve Meşruiyet Sorunu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Ankara 2006 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Allport, Gordon W., The Nature of Prejudice, Addison-Wesley Publishing Company, 1954.

Aloğlu, Ebru, Sosyolojik Perspektiften Linç ve Toplumsal Şiddet Sarmalı, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı, İzmir 2018 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Ames, Jessie Daniel, “Editorial Treatment of Lynchings”, Public Opinion Quarterly, II, January 1938.

Ames, Jessie Daniel, The Changing Character of Lynching: Review of Lynching, 1931-1941 with a Discussion of Recent Events in This Field, Atlanta, Ga.: Commision on Interracial Cooperation, Inc., 1942.

Anonymous, “The Facts of the Case of the Horrible Murder of Little Myrtle Vance and Its Fearful Expilation at Paris, Texas, February 1st, 1893, P. L. James, 1893.

Apter, David E., The Politics of Modernization, The University of Chicago Press, 1965.

Archer, Dane / Gartner, Rosemary, “Violent acts and violent times: a comparative approach to postwar homicide rates”, American Sociological Review, Vol. 41, No. 6.

Arslanel, M. Nazan / Eryücel, Ertuğrul, “Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, 2011.

Baki, Betül, Türkiye’de 1991-2011 Döneminde Gerçekleşen Linç Eylemlerinin Analizi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, İstanbul 2013 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Bancroft, Hubert Howe, Popular Tribunals Vol.1, History Company, Publishers, San Francisco 1887, 8.

Bayrak, Emek, “Şiddet Tekelinin Tarihsel Gelişimi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 68, Sayı: 1, 2019.

Beck, E. M. / Tolnay, Stewart E. “The Killing Fields of the Deep South: The Market for Cotton and the Lynching of Blacks, 1882-1930, 1882-1930”, American Sociological Review, Vol. 55, No. 4, 1990.

Benjamin, Walter, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Aykut Çelebi (hazırlayan, Şiddetin Eleştirisi Üzerine, Metis Yayınları, İstanbul 2010.

Berg, Manfred / Wendt, Simon (edt.), Globalizing Lynching History Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective. Palgrave Macmillan Publication, New York 2011.

Berg, Manfred, “Linç: Küresel Bir Bakış Açısıyla, Amerika’nın “Ulusal Suçu”: **Zeynep Koçak** (der.), Kitleleri Yeniden Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

Berg, Manfred, Popular Justice: A history of Lynching in America, Ivan Dee Chicago, 2011.

Bonanich, Edna, “A theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market”, American Sociological Review, Vol. 37, No. 5, 1972.

Bora, Tanıl, Türkiye'nin Linç Rejimi, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2021.

Borch, Christian, Kalabalıklar ve Demokrasi: Kalabalıkların Siyaseti Üzerine Post-Liberal Düşünceler, **Zeynep Koçak** (der.), Kitleleri Yeniden Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

Buckser, Andrew S., "Lynching as Ritual in the American South, Berkeley Journal of Sociology, Vol. 37, 1992.

Bulut, Diler, Linç, Toplum ve Devlet, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2024.

Can, Mücella, "İnsan Hakları ve Demokrasi Arasındaki İlişkinin Felsefi Analizi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2019, Cilt: 23, Özel Sayı, 2155-2167.

Canetti, Ellias, Kitle ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2014.

Carrigan, William D. / Waldrep, Christopher, Swift to Wrath: Lynching in Global Historical Perspective, University of Virginia Press, 2013.

Carter, Dan T., Scottsboro: A tragedy of the American South, Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1979.

Cartwright, Marguerite, "The Mob Still Rides—Tuskegee Notwithstanding", Crisis 60, 1953.

Clark, Timothy, Lynching in Another America; Race, Class, and Gender in Brazil, 1980-2003, **Manfred Berg / Simon Wendt** (edt.), Globalizing Lynching History Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective. Palgrave Macmillan Publication, New York 2011.

Cutler, James Elbert, Lynch Law: An Investigation into the History of Lynching in the United States, Longmans, Green, And Co., 1905.

Çelebi, Aykut, “Teknik Yeniden Üretilebilirlik Çağında Kitle ve Kitlesellik: Walter Benjamin Üzerine Bir Deneme”, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 17, Sayı: 69, Ankara 2014.

Çetin, Halis, “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti- Meşruiyetin İktidarı”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 58, Sayı: 3, 2003.

Çubukçu, Aydın, “Linç Kültürü”, Evrensel Kültür, Sayı 178, 2006.

D'entrèves, Alessandro Passerin, Devlet Fikri, Zoe Kitap, İstanbul 2021.

David Riches, Şiddet Olgusu, **David Riches** (der.), Antropolojik Açıdan Şiddet, Ayrıntı Yayınları, 1989.

Deniz, Berfu, Yazılı Basında Linç Saldırıların Temsili (2009-2019), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Ankara 2022, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Dijker, Anton J. / Koomen, Willem, Stigmatization, Tolerance and Repair, Cambridge University Press, 2007.

Dillon, Michael, “Governing Terror: The State of Emergency of Biopolitical Emergence”, International Political Sociology, Vol.1, No.1, 7-28.

Doğanay, Ülkü, “AKP’nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakarlık: Muhafazakâr Demokrasiye Eleştirel Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt. 62, Sayı. 1, 2007.

Doughlass, Frederick, Why is the Negro Lynched?, John Whitby and Sons, Bridgwater 1895.

Düzgün, Ülgen Aslan / Özkan, Kübra “Toplumsal Şiddet Eylemi Olarak Linç”, Güvenlik Çalışmaları Dergisi, Sayı 3, Cilt 19, 2017.

Elias, Norbert, Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devlet Tekeli ve Bunun İhlali, **John Keane** (der.), Sivil Toplum ve Devlet/ Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar, Yedi Kıta Yayınları, 2004.

Elias, Norbert, Uygarlık Süreci I, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Erözden, Ozan, Makyavelizm, Hikmet-i Hükümet ve Modern Devlet, Cemal Bali Akal (hazırlayan), Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite, Dost Kitabevi, Ankara 2014.

Foucault, Michel, İktidarın Gözü, Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2012.

Frank, Stephen P., “Popular Justice, Community, and Culture Among the Russian Peasantry, 1870-1900”, Russian Review Vol. 46, 1987.

Freud, Sigmund, Kitle Psikolojisi, Olimpos Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014.

Gaertner, Samuel L. / Dovidio, John F., Categorization, Recategorization, and Intergroup Bias, John F. Dovidio / Peter Glick / Laurie A. Rudman, Blackwell Publishing Ltd, 2005.

Gambetti, Zeynep, “Linç Girişimleri, Neoliberalizm ve Güvenlik Devleti”, Toplum ve Bilim, No.109, 2007.

Garner, Bryan A. (edt.), Black’s Law Dictionary, West Group, 2009, 1034.

Giddens, Anthony, Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, 2021.

Giddens, Anthony, Ulus Devlet ve Şiddet, Cumhur Atay (çev.), 2. Baskı, Kalkedon Yayınları, 2008.

Godoy, Angelina Snodgrass, “When Justice is criminal: Lynchings in contemporary Latin America”, Theory and Society, Vol. 33, No.6, 2004.

Godoy, Angelina Snodgrass, Popular Injustice, Stanford University Press, California 2006.

Goldstein, Daniel M. “Flexible Justice: Neoliberal Violence and “Self Help” Secuirty in Bolivia”, Critique of Anthropology, Vol. 25, No. 4, 2005.

Goldstein, Daniel M., “In our own hands”: Lynching, Justice, and the Law in Bolivia, American Ethnologist, Vol. 30, No.1, 2003.

Gökalp, Burak, Yeni Medyada Milliyetçiliğin Söylemsel (Yeniden) Kuruluşu: Mülteci Karşıtlığı ve E-Linç, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı, Denizli 2022, (yayımlanmamış doktora tezi).

Gölbaşı, Serkan, “Linç: Politika mı, Kültür mü?”, “Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-III” Sempozyum Bildirileri içinde, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2007.

Gönen, Zeynep, “Yoksulluğun Suçlulaştırılması, Suçun Irksallaştırılması: Kapitalizmin Tarihsel Mirası ve Türkiye Örneği”, Praksis, Sayı: 28, 2008.

Göztepe, Ece, “ The permanency of the state of emergency in Turkey: The rise of a constituent power or only a new quality of the state”, Zeitschrift für Politikwissenschaft, Vol. 28, 2018.

Green, Donald P./ Glaser, Jack/ Rich, Andrew, “From Lynching to Gay Bashing: The Elusive Connection Between Economic Conditions and Hate Crime”, Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 75, No.1 ,1998.

Grigoriadis, İoannis N., Kutsal Sentez: Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşılacak, (Çev: İdil Çetin), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, 133.

Grimm, Dieter, The State Monopoly on Force, Wilhelm Hietmeyer / John Hagan (edt.), International Handbook of Violence Research, Springer, 2003.

Gupta, Akhik / Sharma, Aradhana,“ Globalization and Postcolonial States”, Current Anthropology, Vol. 47, No. 2, 2006

Güriz, Adnan Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1.

Güven, Dilek, 6-7 Eylül Olayları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

Güven, Yasin, Thomas Hobbes’un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, 2021 Konya, (yayınlanmamış yüksek lisans).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, Ankara 2006.

Hall, Jacquelyn Dowd, Revolt Against Chivalry- Jessie Daniel Ames and the Women's Campaign against Lynching, Columbia University Press, 1982.

Hall, Stuart, Temsil Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları, Pinhan Yayınları, İstanbul 2017.

Han, Byung Chul, Şiddetin Topolojisi, Metis Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul 2020.

Hardt, Michael / Negri Antonio, Çokluk İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi, İkinci Baskı, İstanbul 2011.

Herbert Wulf, "Challenging the Weberian Concept of the State: The Future of the Monopoly of Violence", ACPACS Occasional Paper Number 9, December 2007.

Hershey, O.F. "Lynch Law", Green Bag: An Entertaining Magazine for Lawyers, Boston Book Company, Vol. 12, Boston 1900, 467-68.

Hobbes, Thomas Leviathan, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1993.

Horwitz, Joshua / Anderson, Casey, Guns, Democracy, and the Insurrectionist Idea, University of Michigan Press, 2009, 175.

Hovland, Carl Iver / Sears, Roberst R., "Minor Studies in Agression, VI. Correlation of lynchings with economic indices", Journal of Psychology, Vol. 9, 1940.

Human Rights Watch, Displaced and Disregarded: Turkey's Failing Village Return Program, Vol. 14, No. 7, New York 2002.

İnal, Ayşe, "Yazılı Basın Haberlerinde "Yapısal" Yanlılık Sorunu", Toplum ve Bilim, Sayı: 67, 1995.

İnceoğlu / Yasemin, Çoban, Savaş, “Öteki”leştirme Sürecinde Medyanın Yeri, Azınlıklar”: **Yasemin İnceoğlu / Savaş Çoban** (der.), Ötekiler ve Medya, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014

Johnston, Les, “What is viliantism?”, British Journal of Criminology, Vol. 36, No.2, 1996.

Kaliber, Alper, Rejimin İpliğini Pazara Çıkarmak: Türkiye’de Modüler Olağanüstü Hal Rejiminin İnşası ve Güvenlikleştirme, **Özlem Kaygusuz / Behlül Özkan** (der.), Devletin Güvenliği Adına Türkiye’de Milli Güvenlik Siyaseti, İletişim Yayınları, İstanbul 2023.

Kalkan, Duhan “Devletin Güç Kullanma Tekeli ve Özel Askeri Şirketler”, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 6, 2022.

Kapani, Minci, Politika Bilimine Giriş, BB101 Yayınları, 2017.

Kar, Ayşe Tuğba / Gündüz, Uğur, “6-7 Eylül 1955 Olayları Işığında Türkiye’de Basın, Toplum ve Siyaset İlişkisi”, International Journal of Culture and Social Studies, Vol. 6, No. 2, 2020.

Karadağ, Nergiz, Devlet-Şiddet İlişkisi Bağlamında Devletin Şiddet Tekeli, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Programı, İstanbul 2016 (yayınlanmamış doktora tezi).

Keane John, Şiddetin Uzun Yüzyılı, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1998.

Kemal, Gazi Mustafa, Nutuk, Kaynak Yayınları, Ankara 2015, 163, 164.

Kılıç, Yavuz, “Hobbes, Locke ve Rousseau’da ‘Doğa Durumu’ Düşüncesi, Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, Sayı: 2, 2015.

Kirschner, Andrea, Putting out the fire with Gasoline? Violence control in “Fragile” states: A study of vigilantism in Nigeria, Wilhelm Heitmeyer, Heinz-Gerhard Haupt, Stefan Malthaner, Andrea Kirschner (edt.) Control of Violence, Springer, 2011.

Koç, Yunus, “Yeniçağda Kavram Olarak Egemenliğin Analizi: Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau Üzerine”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 12, 2019.

Koçak, Zeynep, Marjinal Bir Hukuk Terimi: Linç: **Zeynep Koçak** (der.), Kitleleri Yeniden Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

Koçak, Zeynep, Önsöz: **Zeynep Koçak** (der.), Kitleleri Yeniden Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

Krahmann, Elke, Private Security Companies and the State Monopoly on Violence: A Case of Norm Change?, PRIF Report No. 88, Frankfurt/M., 2009.

Kurban, Dilek / Yüksek, Deniz / Çelik, Ayşe Betül / Ünal, Turgay / Aker, A. Tamer, Zorunlu Göçle Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, Tesev Yayınları, İstanbul 2008.

Küçükdoğan, Serkan, “Modern Soykırım ile Linç Kültürü Arasında Kalan Suriyeli Sığınmacıların Suç Olgusuna Karşı Duruşlar: Batman Örneği”, The Journal Of Social Science, Cilt 4, Sayı 8, 2020.

Lancaster, Guy, American Atrocity The Types of Violence in Lynching, The University of Arkansas Press, Fayetteville 2021.

Laski, Harold J., Teori ve Pratikte Devlet, Fol Yayınları, Ankara 2020.

Le Bon, Gustave, Kitleler Psikolojisi, Tutku Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2015.

Mathews, Catharine Van Cortlandt, Andrew Ellicott: His Life and Letters, The Grafton Press, New York 1908, 220-222.

Mısır, Mustafa Bayram, Egemenlik, Gökhan Atılğan / E. Atilla Aytekin (der.), Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, Yordam Kitap, Dördüncü Baskı, İstanbul 2014.

Michael J. Pfeifer, “The Northern United States and the Genesis of Racial Lynching: The Lynching of African Americans in the Civil War Era”, The Journal of American History, No. 3, Vol. 97, 2010.

Michel, Joel, Popular Justice, Class Conflict, and the Lynching Spirit in France, **Manfred Berg, Simon Wendt** (edt.), Globalizing Lynching History Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective. Palgrave Macmillan Publication, New York 2011.

Mills, Charles W., The Racial Contract, Cornell University Press, 1997.

Mintz, Alexander, “A re-examination of correlations with lynchings and economic indices”, Journal of Abnormal and Social Psychology, 41(2), 1946.

Nurdoğan, Ali Kemal / Dur, Ali İhsan Burak / Öztürk, Mustafa, “Türkiye’nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri”, İş ve Hayat, Cilt: 2, Sayı: 4, 2017.

Nussio, Enzo / Clayton, Govinda, “Introducing the Lynching in Latin America (LYLA) dataset”, Journal of Peace Research, 2024.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, KHK T: 10/07/1987, No: 285, RG T: 14/07/1987.

Olağanüstü Hal Kanunu, Kanun T: 25.10.1983, No: 2935, RG T: 27.10.1983, Sayı: 18204.

Olağanüstü Hal Kapsamında Kamu Personeline İlişkin Alınan Tedbirlere Dair Kanun Hükmünde Kararname, Karar T: 01. 09. 2016, Sayı: 29818.

Olzak, Susan, “Labor unrest, Immigration, and Ethnic Conflict in Urba America, 1880-1914, American Journal of Sociology, Vol. 94, No. 6, 1989.

Olzak, Susan, “The Political Context of Competition: Lynching and Urban Racial Violence, 1882-1914”, Social Forces, Vol. 69, No.2, 1990.

Öncü, Ayşe, Elias ve medeniyetin öyküsü, Toplum ve Bilim, Sayı: 84, 2000.

Özgür, Ahmet, Farklı Grupların Linç ve Toplumsal Şiddet Konusundaki Düşünceleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Ankara 2007 (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Paker, Evren Balta, “Dış Tehditten İç Tehdide: Türkiye’de Doksanlarda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası”: **Evren Balta Paker, İsmail Akça** (der.), Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010.

Paker, Murat, Lincin Psiko-Politiği: Nedir, Niçin, Nasıl? Birikim Dergisi, Sayı 211, 2006.

Paterman, Carole, The Sexual Contract, Stanford University Press, 1988.

Perçin, Önder, Postmodernizm ve Şiddet Tekelinin Dönüşümü, Ankara Barosu Dergisi, Cilt: 81, Sayı: 1, 2023.

Pierson, Christopher, Modern Devlet, Chiviyazıları Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2015.

Pretti, Peter O. / Singletary, Deborah, “A Theoretical-historical approach to black lynching, Social Behavior and Personality: an international journal, Vol.9, No. 2, 1981, 227-230.

Rea, Heather, State Identities and Homogenisation of Peoples, Cambridge University Press, 2002.

Riches, David, Şiddet Olgusu, David Riches (der.), Antropolojik Açıdan Şiddet, Ayrıntı Yayınları.

Risor, Helene, “Twenty Hanging Dolls and a Lynching: Defacing Dangerousness and Enacting Citizenship in El Alto”, Bolivia, Public Culture, 22(3), 2010.

Ross, John, At The Bar of Judge Lynch: Lynching and Lynch Mobs in America, Texas Tech University, Unpublished Dissertation, 1983.

Rousseau, Jean-Jacques, Toplum Sözleşmesi, İş Bankası Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012.

Sancar, Mithat, Devlet Akı Kıskaçında Hukuk Devleti, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Saraçoğlu, Cenk, Tank Paletiyle Neoliberalizm, **Gökhan Atılğan / Cenk Saraçoğlu / Ateş Uslu** (edt.), Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat, Yordam Kitap, 4. Baskı, İstanbul 2022.

Schmitt, Carl, Siyasal Kavramı, Metis Yayınları, 2. Baskı, 2012.

Sémelin, Jacques, Arındırma ve Yok Etme, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Senechal de la Roche, Roberta, “Collective Violence as Social Control”, Sociological Forum, Vol. 11, No.1, 1996.

Shay, Frank, Judge Lynch His First Hundred Years, The Vail- Ballou Press, New York 1938.

Shoemaker, Robert Brink, The London Mob: Violence and Disorder in an Eighteenth-Century England, Hambledon Pr, 2004.

Sinisa Malesevic, Örgütlü Vahşetin Yükselişi, Fol Yayınları, Ankara 2023.

Smangs, Mattias, “Doing Violence, Making Race”, American Journal of Sociology, Vol.121, No.5, 2016.

Smead, Howard, Blood Justice: The Lynching of Mack Charles Parker, Oxford University Press, New York, 1986.

Smither, Gregory D., Frontier Justice: Racial Violence in the United States and Australia, Manfred Berg / Simon Wendt (edt.), Globalizing Lynching History Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective. Palgrave Macmillan Publication, New York 2011.

Spierenburg, Pieter, “Democracy Came Too Early: A Tentative Explanation for the Problem of American Homicide”, The American Historical Review, Vol. 111, No. 1, 2006, 104-114.

Steenkamp, Chrissie, The Legacy of War: Conceptualizing a ‘Culture of Violence ’to Explain Violence after Peace Accords, The Round Table, Vol. 94, No.379, 2005.

Steyn, Melissa, The Ignorance Contract: Recollections of Apartheid Childhoods and the Construction of Epistemologies of Ignorance, Identities: Global Studies in Culture and Power, Vol. 19, No. 1, 2012, 8-25.

Stoler, Ann Laura, Affective States, David Nugent / Joan Vincent (edt.), A Companion to the Anthropology of Politics, Blackwell Publishing, 2007.

Suleiman, Ezra, Dismantling Democratic States. Princeton: Princeton University Press, New Jersey 2003.

Şakar, M. Cafer, Carl Schmitt: Ontolojik Düşman ve Devletin Şiddet Tekeli, **Işıl Bayar Bravo/ Hamdi Bravo** (edt.), Başkası ve Şiddet, Fol Yayınları, İstanbul 2022.

Thurston, Robert William, Lynching and Legitimacy: Toward a Global Description of Mob Murder, **Manfred Berg, Simon Wendt** (edt.), Globalizing Lynching History Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective. Palgrave Macmillan Publication, New York 2011.

Thurston, Robert William, Lynching: American Mob Murder in Global Perspective, Taylor & Francis LTD, 2011.

Tilly, Charles, Kolektif Şiddet Siyaseti, Phoenix Yayınları, 2009.

Tilly, Charles, Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, 1.b., Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2020.

Topuzkanamış, Engin, Norbert Elias'ta Medenileşme Süreci ve Disiplin, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010.

Tuncer Beyribey, Bir Yönetim Tekniği Olarak 12 Eylül Darbesi ve Terörist Öznenin İnşası, **Özlem Kaygusuz / Behlül Özkan** (der.), Devletin Güvenliği Adına Türkiye'de Milli Güvenlik Siyaseti, İletişim Yayınları, İstanbul 2023.

Turner, Ralph H., Killian, Lewis M., Collective Behavior, Third Edition, 1972. United Nations Commission on Human Rights, Report of the Independent Expert to Update the Set of Principles to Combat Impunity; Addendum, "Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity", 8.2.2005, E/CN.4/2005/102/Add.1

Ünlü, Barış, Türklük Sözleşmesi Oluşumu, İşleyişi ve Krizi, Dipnot Yayınları, 12. Baskı, 2022 Ankara.

Ünsal, Artun, "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", Cogito, Sayı: 6-7, 1996.

Waldrep, Christopher (edt.), Lynching in America A History in Documents, New York University Press, New York 2006.

Waldrep, Christopher, "War of Words: The Controversy over the Definition of Lynching, 1899-1940", The Journal of Southern History, Vol. 66, No 1, 2000.

Waldrep, Christopher, The Many Faces of Judge Lynch: Extralegal Violence and Punishment in America, Palgrave Macmillian, New York 2002.

Weber, Max, Sosyoloji Yazıları, (Yayına Hazırlayanlar Gerth, Hans H., Mills, C. Wright), (Çev.: Taha Parla) 2. Baskı, İstanbul 2021.

Weisburd, David, “Vigilantism as community social control: Developing a quantitative criminological model”, *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 4, No. 2, 1988.

Weller, Jack, Quarantelli, M. E. L. Neglected Characteristics of Collective Behavior, *American Journal of Sociology*, Vol. 79, No. 3, 1973, 670.

White, Walter, *Rope and Faggot: A Biography of Judge Lynch*, University of Norte Dame Press, Indiana 2001.

Worobec, Christine D., “Horse Thieves and Peasant Justice in Post-Emancipation Imperial Russia,” *Journal of Social History*, Vol. 21, No. 2, 1987.

Yağbasan, Elif Berfin, “İstisnalar Kaideyi Bozar mı? Agamben ve Çıplak Hayat”, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi*, Cilt 1, Sayı 1, 2017.

Yalçınkaya, Ayhan,“ Hafıza Savaşlarından Sahiplenilmiş Şehitliğe: Madımak Katliamı Örnek Olayı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 66, Sayı: 3, 2011.

Yates, Donna,“ Community Justice,” *Ancestral Rights, and Lynching in Rural Bolivia*”, *Race and Justice*, Vol.10(1), 2020.

Yeğen, Mesut, *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, 72-73.

Yılmaz, Zeynep, *Hukuki Açıdan Toplumsal Şiddet Olarak Türkiye’de Linç*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul 2012, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Yonucu, Deniz, “Urban Vigilantism: A Study of Anti-Terror Law, Politics and Policing in Istanbul”, International Journal of Urban and Regional Research, Vol. 42, No. 3, 2018.

Yükselbaba, Ülker, Emile Durkheim’a Göre Toplum, Düzen ve Hukuk: Hukukun ve Cezanın Evrimi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: 75, Sayı: 1, 2015.

Zengin, Gamze Turgaylı / Göktürk, Atilla, “Kapitalizm ve Modern Devletin Yapısal Özellikleri Bağlamında Bir Değerlendirme” Social Sciences Studies Journal, Cilt: 6, Sayı: 57.

Zizek, Slavoj, Kırılğan Temas, Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2011.

Çevrimiçi Kaynaklar

Dinçer, Hülya, Kalıcı Olağanüstü Halin Yeni Cezasızlık Rejimi: Adaletin Yasa Eliyle İlgası, Ayrıntı Dergi, 1 Ağustos 2020, <https://ayrintidergi.com.tr/kalici-olaganustu-halin-yeni-cezasizlik-rejimi-adaletin-yasa-eliyle-ilgasi/> Erişim Tarihi: 12. 05. 2024.

Eşit Haklar için İzleme Derneği, Irkçı Saldırıları ve Nefret Suçları Özel Bülteni 2021, <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/12/Irkci-Saldirilar-ve-Nefret-Suclari-Ozel-Bulteni-2021.pdf> Erişim Tarihi: 19. 05. 2024.

Francis W. Coker, “Lynching”, Encyclopedia of the Social Sciences, Edwin R. A. Seligman-Alwin Johnson (edt), https://archive.org/stream/encyclopaediaoft030463mbp/encyclopaediaoft030463mbp_djvu.txt Erişim Tarihi: 23. 05. 2025.

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/317666.asp> Erişim Tarihi: 04.05.2024.

<http://candansayar.com/s21.html> Erişim Tarihi: 01.05.2024.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4379675.stm> Erişim Tarihi: 03.05.2024.

<https://bianet.org/yazi/memleketimden-linc-manzaralari-119273>
Erişim Tarihi: 04.05.2024.

<https://css.ethz.ch/en/research/datasets/lynching-in-latin-america.html>
Erişim Tarihi: 22. 06. 2024.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Prison-Statistics-2020-37202>
Erişim Tarihi: 17.06.2024.

<https://haber.sol.org.tr/turkiye/gerilla-kiyafeti-giydi-denilerek-dovuldu-zorla-ataturk-bustu-opturuldu-129076> Erişim Tarihi: 17.06.2024.

<https://m.haber7.com/amphtml/guncel/haber/85751-trabzon-valisi-tayadi-elestirdi> Erişim Tarihi: 04.05.2024.

<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 29.05.2024.

<https://thisisgalway.ie/the-history-of-lynch-memorial-window/> Erişim Tarihi: 29.03.2024.

<https://www.aa.com.tr/tr/gundem/adalet-bakanligi-turkiyenin-suc-atlasini-hazirladi/2570063> Erişim Tarihi: 17.06.2024.

<https://www.birgun.net/haber/erdogan-dan-milli-hassasiyet-tepkisi-23113> Erişim Tarihi: 04.05.2024.

<https://www.blackpast.org/african-american-history/1909-ida-b-wells-awful-slaughter/> Erişim Tarihi: 29.03.2024.

<https://www.britannica.com/event/Jim-Crow-law> Erişim Tarihi: 29. 03. 2024.

<https://www.britannica.com/topic/lynching> Erişim Tarihi: 20.03.2024.

<https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/konyada-suriyelilere-linc-girisimi-571488#photo-4> Erişim Tarihi: 17. 06. 2024.

<https://www.diken.com.tr/gerekce-darbeyi-bastiran-sivillere-ceza-muafiyeti-linc-edilen-harbiyelinin-katillerine-takipsizlik/> Erişim Tarihi: 27.04.2024.

<https://www.diken.com.tr/zorla-ataturk-bustu-opturulen-kisiye-orgut-propagandasi-suclamasi-saldirganlara-hapis-istemi/> Erişim Tarihi: 17.06.2024.

<https://www.evrensel.net/haber/260435/muglada-zorla-ataturk-bustu-opturulen-ibrahim-cay-jandarma-isin-icinde> Erişim Tarihi: 17.06.2024.

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/trabzonda-linc-girisimine-ve-bildiri-dagitana-dava-320110> Erişim Tarihi: 04.05.2024.

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yonlendiren-18-inde-38710966> Erişim Tarihi: 03.05.2024.

<https://www.ihd.org.tr/6-7-eylul-1955-yalnizca-bir-devlet-operasyonu-mu/> Erişim Tarihi: 19.05.2024.

<https://www.ihd.org.tr/gezi-park-direnii-ve-sonrasnda-yaananlara-likin-deerlendirme-raporu/> Erişim Tarihi: 19.05.2024.

<https://www.ihd.org.tr/ihd-irkcilik-ve-ayrimciliga-karsi-komisyon-ocak-2022de-medyada-one-cikan-bazi-irkcilik-orneklerini-derledi/> Erişim Tarihi: 19.05.2024.

<https://www.ihd.org.tr/ihd-istanbul-subesi-2005-2010-yillari-arasinda-gerceklesen-etnik-linc-olaylari-raporu/> Erişim Tarihi: 04.05.2024.

https://www.ihd.org.tr/images/pdf/ocak_1990_mart_2009_koy_koruculari_ozel_raporu.pdf Erişim Tarihi: 18.05.2024.

<https://www.ihd.org.tr/maras-katliaminin-45-yilinda-hakikat-ve-adalet-arayisimizda-israr-ediyoruz/> Erişim Tarihi: 14.05.2024

<https://www.indyturk.com/node/549271/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/6-7-eyl%C3%BCl-de-bir-%C3%B6zel-harp-i%C5%9Fiydi-ve-muhte%C5%9Fem-bir-%C3%B6rg%C3%BCtlenmeydi-%C3%B6yle> Erişim Tarihi: 20. 06. 2024

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/lynch%20law#:~:text=%3A%20the%20punishment%20of%20presumed%20crimes,without%20due%20process%20of%20law>
Erişim Tarihi: 17.03.2024.

<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/turk-milleti-boyle-alcaklik-gormedi-109685>
Erişim Tarihi: 03.05.2024.

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/mob_1
Erişim Tarihi: 13. 06. 2024.

https://www.uni-heidelberg.de/md/hca/forschung/hca_konferenzprogramm.pdf
Erişim Tarihi: 25.03.2024.

<https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach#:~:text=%22the%20intentional%20use%20of%20physical,%2C%20maldevelopment%2C%20or%20deprivation.%22>
Erişim Tarihi: 19. 06. 2024.

Hüsnü Öndül, Geçmişle Yüzleşme: 12 Eylül Travmasını Aşmak
<https://www.ihd.org.tr/gecmisle-yuzlesme-12-eylul-travmasini-asmak/>
Erişim Tarihi: 17. 05. 2024.

İnsan Hakları Derneği, 22 Eylül 2020, Türkiye’de Nefret Suçları ve Son Dönemde Yaşanan İrkçi Saldırıları Özel Raporu, https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2020/09/20200922_NefretSucuIrkciSaldirilarRaporu-OrnekVakalar.pdf Erişim Tarihi: 19. 05. 2024.

Mark Twain, The United States of Lyncherdom, 1901.
<https://www.csun.edu/~twd61312/498%202018/The%20United%20States%20of%20Lyncherdom.pdf>

Erişim Tarihi: 29. 03. 2024.

Oxford İngilizce Sözlük

https://www.oed.com/dictionary/lynch_v?tab=meaning_and_use#38766325

Erişim Tarihi: 20.03.2024.

Selçuk Candansayar, Cinnet Geçirmek Üzere Olan Kim: Toplum mu İktidar mı? Ayrıntı Dergi, 10 Kasım 2015, <https://ayrintidergi.com.tr/cinnet-gecirmek-uzere-olan-kim-toplum-mu-iktidar-mi/>

Erişim Tarihi: 01.05.2024.

Sosyo-Politik Saha Araştırmaları Merkezi, “Kürtler, Aleviler ve Mültecilere Yönelik İrkçi Saldırlara İlişkin Basın Taraması”, 2023 tarihli raporlar <https://sahamerkezi.org/kurtler-aleviler-ve-multecilere-yonelik-irkci-saldirilara-iliskin-1-ocak-2023-31-aralik-2023-tarihleri-basin-taramasi-raporu/>, <https://sahamerkezi.org/kurtler-aleviler-ve-multeciler-yonelik-irkci-saldirilara-iliskin-1-mart-31-mayis-2023-tarihleri-basin-taramasi-raporu/>, <https://sahamerkezi.org/kurtler-aleviler-ve-multecilere-yonelik-irkci-saldirilara-iliskin-1-haziran-31-agustos-2023-tarihleri-basin-taramasi-raporu/>

Erişim Tarihi: 19. 05. 2024.

Sosyo-Politik Saha Araştırmaları Merkezi, “Kürtler, Aleviler ve Mültecilere Yönelik İrkçi Saldırlara İlişkin Basın Taraması” 2024 tarihli raporlar <https://sahamerkezi.org/kurtler-aleviler-ve-multecilere-yonelik-irkci-saldirilara-iliskin-1-ocak-2024-31-mart-2024-tarihleri-basin-taramasi-raporu/>

Erişim Tarihi: 19. 05. 2024.

Southern Literary Messenger (cilt 2, no. 6, Mayıs, 1836, s. 389)
<https://www.eapoe.org/works/misc/lynchlaw.htm> Erişim Tarihi: 21. 03. 2024.

